

Тема:

17 листопада відбулося святкове онлайн-засідання РАУ, присвячене 9-й річниці створення НААУ

с. 3

НААУ запропонує власний План дій щодо реалізації стратегії розвитку системи правосуддя

с. 9

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ

с. 11

Історія адвокатури:
адвокат Микола Василенко — другий Президент Всеукраїнської академії наук

с. 62

ЗМІСТ

Новини та події

Вітання голови НААУ, РАУ Лідії Ізовітової з нагоди 9-ї річниці створення НААУ	3
Святкове онлайн-засідання РАУ, присвячене 9-й річниці створення НААУ, відбулося 17 листопада	3
РАУ надала можливість адвокатам самостійно замінити та видалити фото в ЄРАУ	6
Згенерований онлайн ордер відповідає офіційному зразку і має додатково англійську версію — рішення РАУ	7
НААУ ініціює посилення відповідальності за ігнорування адвокатських запитів	8
НААУ запропонує власний План дій щодо реалізації стратегії розвитку системи правосуддя	9

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за вересень-жовтень 2021 року	11
--	----

Цікава тема

<i>Н. Гніздовська</i> Регулювання сфери будівництва: законодавчі новели	25
--	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздїй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

**Офіційний бюлетень
Національної асоціації
адвокатів України**

Реєстраційне свідоцтво
серія KB № 20370-10170 P
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

**Юридична та фактична
адреса засновника:**

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

SPARE

Земельне законодавство

К. Рибалко

Аграрне (земельне) рейдерство — вірус, який не має стати пандемією 30

Медичне законодавство

О. Вітязь

Захист прав медичних працівників в умовах COVID-19 34

Цивільні справи

Л. Белкін

Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах як чинник перешкоджання у доступі до правосуддя41

О. Розгон

Поділ майна подружжя, яке придбане за особисті кошти (на прикладі договору купівлі-продажу нерухомого майна)..... 46

Судова практика

Огляд судової практики Верховного Суду 57

Історія адвокатури

І. Василик

Адвокат Микола Василенко — другий Президент Всеукраїнської академії наук..... 62

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
19.11.2021 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2021.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

ВІТАННЯ ГОЛОВИ НААУ, РАУ ЛІДІЇ ІЗОВІТОВОЇ З НАГОДИ 9-Ї РІЧНИЦІ СТВОРЕННЯ НААУ

Шановні адвокати!

Прийміть найтепліші вітання з нагоди 9-ї річниці створення Національної асоціації адвокатів України.

17 листопада 2012 року ми об'єднались в єдину незалежну професійну організацію. Ми пройшли шлях інтенсивних змін, здобули конституційний статус і разом продовжуємо відстоювати незалежність адвокатури, захищати кожного адвоката від втручання в діяльність, тиску і погроз.

Сьогодні в Україні — понад 62 тисячі адвокатів. Кожен з нас робить свій внесок в утвердження довіри людей до захисників, в авторитет і престиж адвокатської професії в суспільстві, у розвиток ефективного адвокатського самоврядування.

З нагоди святкової дати кожному з вас я бажаю домогнутися омріяних висот, поставлених цілей та амбітних

планів на професійній ниві. Тільки в єдності, відданості принципам і цінностям адвокатури, у взаємодопомозі та повазі один до одного наша сила!

СВЯТКОВЕ ОНЛАЙН-ЗАСІДАННЯ РАУ, ПРИСВЯЧЕНЕ 9-Й РІЧНИЦІ СТОРЕННЯ НААУ, ВІДБУЛОСЯ 17 ЛИСТОПАДА

Відкриваючи засідання, **Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова** привітала всіх зі святом та наголосила, що наразі адвокатура є найбільш стабільним інститутом у системі правосуддя.

Так, протягом 9 років адвокати працюють на основі однієї редакції профільного закону. Час дав можливість досягнути закладених у закон стратегічних цілей: розбудувати самовряду, незалежну від держави професійну організацію адвокатури з єдиним обов'язковим членством; гарантувати безперешкодне здійснення адвокатської діяльності на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів; встановити перелік

професійних прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності, які дозволяють захисникам працювати безпечно, професійно та ефективно.

«Той факт, що цей закон з 2012 року не зазнав принципів змін, хоча кілька років тому був серйозний ризик отримати політично вмотивовану кон'юнктуру нову редакцію, доводить важливе правило: стабільність законодавства є вирішальним фактором розбудови ефективних інституцій. Це має діяти. І такий підхід — поки що виняток для України», — підкреслила Лідія Ізовітова.

Вона зазначила, що розуміння стабільного законодавства як гарантії незалежності правничих професій

зустрічаються у багатьох європейських рекомендаціях, у тому числі й нещодавніх висновках Венеційської комісії. Так, Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» був прийнятий 2012 року, на основі висновку Венеційської комісії, Висновку № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи та резолюцій ПАРЄ, які стосувалися, власне, тексту напрацьованого законопроекту. До того ж у 2012 році Україна перебувала на шляху до угоди про асоціацію з Європейським Союзом, і ухвалення нового закону про адвокатуру було однією з умов підписання цього документа.

Завдяки виконанню цих передумов європейські стандарти в адвокатуру України були запроваджені 9 років тому, наголосила Голова НААУ, РАУ.

«Це, справді, великий внесок у розбудову України як правової держави. Це важливе досягнення, яке перетворює конституційні права і свободи громадян на реальну можливість і надає механізм для їхнього захисту, насамперед від наступу з боку держави», — сказала Лідія Ізовітова.

З 9-ою річницею створення НААУ привітали представники влади, партнери та колеги. Чимало з них вийшли саме з лав адвокатури.

Представники адвокатури зараз є у Верховній Раді України — це майже 50 народних депутатів; адвокати обрані до складу громадських і науково-консультативних рад відповідно правоохоронних органів, Верховного та Конституційного суду; адвокати працюють у Вищій раді правосуддя та інших органах судової влади.

Від депутатського корпусу Верховної Ради адвокатську спільноту привітали Голова Комітету ВР з правоохоронної діяльності **Сергій Іонушас**, заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики **Валерій Божик** та заступник Голови Комітету з питань антикорупційної політики **Галина Янченко**. Вони подякували адвокатам за активну та систематичну участь у розробці законопроектів не тільки у Комітетах ВР, а й у Комісії з питань правової реформи при Президентові України, а також висловили підтримку законодавчих ініціатив з боку адвокатської спільноти.

«Як адвокат, я вже багато разів говорив, і зараз хочу підкреслити, що інститут адвокатури в Україні з усіх органів системи правосуддя можливо поставити на перше місце з точки зору належного виконання функцій. Проте сучасні виклики всієї системи правосуддя також вимагають від нас вдосконалення інститу-

ту адвокатури, у тому числі щодо рівних умов доступу до професії, більшої захищеності прав адвокатів при здійсненні адвокатської діяльності тощо. І ми готові й надалі співпрацювати», — наголосив Сергій Іонушас.

Привітали НААУ з 9-ою річницею в. о. Голови ВРП **Олексій Маловацький** та член ВРП **Павло Гречківський**. Вони наголосили, що з моменту свого створення НААУ досягла статусу впливової організації, і висловили підтримку у питанні відстоювання незалежності адвокатури.

«Я не підтримую позицію, що держава має реформувати адвокатуру. Адвокатура сама має визначитися з тим, як себе реформувати. В цьому була основна мета закону 2012 року про адвокатське самоуправління. Перед цим нас намагався реформувати то Мін'юст, то інші. Ми маємо великі виклики. Але я вважаю, що ми з ними впораємось, як і до того», — сказав Олексій Маловацький.

Президент Нотаріальної палати України **Володимир Марченко** відзначив високий рівень саморегулювання НААУ та висловив готовність до співпраці і надалі.

«Нотаріусам та адвокатам важлива комунікація між собою з метою формування правильної та єдиної юридичної практики у різних напрямках правовідносин, які нам бувають дотичні. Нам важливо спільно підвищувати правову культуру громадян. Нотаріальна палата та НААУ співпрацюють уже давно. У нас підписаний меморандум, ми перебуваємо постійно на зв'язку та готові ділитися досвідом і реалізовувати спільні проекти», — зазначив Володимир Марченко.

Також НААУ привітали Голова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду **Богдан Львов**, Голова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду **Станіслав Кравченко**, суддя Конституційного суду України **Галина Юровська**, Голова Ради суддів України **Богдан Моніч**, ректор КНТЕУ **Анатолій Мазаракі** та інші.

«Адаптація ключових європейських стандартів незалежності адвокатури і самоврядності до національного профільного закону відкрила перед українською адвокатурою шлях до інтеграції в європейську професійну спільноту», — наголосила **Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова**.

Так, НААУ з моменту заснування розпочала взаємодію з адвокатурами Німеччини, Іспанії, Франції, Італії,

Великої Британії, Литви, Грузії, Казахстану, Білорусі. НААУ стала спостерігачем у найбільшій організації адвокатів в Європі — ССВЕ — яка представляє понад мільйон адвокатів з усього континенту та є стороною меморандуму ССВЕ про взаємне визнання підвищення кваліфікації в Європі, що дає можливість для адвокатів брати участь у єдиному європейському просторі професійної освіти, який сформований цим меморандумом і поширюється на понад 45 країн.

НААУ підтримує системні контакти з ІВА — Міжнародною асоціацією юристів, яка працює з 1947 року і наразі об'єднує понад 200 асоціацій юристів по всьому світу та понад 80000 індивідуальних членів. Ця організація має спеціальний консультативний статус у Генеральній Асамблеї ООН та Економічній і соціальній раді ООН.

«Завдяки нашому потужному партнеру ми маємо можливість на глобальному рівні привертати увагу до проблем захисту прав адвокатів, доступу громадян до правосуддя в Україні тощо», — зазначила Лідія Ізовітова.

Вона нагадала, що проблема захисту прав адвокатів в Україні є постійним фокусом уваги європейських колег. Так, візит до України Стефано Сенсі — повноважного представника управління спеціальних процедур офісу Верховного Комісара ООН з прав людини, який відбувся 2018 року, був присвячений темі захисту прав адвокатів в Україні.

У листопаді 2017 року НААУ спільно з ССВЕ провела в Києві спеціальний захід, присвячений проблемам захисту прав адвокатів в Україні, за участю керівництва ССВЕ та її профільних інституцій. У березні 2018 року делегація НААУ взяла участь у конференції «Привілеї правничої професії: виклики у сучасному суспільстві». Організаторами заходу виступили Асоціація адвокатів Литви, Рада правничих та адвокатських товариств Європи та Американська асоціація адвокатів (АВА). Спеціальна сесія конференції присвячена кримінальним провадженням проти адвокатів та особливостям процесуального статусу адвокатів.

Окрім ССВЕ та ІВА, НААУ систематично працює з Міжнародною комісією юристів, завдяки якій українські адвокати отримують доступ до глобальних дискусійних майданчиків з тематики захисту професійних прав адвокатів під егідою цієї організації.

«З цих прикладів видно, що міжнародні партнери надавали нам підтримку у складні моменти, коли тра-

плялися резонансні вбивства адвокатів в Україні, і допомагали привертати увагу міжнародної спільноти до тих небезпек, які супроводжують роботу адвокатів в нашій країні», — нагадала Лідія Ізовітова.

Відчутну допомогу надавали ІВА та ССВЕ під час спроби нав'язати адвокатурі зміну профільного законодавства, ігноруючи позицію адвокатури. Інтервенційні листи цих двох організацій виявилися дієвими інструментами проти свавільного перегляду європейських стандартів адвокатського самоврядування в Україні.

У своїх доповідях по Україні Управління Верховного комісара ООН з прав людини систематично висвітлює стан порушень прав адвокатів у резонансних процесах, пов'язаних з конфліктом на сході, та в інших чутливих справах. Крім того, обмін досвідом з іноземними колегами, участь у міжнародних професійних форумах і конференціях, ознайомчі візити до асоціацій адвокатів різних країн збагатили українську адвокатуру багатьма ідеями щодо організації, консолідації професії.

Лідія Ізовітова підкреслила, що приклад європейських, американської й канадської адвокатур дали можливість побачити реальну захищеність прав адвокатів та повагу до гарантій адвокатської діяльності, в тому числі і в системі безплатної правової допомоги. Проте адвокати, залучені до БПД, досі залишаються в нашій країні найбільш вразливими до втручання з боку держави, адміністративного контролю і ризиків для збереження адвокатської таємниці, зазначила Голова НААУ, РАУ.

«Ми бачимо, що межі для цього контролю намагаються посунути ще далі, позбавляючи адвокатів БПД можливості належно виконувати свої обов'язки. Наразі законопроект № 5107, поданий на розгляд парламенту, містить саме таку — пряму загрозу. І ми це неодноразово озвучували і на засіданні профільного комітету ВР, і під час дискусій, організованих офісом Ради Європи в Україні», — зауважила Лідія Ізовітова.

Під час засідання РАУ **Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова** наголосила, що власний практичний досвід розбудови інституту адвокатури і напрацювання за окремими проектами за 9 років стали об'єктом інтересу з боку багатьох асоціацій адвокатів світу. І НААУ готова передавати цей досвід іноземним колегам.

Зокрема, інтерес викликають такі продукти НААУ, як Єдиний реєстр адвокатів — потужна захищена

онлайн-база всіх адвокатів України з відкритою інформацією про статус адвоката, його досвід, дані його стажистів і помічників; у разі наявності — про дисциплінарні стягнення.

Також викликає зацікавленість такий проєкт, як Вища школа адвокатури — інституція, створена Радою адвокатів України для забезпечення обов'язку адвокатів підвищувати кваліфікацію, яка організована як сучасний навчальний заклад із величезним вибором курсів, форматів навчання і тематик семінарів.

Закон про адвокатуру дав можливість створити стабільну інституцію, яка складається з національного та регіонального рівнів, з органів представницької вертикалі — рад адвокатів, кваліфікаційно-дисциплінарних палат регіонів та вищих органів — РАУ та ВКДКА.

Принцип самоврядності передбачає, що і ревізійні повноваження щодо органів адвокатури виконують органи адвокатури. Всі вони обираються адвокатами з числа практикуючих адвокатів, досвідчених професіоналів, яким довіряють професійні спільноти регіонів, яким довіряє з'їзд як найвищий орган адвокатського самоврядування.

«Ця система відкалібрована, побудована за принципом стримувань і противаг, і є абсолютно прозорою

і підзвітною. Такі процедури, як регіональні конференції та національні з'їзди, яких відбулося 5 за 9 років НААУ і прийнято 190 рішень, дають можливість для реальної оцінки стану справ в адвокатурі та для оновлення кадрового складу органів адвокатського самоврядування, які, і це гарна новина, стають більш молодими», — зазначила Лідія Ізвітова.

При НААУ створені дорадчі органи — Комітети, які надають експертну, аналітичну підтримку ключовим напрямкам діяльності адвокатури; формують майданчики для фахових дискусій, активно беруть участь у законодавчому процесі, маючи постійний діалог з комітетами Верховної Ради насамперед. Таких Комітетів у НААУ сьогодні 46.

Діяльність НААУ високо оцінюють і самі адвокати, задоволені сервісами, які надає організація.

«У 2018 році національне опитування засвідчило високий рівень довіри адвокатів до роботи органів адвокатського самоврядування, до їхніх рішень. Так, 77 % схвально оцінили роботу ОАС із захисту прав адвокатів; 75 % — роботу із вдосконалення законодавства; 75 % — позитивно оцінили те, що ми робимо для підвищення кваліфікації. 78 % були задоволені роботою ЄРАУ», — повідомила Лідія Ізвітова.

РАУ НАДАЛА МОЖЛИВІСТЬ АДВОКАТАМ САМОСТІЙНО ЗАМІНЯТИ ТА ВИДАЛЯТИ ФОТО В ЄРАУ

Рада адвокатів України відкрила можливість адвокатам самостійно замінити та видалити свої портретні фото у профілі ЄРАУ.

Рішенням № 75 від 10 вересня 2021 року РАУ внесла зміни до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України та рішення Ради адвокатів України № 190 від 22 вересня 2017 року.

Також РАУ встановила єдині вимоги для електронної версії власної фотокартки адвоката в ЄРАУ. Фото повинно відповідати таким критеріям:

- розмір — 320×320 пікселів та не перевищувати 2 МБ;
- формат — jpeg, jpg, png;
- обличчя на фотографії повинно бути добре освітленим;

— особа на фото не повинна бути зображеною в сонцезахисних окулярах, головному уборі та/або з іншими речами, що прикривають голову, окрім головних уборів, що мають обов'язковий релігійний характер; на фото не повинно бути зайвих предметів, квітів тощо;

— окуляри не повинні мати затемнені лінзи, рамка окулярів не повинна прикривати очі.

Не може бути підтверджено фото, зроблене в форматі селфі.

Завантажити, замінити або вилучити електронну версію власної фотокартки можна через Особистий кабінет адвоката або в передбаченому раніше порядку, звернувшись до адміністратора першого рівня Ради адвокатів свого регіону.

ЗГЕНЕРОВАНИЙ ОНЛАЙН ОРДЕР ВІДПОВІДАЄ ОФІЦІЙНОМУ ЗРАЗКУ І МАЄ ДОДАТКОВО АНГЛІЙСЬКУ ВЕРСІЮ — РІШЕННЯ РАУ

Ордери на надання правничої (правової) допомоги в Особистому кабінеті адвоката на офіційному вебсайті НААУ відповідають зразку з додатка 1 до Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги. Зокрема, згенеровані онлайн ордери коректно відображають обрану адвокатом форму здійснення адвокатської діяльності, яка зазначена в профілі кожного адвоката в Єдиному реєстрі адвокатів України.

Таке роз'яснення щодо застосування ордеру на надання правничої (правової) допомоги затверджено рішенням РАУ № 106 від 11 вересня 2021 року.

РАУ посилається на Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», за яким адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності). Тобто законодавець передбачив для адвоката альтернативні форми здійснення діяльності.

«Стороною договору про надання правової допомоги при здійсненні адвокатом адвокатської діяльності у формі адвокатського бюро є адвокатське бюро, стороною договору про надання правової допомоги при здійсненні адвокатської діяльності у формі адвокатського об'єднання є адвокатське об'єднання, від імені якого договір підписується учасником адвокатського об'єднання, уповноваженим на це довіреністю або статутом адвокатського об'єднання», — ідеться у рішенні РАУ.

Відтак, адвокати, адвокатські об'єднання або адвокатські бюро ініціюють генерування ордерів відповідно від адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, керівників (уповноважених осіб) адвокатського об'єднання, адвокатського бюро через офіційний веб-сайт НААУ, в раді адвокатів регіону, або як виняток у передбачених Радою адвокатів України випадках безпосередньо у Національній асоціації адвокатів України.

«Таким чином, система управління електронної бази даних Єдиного реєстру адвокатів України генерує

у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України ордери на надання правничої (правової) допомоги відповідно до обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності», — ідеться у рішенні РАУ.

Іншим рішенням Рада адвокатів України затвердила зразок типової форми ордеру на надання правничої (правової) допомоги, викладеної англійською мовою, та дозволила використовувати його за межами України.

Зразок ордеру розміщений у додатку 2 до Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 41 від 12.04.2019 (із змінами).

Ордер англійською мовою ідентичний ордену українською мовою та має містити такі реквізити:

- серію, порядковий номер ордеру;
- прізвище, ім'я, по батькові або найменування особи, якій надається правова допомога;
- посилання на договір про надання правової допомоги/доручення органу (установи), уповноважених законом на надання безоплатної правової допомоги, номер (у випадку наявності) та дату цього документа;
- назву органу, в якому надається правова допомога адвокатом із зазначенням, у випадку необхідності, виду адвокатської діяльності відповідно до статті 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Під назвою органу розуміється як безпосередньо назва конкретного органу, так і назва групи органів, визначених пунктом 2 частини 1 статті 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (наприклад, судові органи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи досудового слідства, правоохоронні органи тощо) (у редакції відповідно до рішення Ради адвокатів України № 118 від 17 листопада 2020 року);
- прізвище, ім'я, по батькові адвоката, який надає правничу (правову) допомогу на підставі ордеру, номер та дату його свідоцтва про право на заняття

адвокатською діяльністю, найменування органу, який його видав (КДКА відповідного регіону, з 01.01.2013 радою адвокатів відповідного регіону); номер посвідчення адвоката України, ким та коли воно видане;

— ким ордер виданий (назву організаційної форми): адвокатом, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально (із зазначенням адреси робочого місця); адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням (повне найменування адвокатського бюро/адвокатського об'єднання та його місцезнаходження);

— адресу робочого місця адвоката, якщо вона відрізняється від адреси місцезнаходження адвокатського бюро/адвокатського об'єднання, яке видає ордер;

— обмеження повноважень, якщо такі передбачені договором про надання правничої (правової) допомоги;

— дату видачі ордера;

— підпис адвоката, який видав ордер, у разі здійснення ним індивідуальної діяльності (у графі «Адвокат»);

— підпис адвоката, який надає правову допомогу, якщо ордер, виданий адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням (у графі «Адвокат»);

— підпис керівника адвокатського бюро/адвокатського об'єднання, відтиск печатки адвокатського бюро/адвокатського об'єднання (за наявності) у випадку, якщо ордер видається адвокатським бюро/адвокатським об'єднанням;

— двовимірний штрихкод (QR-код) з посиланням на профайл адвоката в ЄРАУ.

При цьому серія, порядковий номер ордера; прізвище, ім'я, по батькові адвоката, номер та дата його свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, найменування органу, який його видав; номер посвідчення адвоката України, ким та коли воно видане; адреса робочого місця адвоката, якщо вона відрізняється від адреси місцезнаходження адвокатського бюро/адвокатського об'єднання, яке видає ордер, та відомості щодо обмеження повноважень, якщо такі передбачені договором про надання правничої (правової) допомоги, — генеруються автоматично, всі інші реквізити заповнюються адвокатом самостійно з метою збереження адвокатської таємниці.

Детально про особливості генерації онлайн-ордерів можна дізнатися у тематичному розділі сайту НААУ.

НААУ ІНІЦІЮЄ ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ІГНОРУВАННЯ АДВОКАТСЬКИХ ЗАПИТІВ

НААУ направила до голови Комісії з питань правової реформи при Президентові України пропозиції змін до законодавства, щоб гарантувати належну реалізацію права адвоката на отримання інформації за адвокатським запитом.

Про це повідомила **Голова НААУ, РАУ Лідія Ізювітова** під час XI Міжнародної науково-практичної конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Зокрема, НААУ пропонує на рівні закону:

— збільшити до шести місяців строк накладення адміністративного стягнення за правопорушення у вигляді неправомірної відмови в наданні інформації,

несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит;

— збільшити штраф для посадових осіб за вищевказані правопорушення та встановити їх на рівні від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

— виключити з переліку документів, які додаються до адвокатського запиту, засвідчену копію свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, оскільки інформацію про адвоката можна отримати в Єдиному реєстрі адвокатів України;

— обмежити доступ адвоката лише до таємної інформації;

— встановити, що у разі якщо адвокатський запит передбачає отримання інформації з обмеженим доступом і законодавство містить вимогу щодо дозволу на її надання від відповідної особи, вказана інформація надається адвокату за наявності такого дозволу;

— передбачити, що у випадку якщо адвокатський запит передбачає отримання документа, що містить інформацію, яку не може бути надано відповідно до вимог законодавства, адвокату надається документ з тією інформацією, доступ до якої не є обмеженим.

«Вважаю, що найближчим часом такі зміни мають бути прийняті. Це буде вважатися, зокрема, шляхом до розвитку нашої адвокатської діяльності», — зазначила Лідія Ізовітова.

Голова НААУ, РАУ зосередила увагу на порушенні прав та гарантій адвокатів, що залишається великим

викликом для незалежної адвокатської діяльності. Так, лише за 3 квартал 2021 року Рада адвокатів Київської області здійснила 32 виїзди на обшуки і затримання колег, 14 з таких виїздів здійснені на затримання і обшуки адвокатів, які проводилися в порушення закону, за яким рада адвокатів регіону має бути повідомлена заздалегідь про заплановані процесуальні дії. У столиці в 3 кварталі було 25 виїздів до адвокатів, яких обшукували чи затримували.

«Якщо не буде посилено кримінальне законодавство в частині відповідальності осіб, які посягають на гарантії адвокатської діяльності, ми і надалі перебуватимемо в такому становищі», — підкреслила Лідія Ізовітова.

За статистику, в 3 кварталі 2021 року адвокати направили 436 звернень до рад адвокатів регіонів про відмову у наданні інформації на адвокатський запит.

НААУ ЗАПРОПОНУЄ ВЛАСНИЙ ПЛАН ДІЙ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

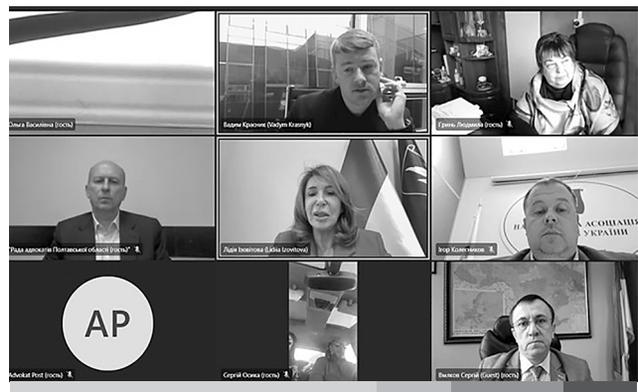
НААУ запропонує власний План дій щодо реалізації Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 — 2023 роки, затвердженої Указом Президента України.

Про це повідомила під час позачергового засідання Ради адвокатів України **Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова**.

«Наш План дій буде реалістичний і буде відповідати актуальним проблемам адвокатів і держави та посилить незалежність нашої професії. У нас є для цього інституційний, інтелектуальний ресурс, практичний досвід і, головне, — мандат від усієї адвокатської спільноти на представництво інтересів професії», — заявила Голова НААУ, РАУ.

До засідання підготовлено проєкт такого Плану, до якого увійшли пропозиції від голів рад адвокатів регіонів, керівників комітетів НААУ, керівників ВКДКА, КДКА.

При цьому Лідія Ізовітова наголосила на тому, що більшість завдань Стратегії можливо реалізува-

ти без внесення до Плану дій пропозицій про зміни до профільного закону.

«Концептуально, ми розуміємо, що передбачені в Стратегії завдання можна втілити, не чекаючи на зміни у Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», — сказала Лідія Ізовітова.

Так, закон дає адвокатурі необхідний інструментарій для того, аби спростити дисциплінарне

провадження щодо адвокатів, яке передбачено в Стратегії. Фактично, інститут спрощеного (письмового) дисциплінарного провадження вже частково функціонує на сьогодні, після того, як рішенням РАУ № 64 від 03.07.2021 внесено зміни до Регламенту ВКДКА та Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, а також зміни у відповідні акти НААУ. Створена Робоча група щодо розробки Порядку розгляду дисциплінарних справ щодо несплати щорічних внесків адвокатів у спрощеному провадженні. «Тобто для цього завдання Стратегії ми можемо реалізувати завдяки рішенням органів адвокатського самоврядування, адже у нас для цього є механізм чинного закону», — наголосила Голова НААУ, РАУ.

Аналогічно, через зміни до Положення про кваліфікаційні іспити можна змінити підхід до організації іспитів і запровадити єдиний іспит. Цим питанням займається робоча група, яка вже має відповідні напрацювання. Також чимало ідей стосовно розвитку системи підвищення кваліфікації та доступу до професії викладені в Стратегії НААУ, яка розрахована до 2023 року.

Разом із тим певні зміни до законодавства, поза межами профільного Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», потрібні адвокатурі. Це насамперед питання оподаткування адвокатів як самозайнятих осіб, питання декларування для членів КДКА і ВКДА, а також посилення прав та гарантій адвокатської діяльності. За словами Лідії Ізовітової, всі вже подані законопроекти, які стосуються адвокатури, також мають бути включені до Плану дій, аби він мав цілісний характер і являв повну картину стану нормативно-правової бази.

Також у Плані дій мають бути закріплені ініціативи щодо посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

Так, у законодавство варто внести зміни, аби встановити адміністративну відповідальність для суддів,

прокурорів, слідчих та детективів за необґрунтоване звернення до дисциплінарних органів адвокатури зі скаргами на дії адвокатів. У кримінальному процесуальному законодавстві встановити додаткові критерії для ініціювання прокурорами, слідчими, детективами обшуків та оглядів у адвокатів чи додаткові критерії для надання слідчими суддями дозволів на проведення обшуку та огляду у адвоката.

«Необхідно домогтися реальної роботи законодавчого механізму відповідальності за незаконне проведення обшуку та огляду в адвоката, а також незаконного доступу до адвокатської таємниці під час проведення обшуку та огляду в адвоката; за незаконне ініціювання допиту адвоката як свідка. З досвіду ми знаємо, що це є поширеними практиками тиску на сторону захисту, особливо у резонансних кримінальних справах», — констатувала Лідія Ізовітова.

До Плану дій щодо реалізації Стратегії також мають бути внесені пропозиції повернути адвокатурі представництво в Вищій кваліфікаційній комісії суддів.

«В частині проекту Плану щодо ВККС ми бачимо, що на сьогодні нас там немає, адвокатура втратила 2 місця в цій комісії. Це несправедливо, і ми поставили у свій варіант Плану дій можливість відновити на рівні законодавства, щоб наше представництво там було. Також ми звернули увагу на Громадську раду доброчесності і вважаємо, що НААУ має бути представлена там. Адже практикуючі адвокати кожен день спілкуються з суддями, взаємодіють із судами і знають про їх доброчесність і недоброчесність більше, ніж ті «експерти», хто приходить просто з вулиці», — сказала Голова НААУ.

Вона також вказала на необхідність ухвалити законопроект про оподаткування адвокатів як самозайнятих осіб, врахувавши особливості адвокатів у цій категорії платників податків.

Власне, на етапі підготовки Стратегії йшлося про те, щоб удосконалювати інститут адвокатури в контексті посилення захисту прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності, відтак, це має залишатися пріоритетом для внесення законодавчих змін.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ВЕРЕСЕНЬ-ЖОВТЕНЬ 2021 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

30 вересня Голова Комітету **Володимир Клочков** взяв участь у круглому столі на тему: «Актуальні виклики у діяльності Вищого антикорупційного суду».

Під час свого виступу Володимир Клочков звернув увагу на системні порушення суддями ВАКС прав адвокатів. Так, лише за останні 4 місяці до Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ надійшло 8 скарг від адвокатів на суддів ВАКС. За 2 роки діяльності суду Рада адвокатів України ухвалила 6 рішень щодо захисту прав адвокатів, порушених суддями ВАКС. НААУ направила понад 40 звернень до органів державної влади та міжнародних професійних інституцій на діяльність суддів цього суду.

6 жовтня Голова Комітету **Володимир Клочков** взяв участь у круглому столі з питань надання правової допомоги засудженим та ув'язненим, організованому Департаментом з питань виконання кримінальних покарань Державної кримінально-виконавчої служби України.

Учасники заходу обговорили проблемні питання взаємодії адміністрацій установ виконання покарань та слідчих ізоляторів із захисниками у кримінальному

провадженні, які у встановленому порядку надають правову допомогу засудженим та особам, узятим під варту. За результатами обговорення круглого столу учасники прийняли рішення про налагодження надалі співпраці шляхом укладення меморандуму.

13 жовтня відбулося засідання Комітету, на якому було розглянуто чотири звернення про порушення прав адвокатів.

Зокрема, було обговорено звернення, в якому повідомлялося про незаконне затримання та перешкоджання діяльності адвоката службовими особами Подільського УП ГУНП в м. Києві. Таке грубе порушення професійних прав адвоката однозначно та беззаперечно є протиправним та недопустимим у цивілізованому й демократичному суспільстві. Тому після детального обговорення цього звернення було

прийнято рішення, що представники Комітету візьмуть перебіг розслідування цього інциденту під свій особистий контроль і надаватимуть професійну правову допомогу постраждалому адвокату.

Також Комітет розглянув звернення про порушення професійних прав адвокатів судьями Вищого антикорупційного суду України. В результаті було прийняте рішення розпочати збір інформації щодо обставин справи для підготовки детального правового аналізу цього питання.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА КОМПЛАЄНСУ

Голова Комітету Олександр Готін дав інтерв'ю для інтернет-видання «Закон і Бізнес».

«Нам пропонується запобіжник від скасування рішень ВАКС на кшталт чергового «судового реформування» ВС».

Адвокати настільки уважно стежать за тим, аби зберігалась єдність судової практики, що будь-яке рішення, котре порушує її, відразу ж викликає резонанс. Про порушення процесуальних строків, антикорупційні ініціативи та норми Кримінального процесуального кодексу на прикладі однієї справи, що викликала резонанс у юридичній спільноті, «ЗіБ» спілкувався з головою комітету з питань антикорупційної політики НААУ Олександром Готіним. Статтю опубліковано на сайті «ЗіБ» та на сайті НААУ.

23 вересня Голова Комітету **Олександр Готін** взяв участь в обговоренні ризиків публічних оцінок про незаконність скасування рішень Вищого антикорупційного суду в касаційній інстанції.

Приводом для дискусії став резонансний випадок скасування ККС ВС ухвали Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду на вирок Вищого антикорупційного суду України від 19.02.2021 у справі № 711/3111/19, яким особу було засуджено до двох років позбавлення волі за скоєння передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК кримінального правопорушення.

«Цей круглий стіл потрібен для того, щоб кожен міг висловити свою позицію, як нам на це реагувати і що робити для того, щоб Верховний Суд був тим форпостом, який відсікає би незаконні рішення і ту незаконну практику, яка створюється Вищим антикорупційним судом. Цей тренд є, і він дуже небезпечний», — наголосив **Олександр Готін**.

КОМІТЕТ З МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

22 вересня Заступник Голови Комітету **Ольга Поєдинок** взяла участь в Конституційному салоні «Антидискримінація», що відбувся в рамках V Харківського міжнародного юридичного форуму Нью-Йорку імені Ярослава Мудрого. Метою заходу є створення простору для відкритої інтелектуальної дискусії щодо широти дискримінаційного спектру, можливих проявів дискримінації, уразливості індивідів та груп людей, осмислення природи та причин дискримінаційних практик, творення і реалізації політик антидискримінації.

Під час заходу **Ольга Поєдинок** говорила про дискримінацію осіб з множинним громадянством, а також про дискримінацію за ознакою належності до певного громадянства, зокрема в контексті законодавчих ініціатив щодо громадян держави-агресора.

КОМІТЕТ ПО НАБЛИЖЕННЮ СИСТЕМИ АДВОКАТУРИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

5 жовтня за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл, присвячений міжнародному судовому контролю за реалізацією конвенційних прав людини.

Відкрила захід заступниця Голови Комітету, адвокат **Марія Островська**, яка акцентувала увагу

на важливості обговорення теми круглого столу, зазначивши, що наразі Україна займає третє місце з кількості поданих скарг до Європейського суду з прав людини. Проте лише крихітна їх частина проходить перший етап — стадію прийнятності.

Почесним гостем і головним експертом заходу став старший юрист Секретаріату ЄСПЛ, заступник секретаря Адміністративного трибуналу Ради Європи, колишній очільник Секції з попереднього розгляду скарг проти України **Дмитро Третяков**. У своїй доповіді експерт ґрунтовно окреслив стандарти успішного оформлення, подання та розгляду скарг у Європейському суді з прав людини і дав вичерпні відповіді на запитання адвокатів-практиків і науковців, що стосувалися тонкощів отримання статусу учасника судового провадження у міжнародній інституції.

Серед іншого, були розглянуті питання щодо оформлення заяви до ЄСПЛ, етапів розгляду справи, політики пріоритетності при поданні заяв до ЄСПЛ, необхідності збереження балансу інтересів сторін і так званої подвійної комунікації.

Участь у дискусії також узяли **Олена Сібільова** — адвокат, координатор програми Ради Європи HELP від НААУ, доктор філософії, Голова Комітету з підвищення професійної кваліфікації, що діє у складі НААУ,

що діє у складі НААУ, **Дмитро Ягунов** — адвокат, доктор політичних наук, член Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від України, **Людмила Островська** — адвокат, доцент Національного університету «Одеська юридична академія», співзасновник АО «Партнери», **Ганна Іщенко** — адвокат, член Комітету по наближенню системи адвокатури України до європейських правових стандартів НААУ, керівник АО «Іщенко, Світлицький та Партнери», **Наталія Охотнікова** — адвокат, тренер із захисту прав людини у ЄСПЛ, **Сергій Костянчук** — президент «Київської фундації культури».

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

28 вересня за ініціативи Секції захисту персональних даних та права на доступ до інформації Комітету відбувся круглий стіл на тему «Інформація в роботі адвоката».

Участь у заході взяли адвокати: Голова профільної секції **Оксана Полотнянко**, Голова Комітету захисту прав людини Ганна Колесник, члени Вінницького регіонального представництва Молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen: Жанна Грушко, Назарій Слізак та Максим Менчук.

Під час заходу було розглянуто проблемні питання, пов'язані із: забезпеченням права на доступ до публічної інформації, запитами адвокатів при здійсненні своєї діяльності. Адвокати обговорили зміни та новели у законодавстві, що стосуються правил забезпечення

захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах та особливостей надання публічних (електронних публічних) послуг і здійснили аналіз судової практики КАС у складі ВС щодо забезпечення права особи на доступ до публічної інформації.

Учасники круглого столу обмінялися своїм практичним досвідом та дійшли висновку, що сьогодні, дійсно, існує багато проблем, пов'язаних з отриманням відповідей на запити адвокатів, використанням електронного підпису та забезпеченням права на доступ до інформації. Така ситуація впливає на ефективність роботи адвокатів при наданні правової допомоги клієнтам, а такі обговорення з практичними порадами, аналізом судової практики й законодавчих актів будуть корисними адвокатам під час захисту прав та інтересів людини.

19 жовтня за ініціативи Секції відновного правосуддя Комітету відбувся круглий стіл на тему «Захист прав призовників: питання призову та альтернативної служби».

Під час заходу було розглянуто питання нормативно-правового регулювання проходження строкової військової служби у Збройних Силах України; підстави відстрочки і звільнення від призову на строкову військову службу: підстави та особливості; адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення правил військового обліку. Крім того, спікери заходу здійснили аналіз судової практики щодо питання ухилення від військової служби в Україні.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

21 вересня за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл «Університет жіночого лідерства», під час якого Голова НААУ, РАУ Лідія Ізвітова наголосила, що незважаючи на те, що в адвокатурі жінок менше, ніж чоловіків, проблема гендерної рівності не стоїть гостро.

Учасники дискусії обговорили питання лідерства жінок у політиці та інших сферах життя, сучасний стан забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні, політику недискримінації та протидії сексизму на місцевому та загальнодержавному рівнях, гендерну тематику в період пандемії COVID-19: проблеми, виклики, шляхи подолання, а також домашнє насильство щодо жінок під час карантинних обмежень та інші.

КОМІТЕТ З МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

17 вересня до Дня безпеки пацієнтів в Україні та Всесвітнього дня безпеки пацієнтів, на запрошення адміністрації Львівського державного університету внутрішніх справ, **Наталія Чорновус** провела відкриту лекцію для курсантів та учасників юридичної клініки

закладу. Під час виступу доповідачкою висвітлено питання прав пацієнтів у різних сферах надання медичної допомоги, окреслено практику Європейського суду з прав людини, що стосується прав пацієнтів на життя та на заборону катувань.

18 вересня відбулась презентація підручника «Медичне право» в межах **28-го Львівського міжнародного Форуму видавців 2021**, приурочена до Дня безпеки пацієнтів, що відзначається щороку в Україні 17 вересня. Організатором заходу виступив Комітет.

У презентації брали участь представники авторського колективу, які ділились своєю історією участі в колективній роботі, своїми сподіваннями на розвиток національного медичного права та висвітлювали роль цієї книги в доктрині медичного права та в навчальному процесі.

Окрім того, відбулась експертна дискусія на тему «Ефективна комунікація «лікар-пацієнт» як запорука запобігання юридичних конфліктів». Модератором заходу та ідейницею виступила голова Комітету Ірина Сенюта.

21 вересня Ірина Сенюта, Оксана Кашинцева та Роман Майданик взяли участь у сателітному заході на тему «Медичне право та фармацевтичне право: виклики сьогодення». Захід відбувся у межах Харківського міжнародного юридичного форуму.

Ірина Сенюта виступила із доповіддю на тему «Новельні підходи до криміналізації діянь у сфері охорони здоров'я крізь призму проекту нового Кримінального

кодексу України: окремі аспекти». Оксана Кашинцева висвітлила тему «Лібералізація прав інтелектуальної власності в сфері фармації: виклики пандемії». Роман Майданик виступив із доповіддю на тему «Україна на шляху до європейської моделі керованої конкуренції в сфері надання медичної допомоги».

3 жовтня **Олександр Корнага** взяв участь у VIII Науково-практичній конференції «Морально-етичні, правові та психологічні аспекти роботи лікаря». Під час наукового заходу адвокат виступив з двома доповідями на теми: «Практичні питання відмови від медичного втручання» та «Конвенція Ов'єдо — прийдешні стандарти застосування біології та медицини чи принципи, що діють поза статусом ратифікації».

8 жовтня на запрошення навчального центру «НАВІГАТОР» **Сергій Антонов** виступив з лекцією на тему «Документи у роботі лікаря-стоматолога», а 9 жовтня провів онлайн-лекцію на тему «Допоміжні репродуктивні технології: правові та етичні аспекти». Організатором останнього заходу виступила International Academy of Medical Business and Law.

Голова Комітету **Ірина Сенюта** дала інтерв'ю журналістам «ТЖН Тиждень» телеканалу 1+1 щодо проблематики законодавства України про охорону здоров'я, зокрема його прогалин та контроверсій, порядку проведення патологоанатомічних розтинів, новельних нормативних змін у порядку їх проведення, проблемних сегментів діяльності клініко-експертних комісій та проведення судово-медичних експертиз, прав пацієнтів та членів їх сім'ї, а також судової практики та медичних справ. З відеосюжетом можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/JRIQDJc.

Коментарі членів Комітету для ЗМІ

10 вересня **Сергій Антонов** взяв участь як експерт у випуску «Пологовий туризм: Рідна

дитина з чужим громадянством» Стримінг-телеканал «НЕЗАВИСИМЫЕ».

17 вересня Оксана Міськів взяла участь у телепередачі «Безпека пацієнтів на Прикарпатті: захист прав» на «Суспільне. Карпати».

З телепередачею можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/VRIQGQI.

24 вересня Оксана Міськів взяла участь у телепередачі «Корисно знати. Права та захист пацієнтів» на ОТБ «Галичина».

З телепередачею можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/nRIQJ36.

7 жовтня Вікторія Валах надала коментар каналу «Суспільне» щодо можливості відсторонення працівника від роботи у випадку, якщо його не було вакциновано.

З відеокomentarем можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/fRIQLFD.

7 жовтня Сергій Антонов дав інтерв'ю для програми «Гроші» Випуск «Скільки коштує сурогатне?» на телеканалі «2 + 2».

11 жовтня Сергій Антонов взяв участь як експерт у випуску «Клінічні дослідження: Як не стати жертвою?» Стримінг-телеканал «НЕЗАВИСИМЫЕ».

12 жовтня Оксана Вітязь взяла участь в ефірі на місцевому телебаченні «Перший Подільський», під час якого обговорили з журналістами ситуацію зі щепленням від COVID-19.

13 жовтня Вікторія Валах взяла участь як експерт на 7 каналі в телевізійній програмі Live Studio на тему «Локдаун не за горами?».

З телепередачею можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/ZRIQXb1.

15 жовтня Вікторія Валах взяла участь як експерт на 7 каналі в телевізійній програмі «Прожектор 2.0» на тему «Хто нестиме відповідальність за нову хвилю

COVID-19?». З телепередачею можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/BRIQVA0.

КОМІТЕТ З ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Комітет підготував **інформаційний дайджест актуальних змін законодавства та судової практики за перше півріччя 2021 року**.

У ньому містяться *актуальні зміни до законодавства*, котрі стосуються:

- права особи на зміну по батькові;
- вдосконалення діяльності із залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів;
- визначення правових та організаційних засад фінансового лізингу в Україні відповідно до міжнародно-правових стандартів у цій сфері;
- поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Крім того, у дайджесті представлено *актуальну практику Верховного Суду*, пов'язану з інститутами:

- зобов'язального права (щодо припинення договору поруки, внесення змін до договору оренди землі за рішенням суду, фіктивності правочину);

— речового права (щодо відносин, які виникають з рухомим майном, права власності на самочинне будівництво);

— спадкового права (щодо пропуску строку для прийняття спадщини, про встановлення факту постійного проживання зі спадкодавцем).

Перегляд за посиланням: URL: cutt.ly/xRha0zZ.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

Яків Воронін написав статтю: «Щомісячна податкова звітність підприємців: кому це вигідно».

«Уряд збирається суттєво змінити порядок податкової звітності для усіх вітчизняних суб'єктів господарювання. Ця урядова ініціатива вже викликала широкий громадський резонанс. Свою точку зору на запропоновані зміни в законодавстві «ФАКТМ» вже повідомили економічні експерти. Сьогодні ми дізнаємось думку юристів».

21 вересня відбулось перше засідання новоствореного органу — Ради громадського контролю при Бюро економічної безпеки, яке було присвячене ка-

дровим питанням, до якого увійшов Голова Комітету **Яків Воронін**.

Під час засідання члени Ради громадського контролю обрали також заступника Голови РГК, секретаря та трьох представників до складу конкурсної комісії з відбору майбутніх працівників Бюро економічного контролю. Раніше було обрано 15 членів РГК.

Кабінет Міністрів затвердив Положення про Раду громадського контролю при Бюро економічної безпеки України та Порядок її формування 18 серпня 2021 року.

Як ідеться у пояснювальній записці, проектом постанови пропонується затвердити Положення про Раду громадського контролю при Бюро економічної безпеки України та порядок її формування з метою забезпечення прозорості, відкритості діяльності вказаного органу, зокрема шляхом здійснення громадського контролю за його діяльністю; врахування Бюро економічної безпеки України пропозицій і зауважень громадськості, зокрема в частині дотримання ним прав і свобод людини і громадянина.

5 жовтня в НААУ відбувся вебінар на тему «Практика РБО: реєстрація податкових накладних».

Спікери: **Володимир Забудський** та **Василь Суховий** — інспектори Ради бізнес-омбудсмена; **Ірина Нараєвська**, член Комітету.

Модерували захід **Яків Воронін** — Голова Комітету та **Ірина Станіславська** — директорка з комунікацій РБО.

Під час заходу розглянули, зокрема: розблокування податкових накладних, реєстрація яких була зупинена, у позасудовому порядку (через комісії регіонального

та центрального рівнів); подання та врахування таблиць даних платників податків як спосіб уникнути зупинення реєстрації податкових накладних у майбутньому; включення та виключення платників податків з переліків ризикових; виконання судових рішень, які зобов'язують податкові органи зареєструвати податкові накладні.

6 жовтня за ініціативою Комітету відбувся «Tax and customs law days».

Спікерами виступили адвокати, члени Комітету:

Яків Воронін, Ганна Леус, Ірина Кальницька, Олена Сулима, Ірина Нараєвська.

Під час заходу було розглянуто питання, що стосуються: особливостей оскарження податкового повідомлення-рішення під час карантину; операцій з нерезидентами; судового захисту у податкових спрах; зупинення реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування. Роль адвоката в процесі «розблокування», а також актуальні питання «податкової амністії».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

Фото_23

7 жовтня за інформаційної підтримки Комітету та НААУ відбулися VIII Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка Побірченка 2021.

Читання на тему «Еволюція арбітражу у мінливому світі» традиційно організуються МКАС при Торгово-промисловій палаті України.

Участь у заході взяли провідні міжнародні арбітражні юристи, представники арбітражних інститутів, науковці, які розповіли про високу адаптивність між-

народного арбітражу, готовність розвиватися за будь-яких зовнішніх умов, а також вектори та перспективи розвитку для України на прикладі Великої Британії, Казахстану.

КОМІТЕТ З ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

У вересні за ініціативи Комітету спільно з проектом Ради Європи «Протидія насильству щодо дітей в Україні» розпочався набір учасників на онлайн-курс HELP «Сімейне право та права людини».

Курс HELP «Сімейне право та права людини» дає всебічний огляд міжнародних і європейських стандартів, пов'язаних із сімейним правом, прецедентним правом і огляд належної практики. В цьому курсі обговорюється та аналізується вплив правових норм у га-

лузі прав людини, зокрема статей 8 (приватне і сімейне життя) і 12 (право на шлюб) Європейської Конвенції з прав людини на національне сімейне право. Завдяки проходженню цього курсу представники та представниці Національної асоціації адвокатів України отримають знання про ключові справи Європейського суду

з прав людини за статтями 8, 12 і 14 (дискримінація) ЄКПЛ та вивчать відповідні європейські та міжнародні правові акти, включаючи Конвенцію ООН про права дитини (1989), з метою усвідомлення, яким чином правові норми в галузі прав людини встановлюють мінімальні стандарти для сімейного права в Європі. Вони також зможуть застосовувати ці принципи в практичній діяльності при участі в розгляді справ та провадженні, пов'язаних у тому числі з насильством щодо дітей.

КОМІТЕТ З АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

5 жовтня за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл на тему «Корпоративні права у фермерському господарстві. Проблеми теорії та практики».

Під час круглого столу відбулося обговорення практичних проблем, що виникають при захисті прав на землю та іншого майна фермерського господарства; судової практики щодо діяльності фермерських господарств; шляхів вирішення питання щодо корпоративної участі у фермерському господарстві: доктринальні підходи та колізії практики. Також спікери надали поради та рекомендації адвокатам щодо побудови правової позиції при захисті прав на землю та іншого майна фермерського господарства.

За результатами заходу, серед загальних рекомендацій колега-адвокатам щодо юридичного супроводу діяльності фермерських господарств, а також побудови правової позиції при захисті прав на землю та іншого майна фермерського господарства, було визначено, крім іншого, таке.

За ініціативою Комітету з аграрного, земельного та довкілевого права разом із представниками Ради бізнес-омбудсмена відбувся вебінар на тему «Земельні питання в роботі підприємств: досвід РБО».

28 вересня за ініціативи Комітету у співпраці з РБО відбувся вебінар на тему «Земельні питання в роботі підприємств: досвід Ради бізнес-омбудсмена». У зустрічі взяли участь Віталій Жадобін — адвокат, заступник Голови Комітету з аграрного, земельного та довкілевого права НААУ; Дмитро Навроцький — адвокат, член Комітету з аграрного, земельного та довкілевого права НААУ; Василь Суховий і Марина Павленчик — інспектори РБО; Ірина Станіславська — директорка з комунікацій РБО.

У ході заходу було розкрито такі питання: повноваження Ради бізнес-омбудсмена; статистика розглянутих скарг; розпорядження землями і пов'язані питання; практичні кейси Ради бізнес-омбудсмена; земельне (аграрне) рейдерство: поточна ситуація, кейси, рекомендації щодо протидії; підбиття підсумків та відповіді на запитання.

КОМІТЕТ З БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

6 жовтня відбулося засідання Комітету. Під час зустрічі члени Ради Комітету обговорили нагальні питання будівельного права та звернули увагу на необхідність систематизації судової практики у цій сфері. Так, було прийнято рішення про формування дайджесту судової практики у галузі будівельного права.

КОМІТЕТ З ТРУДОВОГО ПРАВА

Запропоновані у законопроекті № 5388 зміни можуть призвести до порушення трудових прав і гарантій працівників та зловживань з боку роботодавця. Такого висновку дійшли в НААУ за результатами аналізу проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції трудових відносин» (реєстр. № 5388 від 16.04.2021), який було здійснено Комітетом з трудового права.

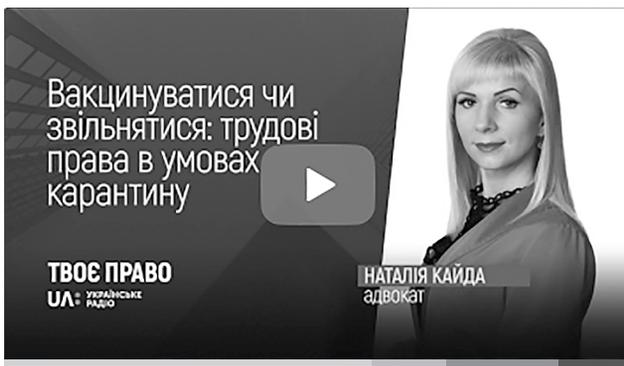

Прийняття зазначеного законопроекту зумовлено потребою лібералізації та дебіюрократизації трудових відносин, спрощення ведення бізнесу шляхом зменшення навантаження на нього. Законопроект № 5388 покликаний сприяти легалізації праці найманих працівників.

З метою належного захисту прав та інтересів найманих працівників НААУ рекомендує доопрацювати законопроект № 5388 з урахуванням зауважень і пропозицій, напрацьованих адвокатами: головою Комітету з трудового права **Вікторією Поліщук** та членом цього ж Комітету **Аллою Андрушко**.

Посилання: URL: inlnk.ru/DBdz2.

У вересні адвокат, член Комітету **Наталія Кайда** дала інтерв'ю «UA: Українське радіо» на тему «**Трудові права і карантин**» та розкрила питання, що стосуються механізму захисту трудових та соціальних прав

працівників, відсторонення від роботи у зв'язку з відмовою від вакцинації, правил оформлення лікарняних за таких умов та підстав звільнення під час карантину.

7 жовтня на сайті НААУ було опубліковано дайджест судової практики Верховного Суду. У дайджесті

відображені правові позиції Верховного Суду щодо питань:

- установа трудових правовідносин та оформлення трудових відносин;
- застосування дисциплінарних стягнень;
- припинення трудових договорів;
- стягнення заробітної плати;
- охорони праці;
- врегулювання строків для звернення до суду та щодо окремих питань судочинства;
- перевірок держпраці та ін.

Детальніше з напрацюваннями Комітету можна ознайомитися за посиланням: URL: inlnk.ru/841p9.

КОМІТЕТ З ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

1 жовтня відбулося засідання Комітету, під час якого було сформовано Раду Комітету та обрано секретаря. Також члени Комітету розглянули питання щодо напрацювання судової практики у сфері господарського права. Було прийнято рішення про опрацювання нових законопроектів та напрацювання методичних рекомендацій для адвокатів у сфері діяльності Комітету. Також адвокати звернули увагу на необхідність проведення вебінарів у США НААУ з метою підвищення кваліфікації адвокатів з питань, що стосуються господарського права та процесу.

КОМІТЕТ З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

У **вересні** НААУ було запрошено до участі в консультаціях щодо правосуб'єктності територіальних громад, організованих Комітетом Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування спільно з Офісом Ради Європи в Україні з метою становлення сталої системи місцевого самоврядування в Україні у відповідності з європейськими стандартами.

Під час проведення консультацій щодо правосуб'єктності територіальних громад активно обговорювалось питання щодо зміни правового статусу територіальних громад, а саме — надання їм статусу юридичних осіб.

НААУ наразі надає до Комітету ВР правовий висновок щодо недоцільності закріплення статусу територіальної громади як юридичної особи в законодавстві

України. Документ підготували заступник Голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** та Голова Комітету **Юрій Бауман**.

«НААУ вважає, що наразі правовий статус територіальних громад в аспекті їх участі у вирішенні питань місцевого значення належним чином урегульований чинним законодавством України (як того і вимагають стандарти та вимоги Європейської хартії місцевого самоврядування) та не потребує змін, а питання наділення територіальних громад додатковою правосуб'єктністю (надання територіальній громаді статусу юридичної особи) є необґрунтованим та передчасним», — ідеться у документі. Більше інформації за посиланням: URL: inlnk.ru/PmlzE.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — «UNBA NEXTGEN»

Регіональним представництвом Комітету в Івано-Франківській області 24 вересня проведено гру «**Мафія**» для адвокатів регіону. Захід відвідало 13 осіб, які прийняли рішення проводити гру на постійній основі.

«Гра «**Мафія**» є корисною в першу чергу для адвокатів, оскільки розвиває швидке мислення, риторичку, логіку, вміння грати в команді», — зазначила регіональний представник **Лілія Іванчук**.

25 вересня на Конференції адвокатів Хмельницької області відбулася **презентація молодіжного комітету**.

Презентація із демонстрацією слайдів була проведена регіональним представником UNBA NextGen у Хмельницькій області **Ольга Задорожна**.

Основна мета презентації — поширити серед колег Хмельниччини інформацію про молодіжний комітет, його роботу, основні напрямки та цілі його діяльності, плани на майбутнє, а також закликати адвокатів активно долучатися до заходів, ініціатором яких є комітет.

Регіональним представництвом UNBA NextGen у Херсонській області було проведено networking для адвокатів — **майстер-клас зі стрільби**.

Присутнім розповіли про види зброї та її складові. Кожен спробував себе в ролі стрільця, мав можливість поцілити в мішень, отримати практичні навички та оволодіти майстерністю поводження зі зброєю.

29 вересня регіональним представництвом UNBA NextGen у Хмельницькій області було проведено гру «**Мафія**» для старшого покоління адвокатів міста.

Це була суперкрута гра від адвокатів, які точно знають, що таке аргументи, тактика, докази. Знають, як приховати слід «мафії», як залишитися непомітним, а мирним жителям розкрити цікаві непередбачувані конструкції.

«Для мене це була не просто гра. Це був чудовий тренінг із адвокатської майстерності», — зазначила регіональний представник **Ольга Задорожна**.

29 вересня адвокатами регіонального представництва UNBA NextGen у Дніпрі **Алевтиною Башкеевою** і **Анною Цуркан** спільно із суддею Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області **Іриною Шаповаловою** було проведено «**Урок справедливості**» для дітей 3Д класу НВК ліцею № 100 в м. Дніпро.

Захід відбувся в межах **Всеукраїнської акції «Урок справедливості»**, ініційованої Асоціацією розвитку суддівського самоврядування України (АРССУ), та за

підтримки Голови Ради адвокатів Дніпропетровської області **Тетяни Лещенко**.

7 жовтня регіональне представництво UNBA NextGen у Кіровоградській області провело гру «**Мафія**» для адвокатів регіону.

Гру проводили з професійним ведучим у колі 10 адвокатів.

«Враження від заходу неймовірні, плануємо повторити гру найближчим часом!» — зазначила регіональний представник **Людмила Язан**.

8 жовтня регіональним представництвом UNBA NextGen в Івано-Франківській області спільно з Радою адвокатів Івано-Франківської області організовано святкування **Дня юриста для адвокатів регіону у спортивно-стрілецькому комплексі «СВД Легіон»**.

У межах заходу проведено також змагання з **компакт-спортінгу**, тобто зі *стендової стрільби з гладкоствольної рушниці та стрільби з травматичного пістолета*.

Вітаємо переможців: 1-ше місце — **Тарас Дутчак**; 2-ге місце — **Лілія Іванчук**; 3-тє місце — **Христина Фіртась**.

11 жовтня у приміщенні Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету за результатами проведеного круглого столу «*Професійна культура юриста*» ВТЕІ КНТЕУ домовилися про співпрацю з Регіональним представництвом UNBA NextGen у Вінницькій області. У спільній зустрічі взяли участь очільниця інституту **Наталія Замкова** та регіональний представник UNBA NextGen **Жанна Грушко**.

Представники домовилися про активну співпрацю в напрямі навчальної, навчально-методичної, науково-дослідної, виховної роботи та взаємного обміну досвідом з метою поліпшення якості підготовки фахівців, закріплення теоретичних знань та їх практичного застосування.

11 жовтня регіональні представники Комітету у Дніпропетровській області **Алевтина Башкеєва, Ілона Дитятковська, Роман Ажмяков, Олексій Воронько** долучилися до організації святкування Дня козацтва у комунальному закладі *соціального захисту «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Довіра»* в м. Дніпро.

Для дітей було приготовано смачний шашлик та привезено корисні гостинці та ласощі.

Висловлюємо вдячність за допомогу у підготовці до заходу адвокатам **Анні Цуркан, Катерині Ткаченко, Віктору Білоусову, Інні Ровенській, Олені Левчук, Світлані Фірсовій** і Голові Ради адвокатів Дніпропетровської області **Тетяні Лещенко**.

Опубліковано відеозвіт події молодіжного комітету — **Gathering 2021**. У відео відображені найкращі моменти заходу.

Перегляд за посиланням: URL: cutt.ly/eRhfk28.

Також представництва UNBA NextGen організують онлайн-вебінари підвищення кваліфікації для адвокатів свого регіону та всієї країни. Зокрема, за вересень-жовтень 2021 року було проведено 9 вебінарів.

Відеозаписи вебінарів можна переглянути на Youtube-каналі UNBA NextGen: URL: cutt.ly/FnEhhOV.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

30 вересня за ініціативи Комітету спільно з Касаційним господарським судом у складі ВС відбувся круглий стіл на тему «Актуальна судова практика у господарських спорах, пов'язаних з приватизаційними правовідносинами та орендою державного й комунального майна».

Під час заходу було висвітлено проблемні питання визначення юрисдикції при судовому оскарженні приватизації. Учасники дійшли висновку, що такою юрисдикцією незалежно від суб'єктного складу є виключно господарський процес з огляду на характер спірних правовідносин та правової природи приватизації. При цьому, на відміну від приватизації, при судовому оскарженні оренди державного або кому-

нального майна вирішальне значення має суб'єктний склад. Так, зокрема, при судовому оскарженні орендарями — фізичними особами, які не мають статусу ФОП, юрисдикцією є цивільний процес.

Учасники також обговорили проблеми правозастосування при розірванні/визнанні недійсними договорів приватизації, стягненні орендної плати та неустойки при припиненні договорів оренди державного й комунального майна, а також застосування

ст. 625 ЦКУ, відмежування пролонгації та поновлення договорів оренди тощо.

За наслідками круглого столу було прийнято рішення про необхідність систематизації судової практики з проблемних питань правозастосування у сфері приватизаційних та орендних правовідносин у єдиному посібнику, який буде корисним для всіх правників.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

20 жовтня НААУ та Асоціація приватних виконавців України уклали меморандум про співробітництво. НААУ представляла Голова — **Лідія Ізовітова**, зі сторони АПВУ документ підписав Голова — **Віталій Чепурний**.

Основною метою меморандуму є співпраця з розвитку якісно нової культури виконання судових рішень і рішень інших органів, що базується на засадах верховенства права, неупередженості та обов'язковості.

Сторони погодилися проводити спільну діяльність щодо удосконалення чинної законодавчої бази та формування ефективної політики у сфері виконання рішень. А також планують проведення консультації з метою вироблення узгодженої позиції щодо законопроектів у питаннях, що стосуються виконання рішень, із залученням фахівців НААУ, зокрема Комітету з питань примусового виконання рішень, та членів АПВУ.

Крім того, НААУ та АПВУ домовились обмінюватись інформацією про плани, проекти і програми, проводити спільні вебінари, онлайн-виступи, конференції, семінари, круглі столи та інші публічні заходи.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

23 вересня було проведено **круглий стіл на тему «Трудові права в умовах карантину»**, ініційований Комітетом з трудового права та Комітетом медичного і фармацевтичного права та біоетики в НААУ. У ході дискусії адвокати обговорили особливості захисту трудових прав в умовах карантинних обмежень, установлених з метою запобігання поширенню COVID-19, та триваючої кампанії вакцинації проти цього захворювання.

«На сьогоднішній день роботодавець не має права застосовувати будь-які заходи впливу до працівника, якщо останній не бажає проходити вакцинацію. Більше того, у разі якщо роботодавець відсторонює працівника від роботи у зв'язку з відмовою від вакцинації

проти COVID-19, то працівник може оскаржити таке відсторонення у судовому порядку», — наголосила голова Комітету з трудового права НААУ **Вікторія Поліщук**.

29 вересня відбувся спільний вебінар регіонального представництва молодіжного комітету НААУ — UNBA NextGen у Закарпатській області та Комітету з трудового права, за підтримки Ради адвокатів Закарпатської області. Спікер заходу **Ганна Лисенко** — адвокат, член Комітету з трудового права НААУ, лектор Вищої школи адвокатури НААУ, розповіла адвокатам про захист прав роботодавців у трудових спорах з питань розірвання трудових договорів. А модерувала вебінар **Вікторія Бульчак** — регіональний представник UNBA NextGen у Закарпатській області.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

☎ телефонуй
(067) 692-44-43*
**гаряча лінія працює цілодобово*

РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ БУДІВНИЦТВА: ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ

Надія Гніздовська, адвокат, партнер адвокатського об'єднання «ЮРИС ФЕРРУМ», член Будівельного комітету НААУ, член Ради адвокатів Одеської області

Із 1 грудня 2020 року було запроваджено Єдину державну електронну систему у сфері будівництва. Метою її створення було покращення якості надання послуг у сфері будівництва, зниження корупційних ризиків при їх наданні та забезпечення публічності надання таких послуг. У статті ми розглянемо, як змінилися правила гри після того, як система запрацювала, та які проблеми досі існують.

Зміни законодавства, направлені на покращення якості надання адміністративних та інших послуг у сфері будівництва, більшою чи меншою мірою відбуваються постійно.

Найбільш гучною новелою останнього часу стало запровадження з 1 грудня 2020 року Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва¹.

Електронну систему було створено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» № 199 від 17.10.2019.

Так, Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» було доповнено ст. 22¹, згідно з якою електронною системою є єдина інформаційно-телекомунікаційна система у складі містобудівного кадастру, що забезпечує створення, перегляд, відправлення, прийняття, збирання, внесення, накопичення, обробку, використання, розгляд, зберігання, захист, облік та надання інформації у сфері будівництва, а також електронну взаємодію між фізичними та юридичними особами, державними органами, органами місцевого самоврядування, центрами надання адміністративних послуг, з метою отримання визначених цим Законом послуг у сфері будівництва.

Передбачається, що електронна система дозволить реалізувати весь цикл будівництва — від отримання

містобудівних умов та обмежень до введення в експлуатацію об'єкта.

Електронна система включає Реєстр будівельної діяльності, електронний кабінет та портал електронної системи.

Запровадження електронної системи вплинуло на різні аспекти діяльності у сфері будівництва. Пропонуємо розглянути основні з них.

ТЕХНІЧНА ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ

Технічна інвентаризація — це комплекс робіт з метою визначення складу, фактичної площі, об'єму, технічного стану та/або визначення змін зазначених характеристик за певний період часу із виготовленням відповідних документів (матеріалів технічної інвентаризації, технічного паспорта) з використанням Реєстру будівельної діяльності.

Як було

До 28.12.2012 комунальні бюро технічної інвентаризації² монополярно здійснювали технічну інвентаризацію об'єктів нерухомого майна.

З прийняттям наказу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 658 від 28.12.2012 з'явилися приватні БТІ, які стали діяти на рівні з комунальними.

Серед основних проблем цього періоду були відсутність порядку передачі інвентаризаційних справ

¹ Далі за текстом — електронна система.

² Далі за текстом — БТІ.

органам державної реєстрації прав та відсутність єдиного архіву нових інвентаризаційних справ.

15.01.2019 набула чинності *Інструкція про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна*³ в новій, нині діючій редакції.

Одним із нововведень стала поява нового суб'єкта — зберігача, який зберігає інвентаризаційні справи за місцем розташування об'єкта нерухомого майна. Ним може бути лише юридична особа публічного права, що не проводить роботи з технічної інвентаризації.

Чинною інструкцією передбачено, що перед виконанням робіт з технічної інвентаризації необхідно звернутися до зберігача із запитом про надання копій матеріалів технічної інвентаризації. Виняток — наявність відомостей про об'єкт нерухомого майна у Реєстрі об'єктів нерухомого майна.

Після проведення технічної інвентаризації необхідно передати матеріали технічної інвентаризації до зберігача протягом 30 днів. Другий примірник матеріалів технічної інвентаризації залишається у суб'єкта господарювання, який проводив технічну інвентаризацію, і на ньому проставляються відповідна відмітка та підпис уповноваженої особи зберігача. Інвентаризаційній справі присвоюється інвентаризаційний номер.

Проблемою реалізації нововведень стало те, що далеко не в усіх містах України було створено зберігачів, тому здебільшого реалізувати наведені норми так і не вдалося.

Як зараз

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення функціонування Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» від 23.06.2021 № 681 було затверджено Порядок ведення електронної системи, надано низку доручень щодо забезпечення взаємодії між реєстрами та інтеграцію до такої електронної системи наявних ресурсів.

Постановою було врегульовано питання зберігання інвентаризаційних справ, які було створено в електронній системі. Проте питання щодо зберігання інвентаризаційних справ у паперовому вигляді так і залишилося невирішеним.

Із 01.08.2021 було **введено два нові правила**:

— суб'єкти, які проводять технічну інвентаризацію об'єктів нерухомого майна, вносять до електронного кабінету користувача електронної системи відомості

про проведену технічну інвентаризацію об'єкта нерухомого майна;

— суб'єкти державної реєстрації прав під час надання послуги у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень використовують дані про об'єкт нерухомості, право на який підлягає реєстрації, з електронної системи.

Таким чином, в електронній системі з'явилася можливість перевірити відомості технічного паспорту та отримати довідку про технічну інвентаризацію нерухомості, перш ніж реєструвати її.

Дані до електронної системи через особистий кабінет можуть вносити лише ті особи, що пройшли професійну атестацію та мають сертифікат кваліфікації на право виконання технічної інвентаризації.

Ці правила діють до введення в дію Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва в частині створення інвентаризаційних справ, матеріалів технічної інвентаризації, технічних паспортів закінчених будівництвом об'єктів та їх частин (житлових та нежитлових приміщень), об'єктів незавершеного будівництва, укладення електронних договорів про проведення технічної інвентаризації та вчинення інших дій щодо цих документів.

У зв'язку із вказаними нововведеннями з 01.08.2021 при поданні документів для проведення державної реєстрації прав на нерухоме майно необхідно буде попередньо звернутися до суб'єкта технічної інвентаризації для внесення технічного паспорта до електронної системи.

Важливо, що дата проведення технічної інвентаризації чи складання технічного паспорта не впливають на обов'язок внесення технічного паспорта до електронної системи. Тобто навіть технічні паспорти, складені до 01.08.2021, необхідно внести до такої системи.

Що чекати

Із 01.12.2021 технічні паспорти, матеріали інвентаризації та інвентаризаційні справи можна буде готувати та створювати виключно за допомогою електронної системи.

І знову ж, вирішення питання зі зберігання паперових матеріалів технічної інвентаризації не пропонується, наразі продовжує діяти Інструкція в редакції 2019 року, якою передбачено передання таких матеріалів зберігачам, які, як вказано вище, створені далеко не у всіх регіонах України.

³ Далі за текстом — Інструкція.

Питання викликає взагалі сама необхідність передавання одного примірника матеріалів інвентаризації зберігачеві, враховуючи, що вони скануються та вносяться до електронної системи.

У зв'язку з наведеним, Інструкція, на наш погляд, вимагає внесення змін до неї.

ПРИСВОЄННЯ АДРЕСИ

Адресою об'єкта нерухомого майна є унікальна структурована сукупність реквізитів, що використовуються для ідентифікації об'єкта та визначення місця його розташування на місцевості.

Як було

Протягом тривалого часу в Україні законодавством не було встановлено чіткої процедури присвоєння поштових адрес. Так сталося після скасування порядку, який діяв із 60-х — 70-х років ХХ століття.

Унаслідок неврегульованості порядку присвоєння адреси закінченому будівництвом об'єкту, на практиці це питання вирішувалося органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями. Причому діяли вони на власний розсуд, іноді умисно ускладнюючи процедуру присвоєння адреси об'єкту нерухомого майна, що несло корупційні ризики.

01.07.2019 набрав чинності Порядок реалізації експериментального проекту з присвоєння адрес об'єктам будівництва та об'єктам нерухомого майна, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 367 від 27.03.2019 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності».

Із цього часу рішення про присвоєння або зміну адреси об'єкта нерухомого майна/будівництва приймав уповноважений орган містобудування та архітектури, яким міг бути виконавчий орган сільської, селищної, міської ради, районні в м. Києві державні адміністрації, місцева державна адміністрація — залежно від місця розташування об'єкта.

Замовник будівництва міг обрати, коли об'єкту будівництва буде присвоєно адресу:

- під час надання будівельного паспорта забудови земельної ділянки або містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки;
- після отримання права на виконання будівельних робіт;
- після прийняття об'єкта в експлуатацію.

Було визначено перелік документів, які мав подати замовник будівництва, і закріплено важливе прави-

ло, що уповноваженому органу заборонено вимагати від замовника будівництва документи, не передбачені Порядком.

На розгляд пакета документів уповноваженому органу відводилося 5 робочих днів, протягом який він мав:

- прийняти рішення про присвоєння адреси об'єкту будівництва;
- оприлюднити рішення про присвоєння адреси на своєму офіційному вебсайті або в місцевому друкованому засобі масової інформації (за відсутності вебсайту);
- забезпечити внесення інформації про присвоєння адреси до реєстру адрес, який ведеться відповідно до Положення про містобудівний кадастр;
- забезпечити розміщення скан-копії рішення про присвоєння адреси об'єкту будівництва в реєстрі містобудівних умов та обмежень.

Адреса об'єкта будівництва вказувалася в містобудівних умовах та обмеженнях або будівельному паспорті. Після прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта присвоєна адреса об'єкта будівництва автоматично вважалася адресою об'єкта нерухомого майна.

Протягом 5 робочих днів із дня реєстрації декларації про готовність об'єкта до експлуатації або видачі відповідного сертифіката замовник будівництва був зобов'язаний направити повідомлення про прийняття в експлуатацію об'єкта нерухомого майна відповідному уповноваженому органу з присвоєння адреси. Повідомлення направлялося в електронній формі.

Порядком було визначено підстави зміни адреси об'єкта нерухомого майна:

- зміни в адміністративно-територіальному устрої;
- зміна назви адміністративно-територіальної одиниці, вулиці або назви гідрографічного, соціально-економічного, природно-заповідного або іншого подібного об'єкта;
- об'єднання та поділ вулиць;
- об'єднання, поділ об'єкта нерухомого майна, виділення частки з об'єкта нерухомого майна;
- упорядкування нумерації об'єктів нерухомого майна.

Із 01.07.2019 до 31.12.2020 в Україні фактично відбувався експериментальний проект з присвоєння адрес. Після його закінчення було прийнято згаданий вище Закон України № 199 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері

будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва».

Як зараз

10.07.2021 набрав чинності Порядок присвоєння адрес об'єктам будівництва, об'єктам нерухомого майна, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 07.07.2021 № 690, яким установлено єдину процедуру присвоєння, зміни, коригування адрес об'єктів будівництва, будинків, будівель, споруд, окремих частин об'єкта, які є самостійними об'єктами права на нерухоме майно (квартир, гаражних боксів).

Адреса присвоюється об'єктам будівництва, будинкам, будівлям, спорудам, квартирам, гаражним боксам, машино-місцям, іншим житловим та нежитловим приміщенням, які є самостійними об'єктами нерухомого майна.

Адреса не присвоюється тимчасовим спорудам, будівлям та спорудам, що є приналежністю відповідної будівлі або споруди або їх складовою частиною, земельним ділянкам, автомобільним дорогам (крім вулиць і доріг населених пунктів), залізницям, злітно-посадковим смугам, мостам, естакадам, тунелям та метро, портам, каналам, греблям та іншим водним спорудам, магістральним трубопроводам, комунікаціям та лініям електропередачі, місцевим трубопроводам та комунікаціям.

Чинним законодавством установлено, що замовник будівництва має направити в електронній формі повідомлення про прийняття в експлуатацію об'єкта нерухомого майна відповідному уповноваженому органу з присвоєння адреси протягом 5 робочих днів із дня:

- реєстрації декларації про готовність об'єкта до експлуатації;
- видачі відповідного сертифіката.

Присвоєння адреси об'єкта будівництва або об'єкта нерухомого майна — безоплатне.

Чинним законодавством України передбачено, що присвоєння, зміна, коригування, анулювання адреси об'єкта будівництва та об'єкта нерухомого майна буде відбуватись через електронну систему. Реєстратори речових прав зможуть отримувати відомості про присвоєння адреси з електронної системи у сфері будівництва.

Відтепер адреса вважається присвоєною з дня внесення інформації про її присвоєння до Реєстру будівельної діяльності, який уходить до складу електронної системи.

Подати заяву на отримання послуги з присвоєння можна:

- особисто;
- через законного представника;
- шляхом відправлення документів поштою (рекомендованим листом).

Щодо присвоєння адреси можна звернутися до таких органів:

- районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій;
- виконавчих органів сільських, селищних, міських рад;
- Центрів надання адміністративних послуг;
- міських, районних у містах рад та їх виконавчих органів.

Уповноважений орган протягом 5 робочих днів з дня отримання повідомлення про необхідність присвоєння адреси об'єкту нового будівництва:

- приймає рішення про присвоєння адреси;
- оприлюднює рішення про присвоєння адреси на своєму офіційному вебсайті (у разі наявності);
- уносить інформацію про присвоєння адреси (у тому числі копію рішення про присвоєння адреси) до Реєстру будівельної діяльності.

Фактично останнє й стало основним нововведенням у порядку присвоєння адреси.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Уведення електронної системи було направлено на максимальну автоматизацію всіх процесів у сфері будівництва з метою мінімізації корупційних ризиків.

В електронній системі поступово з'являються нові адміністративні послуги у сфері будівництва. Доступними на цей момент є:

1. Повідомлення про початок підготовчих робіт.

Після реєстрації/авторизації на порталі в кабінеті громадянина на diia.gov.ua за допомогою електронного підпису необхідно заповнити онлайн-форму на отримання послуги. Після цього автоматично буде сформовано повідомлення, яке після підписання буде направлено до органу держархбудконтролю відповідно до місцезнаходження об'єкта.

Подати повідомлення можна лише за умови наявності відомостей про право на користування земельною ділянкою, на якій будуть проводитись підготовчі роботи, у Державному реєстрі прав на нерухоме майно.

Якщо земельна ділянка — у спільній власності, необхідно вказати контактні дані співвласників для отримання ними сповіщень про необхідність підписати повідомлення.

2. Повідомлення про початок підготовчих робіт на підставі будпаспорта.

Порядок отримання послуги такий же, як і попередньої. Відмінність полягає в тому, що для заповнення онлайн-форми будуть потрібні будівельний паспорт, проектна документація та експертиза (у разі розроблення).

3. Повідомлення про початок підготовчих робіт СС1.

Порядок отримання послуги такий же, як і попередньої. Відмінність полягає в тому, що для заповнення онлайн-форми замість будівельного паспорта будуть потрібні містобудівні умови та обмеження.

4. Декларація про готовність об'єкта до експлуатації на підставі будпаспорта.

Після реєстрації/авторизації на порталі в кабінеті громадянина на dii.gov.ua за допомогою електронного підпису необхідно заповнити онлайн-форму на отримання послуги. Для цього будуть потрібні повідомлення про початок будівельних робіт на підставі будівельного паспорта та технічний паспорт об'єкта.

Після цього автоматично буде сформовано декларацію, яка після підписання направляється до органу держархбудконтролю відповідно до місцезнаходження об'єкта. Умови щодо земельної ділянки такі ж, як і в попередніх послугах.

5. Дозвіл на виконання будівельних робіт (для об'єктів, що належать до класу відповідальності СС2/СС3).

Після реєстрації/авторизації на порталі в кабінеті громадянина на dii.gov.ua за допомогою електронного підпису необхідно заповнити онлайн-форму на отримання послуги. Для цього будуть потрібні містобудівні умови та обмеження, копії документів, що підтверджують право власності або користування, копії договорів підряду, проектна документація.

Копії документів, необхідні для отримання дозволу, мають бути надані у форматі PDF у хорошій якості.

Заяву буде сформовано, підписано і направлено до органу держархбудконтролю відповідно до місцезнаходження об'єкта.

Якщо замовниками будівництва виступають кілька осіб, необхідно зазначити контактні дані всіх замовників з метою отримання ними сповіщень про необхідність підписання пакета документів.

6. Внесення змін у дозвіл на виконання будівельних робіт.

Після реєстрації/авторизації на порталі в кабінеті громадянина на dii.gov.ua за допомогою електронного підпису необхідно заповнити онлайн-форму, вказавши номер дозвільного документа, в який уносяться зміни, а також контактні дані всіх замовників, якщо їх кілька. Копії документів, що підтверджують такі зміни, повинні бути надані у форматі PDF у хорошій якості.

Заяву буде сформовано, підписано і направлено до органу держархбудконтролю відповідно до місцезнаходження об'єкта.

7. Анулювання дозволу на виконання будівельних робіт.

Після реєстрації/авторизації на порталі в кабінеті громадянина на dii.gov.ua за допомогою електронного підпису необхідно заповнити онлайн-форму, вказавши номер дозвільного документа, який необхідно анулювати, а також контактні дані всіх замовників, якщо їх кілька. Заяву буде сформовано, підписано і направлено до органу держархбудконтролю відповідно до місцезнаходження об'єкта.

8. Сертифікат про прийняття об'єкта в експлуатацію.

Після реєстрації/авторизації на порталі в кабінеті громадянина на dii.gov.ua за допомогою електронного підпису необхідно заповнити онлайн-форму, для чого потрібен акт готовності об'єкта до експлуатації, а також вказати контактні дані всіх замовників, якщо їх кілька. Заяву буде сформовано, підписано і направлено до органу держархбудконтролю відповідно до місцезнаходження об'єкта.

Підсумовуючи, відзначимо, що Єдина державна електронна система у сфері будівництва наразі вже активно використовується і її функціонал постійно розширюється. На цей момент оцінити, наскільки ефективною вона виявиться, поки що складно, але її запровадження, безумовно, є позитивним кроком у сфері правового регулювання будівництва.

АГРАРНЕ (ЗЕМЕЛЬНЕ) РЕЙДЕРСТВО — ВІРУС, ЯКИЙ НЕ МАЄ СТАТИ ПАНДЕМІЄЮ

Костянтин Рибалко, начальник Юридичного управління
Головного управління Держгеокадастру у Харківській області

Влітку поточного року на офіційному сайті Кабінету Міністрів України з'явилась новина про те, що вже як рік розпочав своє існування як самостійний структурний підрозділ Міністерства юстиції України — Офіс протидії рейдерству.

За цей час були досягнуті значні, на думку керівника Офісу, результати: кількість скарг у сфері бізнесу, які перебувають на розгляді, протягом останніх двох місяців не перевищує показник у 50. При цьому більшість з них складають не неправомірні рейдерські захоплення діючих підприємств, а все те, що підпадає під реєстрацію

в ЄДР; кількість рейдерських захоплень, які відбувалися внаслідок несанкціонованих доступів до державних реєстрів, наразі дорівнює — 0!; завдяки запуску регіональних колегій вдалося зменшити загальну кількість скарг, які перебувають на розгляді, більше ніж удвічі.

Що ж таке рейдерство в Україні? Які нормативно-правові акти регулюють сучасні механізми протидії рейдерству? Чи є насправді такі кроки Міністерства юстиції України дійсно ефективними? А також про окремі антирейдерські судові справи далі в статті.

РЕЙДЕРСТВО ТА АНТИРЕЙДЕРСЬКІ ЗАКОНИ

Рейдерство (в Україні) — вилучення майна на нібито законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо)¹.

У «Практичних рекомендаціях із запобігання та протидії аграрному рейдерству», розроблених учасниками Громадської антирейдерської платформи, вказано, що **рейдерство в сучасних українських реаліях** — це ретельно сплановані та організовані кампанії, що досить часто базуються на прогалинах в законодавстві та маніпулюванні фактами.

Особливо цікавими для загарбників є ті підприємства, де поєднуються швидка окупність і високий прибуток. Перш за все, це підприємства агропромислового комплексу. За оцінками експертів, які спеціа-

лізуються на захисті підприємств від захоплення рейдерами, власники близько 90 % аграрних підприємств не вживають жодних запобіжних заходів, а просто чекають, умовно кажучи, коли до них прийдуть рейдери. Такі аграрії вважають, що мають певну підтримку серед окремих чиновників чи правоохоронців, або сподіваються, що в разі потреби залучать високопрофесійних юристів і адвокатів, які з легкістю відіб'ють атаку зловмисників².

Виділяють три види рейдерів:

«білі» рейдери — ті, що, використовуючи прогалини в корпоративному законодавстві, прагнуть встановити свій контроль над певним підприємством. Такі злочинці застосовують стандартний набір прийомів з маніпулювання акціями й частками підприємства, а також використовують на власну користь суперечність між власниками бізнесу;

¹ Див. за посиланням: URL : uk.wikipedia.org/.

² Див. за посиланням: URL : farmer.dp.ua/wp-content/uploads/Agro-Raid_web.pdf.

«чорні» рейдери — небезпечний і часто пов'язаний із криміналом вид загарбників (інколи їх називають «криваві рейдери»). В арсеналі таких зловмисників — переважно протиправні прийоми: фальсифікація та незаконне вилучення документів підприємства, підкуп суддів, прокурорів, чиновників місцевих адміністрацій, а також силові захоплення підприємства;

грінмейлери — акціонери, які, володіючи мізерною часткою акцій, спрямовують свою діяльність на одержання надприбутку за допомогою спекуляцій або зловживань своїми правами акціонера стосовно підприємства. Досить часто такі рейдери вдаються до корпоративного шантажу. А одним із поширених різновидів такого рейдерства є так званий екологічний грінмейл, тобто використання екологічних проблем або штучно створеної їхньої видимості, у тому числі шляхом залучення різноманітних екологічних громадських організацій і подальшого тиску на власників бізнесу.

Задля протидії аграрному рейдерству й запровадженню прозорості в земельній сфері Верховною Радою України у 2018 — 2019 роках напрацьована та ухвалена низка законів, спрямованих на протидію рейдерству та захист прав власності, серед яких:

— Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні»;

— Закон України від 03.10.2019 № 159-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності»;

— Закон України від 05.12.2019 № 340-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству».

Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні»

Метою і основними завданнями Закону є створення ефективного механізму використання масивів земель сільськогосподарського призначення з метою запобігання рейдерству та стимулювання зрошення,

а також вирішення проблеми використання земель колективної власності на землю. Основними перевагами є більш комплексне вирішення питання використання масивів земель сільськогосподарського призначення та ряду пов'язаних з цим проблем. Пропонується більш дієвий альтернативний механізм вирішення питання оптимізації землекористування в межах масиву, запобігання рейдерству, усунення «шахматки» та сприяння розвитку зрошення.

Закон України від 03.10.2019 № 159-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності»

Метою Закону є забезпечення додаткових гарантій захисту права власності в Україні. Це досягається шляхом внесення змін до низки законодавчих актів, які містять застаріле та неефективне регулювання. Законопроект передбачає усунення основних юридичних прогалин, які створюють проблеми власникам нерухомості та бізнесу. Основні положення передбачають: припинення діяльності акредитованих суб'єктів; запровадження обов'язковості нотаріального посвідчення договорів про відчуження корпоративних прав; впровадження принципу одночасності вчинення нотаріальної дії та державної реєстрації прав; підвищення відповідальності за порушення відповідних реєстраційних процедур.

Закон України від 05.12.2019 № 340-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству»

Метою Закону є: забезпечення захисту майнових прав власників і користувачів земельних ділянок, запобігання протиправному поглинанню і захопленню підприємств в аграрному секторі економіки; запровадження на законодавчому рівні дієвих запобіжників, які б унеможливили: неправомірне заволодіння землями, які використовуються сільськогосподарськими підприємствами, у тому числі шляхом подвійної реєстрації договорів оренди земельних ділянок, які ними використовуються; захоплення майна сільськогосподарських підприємств (будівель і споруд, сільськогосподарської техніки, урожаю, інших матеріальних активів); поглинання сільськогосподарських підприємств шляхом протиправного привласнення корпоративних прав (часток); протиправне зупинення діяльності сільськогосподарських підприємств внаслідок необґрунтованого накладення арешту на майно та активи підприємств, силової протидії їх виробничій діяльності; вирішення інших питань у сфері регулювання земельних

відносин, вдосконалення процедури державної реєстрації земельних ділянок, речових прав на них, взаємодії Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

НА, ЖАЛЬ, СКРИНЬКА ПАНДОРИ ЗАЛИШАЄТЬСЯ ВІДКРИТОЮ

Розуміння того факту, що аграрному рейдерству бути, прийшло з моменту набуття чинності з 13.12.2015 Законом України № 834 «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та деякими іншими законодавчими актами України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»³, яким були внесені зміни до ст. 6 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», зокрема до переліку суб'єктів державної реєстрації (п. 2 ч. 1 ст. 6) додано акредитовані суб'єкти (юридична особа публічного права, у трудових відносинах з якою перебуває не менше ніж три державні реєстратори та яка до початку здійснення повноважень у сфері державної реєстрації прав уклала: договір страхування цивільно-правової відповідальності з мінімальним розміром страхової суми у тисячу мінімальних розмірів заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року; договір з іншим суб'єктом державної реєстрації прав та/або нотаріусом (у разі коли акредитований суб'єкт здійснює повноваження виключно в частині забезпечення прийняття та видачі документів у сфері державної реєстрації прав).

Акредитація суб'єктів та моніторинг відповідності таких суб'єктів вимогам акредитації здійснюються Міністерством юстиції України у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Таким чином, демонополізація функції державної реєстрації прав на нерухоме майно в руках акредитованих суб'єктів, які не є органом державної влади та органом місцевого самоврядування, створила шляхи неправомірної діяльності збоку таких суб'єктів у сфері державної реєстрації прав на нерухоме майно, враховуючи навіть санкційні наслідки, передбачені ст. 166¹¹, 166²³ Кодексу України про адміністративні правопорушення і навіть ст. 365² Кримінального кодексу України.

З початку дії норм Закону № 834 Міністерством юстиції України розпочато цілеспрямовану боротьбу з рей-

дерством. Зокрема, у період каденції Міністра юстиції України П. Петренка видано наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2016 № 37/5 «Про діяльність Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації та Комісії з питань акредитації суб'єктів державної реєстрації та моніторингу відповідності таких суб'єктів вимогам акредитації». Згодом за час роботи очільником Міністерства юстиції України Д. Малюською видано наказ від 09.01.2020 № 71/5, яким затверджено Положення про Колегії з розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції, що виглядає певним «державним маркетинговим кроком» у зміні «Комісії» на «Колегію» (без зміни їх фактичного механізму діяльності на більш ефективний) та супутнім з нею створенням «Офісу протидії рейдерству», який має права департаменту в структурі Міністерства юстиції України. При цьому відповідно до вимог Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1128⁴ (який залишається чинним і по цей час!), розгляд скарг у сфері державної реєстрації на предмет наявності (відсутності) порушень закону у рішеннях, діях або бездіяльності державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Мін'юсту здійснюється колегіально, і тому їх необхідно надіслати не до Офісу протидії рейдерству, а до відповідної колегії.

До основних недоліків такого Порядку варто віднести:

— «не судовий погляд» Колегії на пакет документів, долучених до скарги, в частині їх якості (неналежне оформлення, підробка тощо);

— неналежне повідомлення/неповідомлення зазвичай заінтересованих осіб на відміну від розумних строків подання відзиву в судовому процесі;

— слабкий (потребує удосконалення) механізм ознайомлення заінтересованих осіб зі скаргою;

— відсутній механізм оскарження наказів, прийнятих за результатами розгляду скарг та висновків Колегії до керівництва Міністерства юстиції України, а не одразу ж до суду.

³ Далі за текстом — Закон № 834.

⁴ Далі за текстом — Порядок.

Така наявна складність і недосконалість, на перший погляд, незначного за своєю загальною процедурою Порядку ще раз засвідчує необхідність першочергового захисту своїх прав у судовому порядку з обов'язковим залученням професійної адвокатської підтримки.

Яскравим прикладом такої фахової підтримки є адвокатський захист у суді сільськогосподарського виробничого кооперативу «Україна» (с. Огіївка, Сахновщинський район (наразі — Красноградський район) Харківської області) в частині незаконної державної реєстрації змін до установчих документів у судових інстанціях.

КРАЩЕ ДО СУДУ

Частинами першими ст. 163 та ст. 164 Цивільного кодексу України передбачено, що виробничим кооперативом є добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Установчим документом виробничого кооперативу є його статут, що затверджується загальними зборами його членів.

Статут є установчим документом сільськогосподарського кооперативу, що регулює його діяльність. Зміни до статуту сільськогосподарського кооперативу приймаються загальними зборами сільськогосподарського кооперативу та підлягають державній реєстрації в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань», протягом 30 днів з дня їх прийняття (ч. 1 та 4 ст. 8 Закону України від 21.07.2020 № 819 «Про сільськогосподарську кооперацію»).

Справа № 2040/6578/18 (Харківський окружний адміністративний суд) за позовом М., Г. до Державного реєстратора сектору державної реєстрації Кегичівської районної державної адміністрації Харківської області про визнання протиправним дій та скасування державної реєстраційної дії (реєстраційна дія № Х від 10 липня 2018 року).

Результат судового розгляду у справі (рішення від 08.01.2019): адміністративний позов задовольнити; визнати протиправними дії Державного реєстратора сектору державної реєстрації Кегичівської районної державної адміністрації Харківської області щодо державної реєстрації змін до установчих до-

кументів юридичної особи сільськогосподарського виробничого кооперативу «Україна» № Х від 10 липня 2018 року та щодо реєстрації зміни керівника юридичної особи — сільськогосподарського виробничого кооперативу «Україна» від 10 липня 2018 року; скасувати реєстраційну дію щодо державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи — сільськогосподарського виробничого кооперативу «Україна» № Х від 10 липня 2018 року та щодо реєстрації зміни керівника юридичної особи — сільськогосподарського виробничого кооперативу «Україна» від 10 липня 2018 року, проведені державним реєстратором сектору державної реєстрації Кегичівської районної державної адміністрації Харківської області.

Справа № 826/14372/18 (Окружний адміністративний суд м. Києва) за позовом голови сільськогосподарського виробничого кооперативу «Україна» М. до Міністерства юстиції України про визнання протиправним та скасування наказу 13.08.2018 № 2621/5 «Про скасування реєстраційних дій у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» (реєстраційна дія № Х від 16 липня 2018 року).

Результат судового розгляду у справі (рішення від 21.01.2019): у задоволенні позову відмовити повністю.

ВИСНОВКИ

Варто не забувати, що за статистичними розрахунками, за останні декілька років поступово завдяки законодавчим зусиллям держави зменшується кількість реєстраційних рейдерських атак на суб'єкти господарювання через ліквідацію акредитованих суб'єктів, запровадження двофакторної авторизації, комунікаційної активності тощо.

Подальший прогноз їх зменшення експерти пов'язують з усуненням нормативних прогалин, створенням коректних економічних стимулів для реєстраторів, запровадженням е-нотаріату, ефективним механізмом оскарження ланцюга перереєстрацій, запровадженням е-системи управління ризиками.

Втім, ми бачимо, захист прав, пов'язаний з аграрним (земельним) рейдерством, зокрема щодо незаконної державної реєстрації змін до установчих документів, без сумніву, має здійснюватися в судовому порядку за участю адвоката.

ЗАХИСТ ПРАВ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ COVID-19

Оксана Вітазь, адвокат, член Ради Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ секції громадського здоров'я

В умовах пандемії, що сталася у світі, на медичних працівників поклалася велика відповідальність за життя та здоров'я пацієнтів, багато медичних працівників не змогли нести тягар відповідальності. Як нам відомо, з 2020 року була практика масових їх звільнень та брак робочих рук у догляді та лікуванні хворих. Наразі не всі медичні працівники знають про свої права та пільги, закріплені на законодавчому рівні.

ПРАВА ТА ПІЛЬГИ

*Медицина насправді є найблагородніше
з усіх мистецтв...
Гіппократ*

Згідно зі ст. 77 Закону України «Про основи законодавства України в сфері охорони здоров'я» медичні і фармацевтичні працівники мають право на:

- а) заняття медичною і фармацевтичною діяльністю відповідно до спеціальності та кваліфікації;
- б) належні умови професійної діяльності;
- в) підвищення кваліфікації, перепідготовку не рідше одного разу на п'ять років у відповідних закладах та установах;
- г) вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності, впровадження у встановленому порядку сучасних досягнень медичної та фармацевтичної науки і практики;
- д) безплатне користування соціальною, екологічною та спеціальною медичною інформацією, необхідною для виконання професійних обов'язків;
- е) обов'язкове страхування за рахунок власника закладу охорони здоров'я у разі заподіяння шкоди їх життю і здоров'ю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків у випадках, передбачених законодавством;
- є) соціальну допомогу з боку держави у разі захворювання, каліцтва або в інших випадках втрати

працездатності, що настала у зв'язку з виконанням професійних обов'язків;

ж) встановлення у державних закладах охорони здоров'я посадових окладів (тарифних ставок) на основі Єдиної тарифної сітки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

з) скорочений робочий день і додаткову оплачувану відпустку у випадках, встановлених законодавством;

и) пільгові умови пенсійного забезпечення;

і) пільгове надання житла та забезпечення телефоном;

ї) безоплатне користування житлом з освітленням і опаленням у межах норм, встановлених законодавством, тим, хто проживає і працює у сільській місцевості і селищах міського типу, а також пенсіонерам, які раніше працювали медичними та фармацевтичними працівниками і проживають у цих населених пунктах, надання пільг щодо сплати земельного податку, кредитування, обзаведення господарством і будівництва приватного житла, придбання автотранспорту.

Пільги на безплатне користування житлом з опаленням та освітленням, передбачені абзацом першим цього пункту, надаються за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунок на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

й) першочергове одержання медичної допомоги і забезпечення лікарськими та протезними засобами;
к) створення наукових медичних товариств, професійних спілок та інших громадських організацій;

л) судовий захист професійної честі та гідності;

м) безоплатне одержання у власність земельної ділянки в межах земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарської установи та організації, розташованих на території відповідної ради, із земель сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарської установи та організації, що приватизуються, або земель запасу чи резервного фонду, але не більше норм безоплатної передачі земельних ділянок громадянам, встановлених законом для ведення особистого селянського господарства.

Дія пункту «м» не поширюється на громадян, які раніше набули право на земельну частку (пай) та земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства чи для ведення особистого селянського господарства, крім випадків успадкування права на земельну частку (пай), земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства чи для ведення особистого селянського господарства відповідно до закону;

н) лікарі дільничних лікарень, головні лікарі та лікарі амбулаторій, розташованих у сільській місцевості, дільничні лікарі-терапевти, лікарі-педіатри, дільничні медсестри територіальних ділянок поліклінік (поліклінічних підрозділів) та дільничні медичні сестри амбулаторій, лікарі загальної практики (сімейні лікарі) та медичні сестри загальної практики — сімейної медицини, завідувачі терапевтичних та педіатричних відділень поліклінік, керівники амбулаторій та відділень сімейної медицини, медичні працівники бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, медичні працівники бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги станцій екстреної (швидкої) медичної допомоги, медичні працівники оперативного-диспетчерських служб центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, медичні працівники відділень екстреної (невідкладної) медичної допомоги — за безперервну роботу на зазначених посадах у зазначених закладах (на територіальних ділянках) понад три роки мають право на додаткову оплачувану щорічну відпустку тривалістю три календарних дні. При цьому

зберігаються права інших категорій медичних працівників на додаткову оплачувану відпустку у межах існуючих норм;

о) безкоштовне паркування транспортних засобів у спеціально відведених для цього місцях у разі:

обладнання транспортного засобу, яким керує медичний працівник, спеціальним розпізнавальним знаком встановленого законодавством зразка;

розміщення на автомобілі спеціального стікера із зазначенням контактного телефону медичного працівника, який керує цим транспортним засобом.

Власники спеціально відведених майданчиків для паркування мають забезпечити та виділити в межах майданчиків місця для безоплатного паркування транспортних засобів, якими керують медичні працівники.

Форма, порядок та умови видачі спеціального стікера встановлюються уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я.

Відповідно до ст. 39 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» захворювання на інфекційні хвороби медичних та інших працівників, що пов'язані з виконанням професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекційних хвороб (надання медичної допомоги хворим на інфекційні хвороби, роботи в осередках інфекційних хвороб тощо), належать до професійних захворювань. Зазначені працівники державних і комунальних закладів охорони здоров'я та державних наукових установ підлягають обов'язковому державному страхуванню на випадок захворювання на інфекційну хворобу в порядку та на умовах, установлених Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до Порядку здійснення страхових виплат у разі захворювання або смерті медичних працівників у зв'язку з інфікуванням гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та визначення їх розмірів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 № 498, визначено страхові виплати медичним працівникам у разі встановлення інвалідності, або смерті від коронавірусної інфекції:

I група інвалідності — виплата становитиме 840 тисяч 800 грн;

II група інвалідності — 735 тисяч 700 грн;

III група інвалідності — 630 тисяч 600 грн.

Члени сім'ї, батьки, утриманці у разі смерті медичного працівника від коронавірусної інфекції під час

виконання професійних обов'язків, отримають 1 мільйон 576 тисяч 500 грн.

Такі страхові виплати призначатимуться і виплачуватимуться за рахунок коштів державного бюджету органами Фонду соціального страхування України¹.

АЛГОРИТМ ОТРИМАННЯ СТРАХОВИХ ВИПЛАТ У РАЗІ ЗАХВОРЮВАННЯ НА COVID-19 У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

1. Заклад охорони здоров'я², що встановив діагноз, зобов'язаний негайно повідомити територіальне управління Держпраці, Фонду, установі, де працює особа.

2. Роботодавець має протягом двох годин з моменту отримання повідомлення від ЗОЗ, що встановив діагноз, повідомити територіальне управління Держпраці, Фонду тощо.

3. Роботодавець має не пізніше наступного робочого дня, після отримання повідомлення про захворювання, утворює комісію з розслідування.

4. Розслідування проводиться протягом 5 робочих днів з дня утворення комісії (15 робочих днів у випадку спеціального розслідування).

5. Комісія (або спецкомісія) приймає рішення щодо пов'язаності випадку з виробництвом.

6. Комісія складає Акт за формою Н-1, який надсилається роботодавцем потерпілому за результатами розслідування.

7. Працівник, який отримав Акт за формою Н-1, має право на оплату витрат на медичну допомогу, проведення медичної, профілактичної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат.

ЩО РОБИТИ, ЯКЩО ПРАВА ПОРУШУЮТЬ?

Якщо ви вважаєте, що умови вашої роботи загрожують вашому здоров'ю чи здоров'ю людей, які вас оточують, а роботодавець не дотримується норм законодавства про охорону праці, ви маєте право:

— відмовитись від дорученої роботи. Звернутися із заявою до відділу охорони праці вашого закладу охорони здоров'я. Фахівці цього відділу разом із представником профспілки й уповноваженим трудового колективу мають дослідити і підтвердити цей факт. За цей період за медичним працівником зберігається середній зарібок (ст. 6 Закону України «Про охорону праці»);

— розірвати трудовий договір за власним бажанням. У цьому випадку працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не меншому за тримісячний зарібок (ч. 3 ст. 38, ст. 44 Кодексу законів про працю України).

Також ви маєте право звернутися до:

— *адміністрації медичного закладу* для отримання роз'яснень, інформації щодо обставин порушених прав та отримати відповідь у письмовому вигляді у встановлений законом термін;

— *професійної спілки* (у разі її утворення), до завдань якої, зокрема, належить представництво інтересів працівників у взаємовідносинах з адміністрацією медичного закладу, іншими органами та установами, нагляд за дотриманням законодавства про працю;

— *територіального органу Державної служби України з питань праці*, що займається наглядом за дотриманням роботодавцем норм з охорони праці й безпечних умов праці;

— *правоохоронних органів*, якщо ви постраждали від адміністративних чи кримінальних правопорушень;

— *суду* за захистом своїх порушених прав.

З метою зниження рівня інфікування медичних працівників коронавірусною інфекцією COVID-19 **рекомендовано провести такі заходи з охорони праці:**

— дотримуватись вимог наказів та нормативних документів з охорони праці та забезпечити професійну безпеку в установах охорони здоров'я;

— забезпечити ефективний контроль за впливом шкідливих та небезпечних виробничих факторів на робочих місцях;

— запровадити постійну регулярну дезінфекційну обробку робочої зони, проводити вологе прибирання із застосуванням дезінфекційних засобів, провітрювати приміщення. Під час проведення дезінфекції приміщень обробляти дезінфекційними засобами поверхні, до яких часто торкається багато людей (ручки дверей, спинки стільців для очікування, ручки на дверцятах холодильників, стаціонарні телефони та інші пристрої спільного користування);

¹ Далі за текстом — Фонд.

² Далі за текстом — ЗОЗ.

— забезпечити працівників закладів охорони здоров'я, які беруть участь у наданні медичної допомоги і догляді за пацієнтами, зараженими на COVID-19, засобами індивідуального захисту (халат захисний від інфекційних агентів, рукавички, медична (хірургічна) маска і захист очей (захисні окуляри або щиток) та провести інструктажі з їх використання. Вибір ЗІЗ та їх специфікація наведені у додатку б до Стандартів медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)», затверджених наказом МОЗ від 28.03.2020 № 722 (зі змінами)³. Медичних та інших працівників, робота яких не пов'язана з виконанням професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження на COVID-19, також необхідно забезпечити ЗІЗ (маски, гумові медичні рукавички) та запровадити постійний контроль за використанням цих ЗІЗ, оскільки ці працівники можуть заразитися на COVID-19 від інфікованих пацієнтів, у яких це захворювання ще не виявлено;

— доопрацювати інструкції з охорони праці для медичних працівників та інших працівників з урахуванням можливості зараження на COVID-19;

— провести позаплановий інструктаж на робочому місті з охорони праці медичним працівникам відповідно до п. 6.6 «Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці»;

— додержуватися термінів проведення періодичних інструктажів на робочому місті з охорони праці відповідно до п. 6.5 «Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці»;

— керівникам закладів відсторонити від роботи медичного працівника, у якого під час роботи з'явилися ознаки (симптоми) вірусного захворювання, та організувати його обстеження, тестування, лікування відповідно до вимог Стандартів медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)», затверджених наказом МОЗ від 28.03.2020 № 722 (зі змінами).

— вимагати від відвідувачів медичних закладів та установ дотримання карантинних заходів.

Також лабораторно підтверджені випадки інфікування COVID-19 медичних та інших працівників, що пов'язані з виконанням професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження на COVID-19 (надання медичної допомоги хворим на інфекційні хвороби, ро-

боти з живими збудниками та в осередках інфекційних хвороб, дезінфекційні заходи тощо), розслідуються як випадки гострого професійного захворювання відповідно до вимог Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337 (п. 5.4).

Медичним працівникам за роботу в безпосередньому контакті з інфікованими хворими законодавством передбачено ряд пільг та компенсацій:

- пенсія за віком на пільгових умовах;
- підвищення посадового окладу;
- щорічна додаткова відпустка за особливий характер праці;
- скорочена тривалість робочого дня.

Пенсії за віком на пільгових умовах призначаються медичним працівникам, які безпосередньо обслуговують хворих в інфекційних закладах, відділеннях, кабінетах відповідно до розділу 24 «Охорона здоров'я та соціальна допомога» Списку 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.06.2016, а саме: молодшим спеціалістам з медичною освітою, молодшим медичним сестрам, молодшим медичним сестрам з огляду за хворими, сестрам-господиням.

Умови, за яких медичним працівникам буде підтверджено пільговий пенсійний стаж за роботу з шкідливими і важкими умовами праці:

- наявність назви виробництва, робочого місця, професії, посади у Списках № 1 та № 2 на пільгове пенсійне забезпечення;
- зайнятість працівника в шкідливих та важких умовах праці (безпосереднім обслуговуванням інфекційних хворих повний робочий день 80 % робочого часу).

Для визначення права на пенсію за віком на пільгових умовах потрібно провести атестацію робочого часу за умовами праці.

Щорічна додаткова відпустка за особливий характер праці надається відповідно до ст. 8 Закону України «Про відпустки» окремим категоріям працівників, робота яких пов'язана з підвищенням нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або виконується

³ Стор. 12 — 13 додатка б до Стандартів медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)», затверджених наказом МОЗ від 28.03.2020 № 722 (зі змінами).

в особливих природних, географічних і геологічних умовах та умовах підвищеного ризику для здоров'я, — тривалістю до 35 днів за Списком виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.06.2016. Конкретна тривалість щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці встановлюється колективним чи трудовим договором.

Для отримання щорічної додаткової відпустки атестація робочих місць не вимагається.

Не вимагається атестація також для підвищення посадового окладу згідно з Умовами оплати праці працівників закладів охорони здоров'я та установ соціального захисту населення, затверджених наказом Міністерства праці та соціальної політики України Міністерства охорони здоров'я України від 05.10.2005 № 308/519 (Додаток 3).

Право працівників на *скорочену тривалість робочого дня* можна підтвердити, якщо робоче місце працівника відноситься до категорії з шкідливими умовами праці за результатами атестації.

ЧИ МАЄ ПРАВО ЛІКАР ВІДМОВИТИСЯ ВІД ПАЦІЄНТА?

Лікар має право відмовитися від ведення пацієнта, якщо:

1. Пацієнт не виконує медичних приписів і при цьому нічого не загрожує життю пацієнта чи здоров'ю людей, які його оточують.

Усі порушення мають бути зафіксовані і задокументовані, а задовільний стан здоров'я пацієнта підтверджений.

Наприклад, якщо пацієнт порушує призначений режим, лікар має обов'язково фіксувати у карті, листку непрацездатності, іншій медичній документації вид порушення — несвоєчасна явка на прийом, алкогольне, наркотичне, токсичне сп'яніння під час лікування, вихід на роботу без дозволу лікаря, «втеча» зі стаціонарного лікування тощо. Так, у листку непрацездатності у графі «Відмітки про порушення режиму» зазначається дата порушення і підпис лікаря, а у графі «Примітка» перераховуються види порушень. Обов'язково зробити запис про це в медичній карті амбулаторного чи стаціонарного хворого.

З підтвердженими фактами порушень і відповідною заявою лікар має звернутись до керівника медзакладу.

2. Пацієнт порушує правила внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я і при цьому нічого не загрожує життю пацієнта чи здоров'ю людей, які його оточують.

Так само, як і в попередньому випадку, усі порушення мають бути зафіксовані та задокументовані, а задовільний стан здоров'я пацієнта підтверджений. З підтвердженими фактами порушень і відповідною заявою лікар має звернутись до керівника медзакладу⁴.

Правила внутрішнього розпорядку є локальними актами закладів охорони здоров'я. Їх затверджує головний лікар. Ці правила визначають права та обов'язки пацієнта під час звернення за медичною допомогою та перебування у лікарні. Найчастіше правила включають такі прості речі, як заборона куріння у медзакладі, дотримання режиму тиші тощо.

Правила мають бути у вільному доступі — найчастіше їх розміщують на дошках оголошень у медзакладах.

Важливо! Лікар не несе відповідальності за здоров'я пацієнта, якщо той відмовляється від медичних приписів або порушує встановлений для нього режим.

Крім того, якщо лікар чи медзаклад не може забезпечити відповідне лікування (немає потрібного обладнання, відділення, профіль лікарів не відповідає захворюванню), лікарі мають рекомендувати пацієнту звернутись до медзакладу, де він отримає необхідну медичну допомогу, або направити у такий медзаклад.

КОЛИ ЛІКАР НЕ МОЖЕ ВІДМОВИТИ ПАЦІЄНТУ?

Пацієнти, які насправді потребують медичної допомоги, повинні її отримати. У невідкладних випадках, коли є реальна загроза життю людини, медики можуть і мають надавати таку допомогу без згоди пацієнта чи його законного представника.

⁴ Етичний кодекс лікаря України від 27.09.2009.

Лікар не може відмовити в наданні медичної допомоги пацієнту, якщо знає:

- що така відмова може призвести до тяжких наслідків для пацієнта;
- що така відмова може призвести до смерті пацієнта чи інші тяжкі наслідки.

Так само карається неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (Кримінальний кодекс України, ст. 139, 140).

КОЛИ СІМЕЙНИЙ ЛІКАР, ТЕРАПЕВТ ЧИ ПЕДІАТР МОЖЕ ВІДМОВИТИ У ПРИЙНЯТТІ ДЕКЛАРАЦІЇ?

Крім загальних норм закону, роботу лікарів ПМД регламентує також наказ МОЗ України від 19.03.2018 № 503 «Про затвердження Порядку вибору лікаря, який надає первинну медичну допомогу, та форми декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу». Згідно з ним лікар ПМД може відмовитись від подальшого ведення пацієнта, якщо той не виконує медичних приписів або правил внутрішнього трудового розпорядку надавача ПМД. Але лише за умови, що це не загрожуватиме життю пацієнта і здоров'ю населення.

Наказ МОЗУ № 503 також визначає, що лікар може відмовитись підписувати декларацію з пацієнтом, якщо в лікаря уже є оптимальна кількість декларацій. Для терапевта — це 2000 декларацій, сімейного лікаря — 1800, педіатра — 900.

Із січня 2019 року всі лікарі мають технічну можливість укласти декларації понад оптимальну кількість. Для таких декларацій вводяться коригувальні коефіцієнти. Національна служба здоров'я України рекомендує керівникам медзакладів локальними наказами визначати, які ліміти у їхніх лікарів, адже в кожного ЗОЗ своя ситуація з пацієнтами, умовами роботи тощо. Оптимальний обсяг практики — підстава для відмови у прийнятті декларації.

Лікар не має права відмовляти пацієнту у прийнятті декларації:

- через місце реєстрації: пацієнт має право обрати лікаря, який надає ПМД, незалежно від зареєстрованого місця проживання;
- через місце проживання в іншому селі/місті/районі/області: фактичне місце проживання не має значення при підписанні декларації, хоча лікар може

звернути увагу пацієнта на ймовірні труднощі у логістиці, оскільки до медиків пацієнти звертаються не лише за медичною допомогою, але й за довідками, направленням до інших спеціалістів тощо;

- через вік, стать, соціальний статус, матеріальне становище чи інші характеристики пацієнта (звісно, виняток становлять випадки, коли з педіатром хочуть підписати декларацією дорослі чи, навпаки, батьки хочуть підписати декларацію для дитини з терапевтом);
- через історію хвороби пацієнта: люди, які мають хронічні чи інші захворювання, підписують декларації на рівних умовах. Інше суперечить не лише нормативно-правовим актам, а й етичному кодексу лікаря.

— через те, що в людини немає паспорта: щоб підписати декларацію про вибір лікаря, будь-яка людина, яка на законних підставах перебуває на території України, може подати один із документів: тимчасове посвідчення громадянина України; посвідка на постійне проживання в Україні; посвідчення біженця; посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту.

— через те, що людина є тимчасово переміщеною особою: для внутрішньо переміщених осіб немає жодної перешкоди, щоб підписати декларацію з вибраним лікарем, незалежно від місця реєстрації. Якщо ви маєте паспорт громадянина України, ніякі додаткові довідки, окрім індивідуального податкового номера, не потрібні (довідка ВПО — не потрібна).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Лікарі — теж люди, які за Конституцією України мають такі самі права, як і решта громадян країни. Проте, здійснюючи свої професійні обов'язки, більшість медичних працівників мають досить поверхове уявлення про юридичну відповідальність, яка встановлена чинним законодавством за правопорушення у сфері охорони здоров'я.

За ст. 80 Закону № «Про Основи законодавства про охорону здоров'я» особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

Згідно з правовою позицією Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, викладеною у постановках від 27.02.2019 у справі № 755/2545/15-ц, від 04.11.2020 у справі № 686/6022/18, від 21.04.2021 у справі № 648/2035/17, для настання відповідальності за завдання шкоди здоров'ю необхідна наявність таких

умов: протиправна поведінка особи, яка завдала шкоду, наявність шкоди, причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою, наявність вини.

Заслуговує на увагу правовий висновок Верховного Суду України у постанові від 19.08. 2014 у справі № 3-51гс14, підстав відступити від якого новий Верховний Суд не встановив. Разом із тим потерпілий має довести належними доказами факт завдання шкоди за участю відповідача, розмір завданої шкоди, а також факт, що відповідач є заподіювачем шкоди.

Стосовно адміністративної відповідальності, то для медичних працівників найбільше значення мають адміністративні правопорушення у галузі охорони здоров'я населення (гл. 5 КУпАП). Так, серед адміністративних правопорушень, які перелічені в КУпАП і мають найбільше значення в контексті медичної діяльності, це, зокрема: ухилення від медичного огляду чи медичного обстеження (ст. 44-1); ухилення від обстеження і профілактичного лікування осіб, хворих на венеричну хворобу (ст. 45); порушення встановленого порядку взяття, переробки, зберігання, реалізації і застосування донорської крові та (або) її компонентів і препаратів (ст. 45-1); умисне приховування джерела зараження венеричною хворобою (ст. 46) та ін.

Крім того, у тісному зв'язку з адміністративною відповідальністю також настає й дисциплінарна відповідальність у випадку порушення трудових обов'язків.

Щодо кримінальної відповідальності, то до цієї категорії можна віднести деякі статті глави II Кримінального кодексу України, зокрема: ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139), неналежне

виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140), порушення прав пацієнта (ст. 141), незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142), незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145).

Між тим, якщо проаналізувати законодавчу базу, то можна дійти висновку, що в лікарів суцільні обов'язки та досить мало прав. При цьому обов'язки в пацієнтів прямо не визначаються, а впливають з прав лікаря. Хоча в цьому аспекті пацієнт не завжди правий та об'єктивний у відповідних медичних аспектах, адже, якщо він незадоволений навіть простим амбулаторним прийомом, може одразу написати заяву до поліції про недбале виконання своїх професійних обов'язків медпрацівником (ст. 140 КК України) та звернутися до суду. З цього приводу поширені практики так званого шантажу з боку пацієнтів, зокрема, у сферах стоматології та естетичної медицини.

Зазвичай у цих випадках досить поширеним є компенсація процедури, повернення сплачених коштів тощо, тобто сторони обмежуються досудовим врегулюванням спору.

Отож в умовах COVID-19 з особливою гостротою постало питання захисту трудових і соціальних прав медичних працівників, адже саме ці люди перебувають у важких умовах праці.

Окрім того, можна зробити висновок про відсутність гарантій фізичної безпеки медичних працівників.

Вважаю за необхідне закінчити цю статтю цитатою Гіппократа: «Не тільки сам лікар повинен вживати в справу все, що необхідно, але і хворий, і оточуючі, і всі зовнішні обставини повинні сприяти лікарю в його діяльності».

КОНВЕНЦІЯ ПРО ВРУЧЕННЯ ЗА КОРДОНОМ СУДОВИХ ТА ПОЗАСУДОВИХ ДОКУМЕНТІВ У ЦИВІЛЬНИХ АБО КОМЕРЦІЙНИХ СПРАВАХ ЯК ЧИННИК ПЕРЕШКОДЖАННЯ У ДОСТУПІ ДО ПРАВОСУДДЯ

Леонід Белкін, адвокат

Законом від 19.10.2000 № 2052 Україною прийняте рішення приєднатися (з певними застереженнями) до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах¹, укладеної 15.11.1965 у м. Гаага. Як зазначено у преамбулі до цієї Конвенції, Держави підписали цю Конвенцію, бажаючи створити відповідні засоби для того, щоб судові або несудові документи, які підлягають врученню за кордоном, були доведені до відома їх одержувачів у належний строк, та піклуючись про поліпшення організації правової взаємодопомоги шляхом спрощення та прискорення процедури. Однак в умовах українського судочинства будь-які благі наміри закономірно перетворюються у свою протилежність. Особливо яскраво це виявилось останнім часом, коли групи акціонерів, які постраждали внаслідок примусового «викупу» у них належних їм акцій («сквіз-аут») компаніями «Barlenco Ltd», Kipr; «Metinvest B.V.» («Метінвест Б.В.»), Нідерланди; «Metinvest

Management B.V.» («Метінвест Менеджмент Б.В.»), Нідерланди, почали судитися з цими компаніями за отримання належної компенсації або повернення вилучених у них акцій². У результаті з'ясувалося, що, зокрема, компанія «Barlenco Ltd», яка примусово вилучила у тисяч українських акціонерів за заниженою ціною акції таких відомих гігантів української індустрії, як ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь», ПрАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча», ПрАТ «Авдіївський коксохімічний завод», ПрАТ «Запоріжжкокс», раптом припинила свою діяльність в Україні, заявивши, що більше не отримує поштової кореспонденції на ту адресу, яку вказувала у публічній безвідкличній вимозі. Ця дія є абсолютно очевидним прагненням ускладнити судові процеси за її участю. Натомість українські суди, потураючи відповідачам, систематично вимагали від позивачів направлення цим компаніям судових процесуальних документів у порядку Гаазької Конвенції від 15.11.1965. Наприклад, ухвалою від 06.04.2021 у справі № 910/5257/21 Господарського суду міста Києва³ за позовом акціонерів до компанії «Barlenco Ltd» позивачів зобов'язано надати до суду по три примірники нотаріально засвідчених перекладів англійською мовою ухвали Господарського суду міста Києва про відкриття провадження у справі, позовної заяви з додатками та прохання про вручення за кордоном судових та позасудових документів для належного повідомлення відповідача про час та місце розгляду справи відповідно до вимог Конвенції від 15.11.1965; докази здійснення оплати за виконання судового доручення про вручення документів у розмірі 42 євро. Такі вимоги, окрім значного фінансового тягаря на позивачів, призводять ще й до значних витрат часу. Отже, слід розглянути фактичний стан справ із застосуванням Конвенції.

¹ Далі за текстом — Конвенція.

² Див.: Леонід Белкін «Український «сквіз-аут»: перші судові висновки». Вісник НААУ. 2021. № 7-8 (75). С. 57—64.

³ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96039560.

Згідно зі ст. 10 Конвенції, якщо запитувана⁴ Держава не заперечує, то ця Конвенція не обмежує, зокрема, можливості **надсилати судові документи безпосередньо поштою** особам, які перебувають за кордоном.

Згідно зі ст. 5 Конвенції Центральний Орган запитованої Держави власноручно вручає документ або забезпечує його вручення відповідним органом. Якщо документ має бути вручений відповідно до частини першої цієї статті, то Центральний Орган може вимагати, щоб документ був складений або перекладений офіційною мовою або однією з офіційних мов запитованої Держави.

При цьому згідно зі ст. 2 Конвенції кожна Договірна Держава призначає Центральний Орган, обов'язком якого є отримання прохань про вручення документів, що виходять від інших Договірних Держав.

Наведена конструкція цих норм свідчить про те, що презюмується можливість надсилання судових документів поштою (ст. 10 Конвенції), якщо відповідна запитована держава проти цього не заперечує. Ці міркування підтверджуються, наприклад, Практичним керівництвом по застосуванню Гаазької Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів (цитується за текстом з офіційного сайту Верховної Ради України⁵), у якому (Керівництві) зазначено, що «*більшість держав не заявляють заперечень проти вручення на її території судових документів, які направляються іншими державами-учасниками, безпосередньо по поштових каналах. Однак ряд держав заявили свої заперечення проти використання такого способу вручення документів. До числа держав, які заявили заперечення, зокрема, відносяться Китай, Німеччина, Норвегія та Швейцарія (повний перелік відповідних держав наводиться на вебсайті HCCH)*» (стор. 104).

Отже, якщо запитована Держава не заявила заперечень проти використання засобів поштового зв'язку, то презюмується така можливість.

З іншого боку, якщо судові документи надсилаються засобами поштового зв'язку, а не через Центральний Орган, то такий спосіб доставки документів не потрапляє під вимогу перекладати документи іншими мовами, оскільки Центральний Орган **може висувати** таку вимогу, тільки якщо документи доставляє цей орган. З цього приводу згаданим вище Практичним керівництвом по застосуванню Гаазької Конвенції нада-

ний наступний коментар: «Чи необхідно перекладати документи, що вручаються поштою, мовою запитованої держави?» Частина 3 ст. 5 Конвенції передбачає, що Центральний орган запитованої Держави може вимагати, щоб документ, який підлягає врученню, був складений або перекладений офіційною мовою запитованої Держави, коли він вручає документ або забезпечує його вручення в порядку, передбаченому процесуальним правом цієї держави, або в особливому порядку у випадку відповідного запиту заявника. **При доставці документа без дотримання формальних вимог переклад документа не потрібен.** Формулювання, що відкриває статтю 5, дозволяє зробити однозначний висновок, що **це положення стосується лише основного каналу передачі документів** (тобто при передачі документів через Центральний орган запитованої Держави). Таким чином, граматичне і систематичне тлумачення статті 5 дозволяє дійти висновку про те, що документ, який підлягає врученню, і тим більше додатки до нього **не вимагають перекладу для цілей вручення їх поштою**. Низка судів постановили, що вручення поштою документів, що не перекладені мовою запитованої держави, не є порушенням Конвенції (див. суди: справа Shoei Kako Co. v. Superior Court of the City and County of San Francisco, 33 CA3d 808, 109 Cal. Rptr. 402 (Cal. App. 1973) (США). У цій справі, що розглядалася у США, суд визнав, що **відсутність перекладу документа японською мовою не суперечить вимозі належної правової процедури**, оскільки компанії-відповідачі розуміли англійську мову; справа Weight v. Kawasaki Heavy Industry Industries Ltd, 597 F Supp. 1082 (E.D. Va., 1984); справа Lemme v. Wine of Japan Import, 631 F.Supp. 456, 464 (E.D. N.Y. 1986); справа Sandoval v. Honda Motor Co Ltd, 527 A2d 564 (Pa. 1987); справа McClenon v. Nissan Motor Corp., 726 F.Supp. 822, 1989 U.S. Dist. LEXIS 15072 (N.D. Fla. 1989); справа Heredia v. Transport S.A.S, 2000 U.S. Dist. LEXIS 4094 (S.D. N.Y. 2000. (стор. 116—117).

Касаційний суд Франції абсолютно справедливо ухвалив, що: «формальна вимога про переведення документа передбачається тільки в тих випадках, коли запитуючий орган зажадав вручити документ у порядку, який відповідно до законодавства країни запитованого органу передбачається стосовно аналогічного врученню документів, або в особливому порядку, але

⁴ Прим. автора: Держава, де знаходиться нерезидент.

⁵ Див. за посиланням: URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_a890.

не у випадку вручення без дотримання формальних вимог належній особі». Спеціальна комісія 2003 року відзначила, що переважна більшість держав-учасниць **не пред'являють вимоги про переведення документів, що підлягають врученню без дотримання формальних вимог**» (стор. 73).

Ба більше, навіть якщо документи доставляються через Центральний Орган, а він спеціально не висуває вимогу здійснення перекладу, то такий переклад здійснювати немає необхідності.

Якщо застосувати ці правила до резидентів Кіпру та Нідерландів, то маємо зробити такі висновки.

1. КОМПАНІЯ «BARLENCO LTD», КІПР

Кіпр не тільки не заперечує проти доставки судових документів поштою, але й прямо це дозволяє в окремій заяві.

Так, на одному із сайтів, де зібрані всі заяви Держав з приводу застосування Конвенції, розміщені такі заяви Кіпру⁶:

«КІПР

Повідомленням від 5 січня 1984
Уряд Кіпру зробив наступні заяви:

«(a) Стаття 2

Призначення Центрального Органу, який буде здійснювати приймання запитів про вручення:

Постійний секретар, Міністерство юстиції та громадського порядку. (Нова назва Міністерства юстиції Республіки Кіпр)

(b) Стаття 6

Призначення компетентного органу для підтвердження вручення:

Постійний секретар, Міністерство юстиції та громадського порядку. (Нова назва Міністерства юстиції Республіки Кіпр)

(c) Стаття 9

Призначення компетентного органу для приймання документів, переданих по консульських каналах: секретар, Міністерство юстиції та громадського порядку.

(d) Статті 8 та 10

Немає заперечень проти способів передачі документів, передбачених цими статтями

(e) Стаття 15

Заява про те, що судові рішення може бути винесено, якщо будуть виконані всі умови, викладені в пункті 2

(f) Стаття 16

Заява щодо пункту 3, що заява не буде розглядатися, якщо вона подана після закінчення одного року з дати винесення судового рішення

(g) Стаття 18

Призначення інших органів, крім Центральних органів.

Суди Республіки. Компетенція: Вручення документів через своїх реєстраторів»

Таким чином, Кіпр прямо заявив, що не має заперечень проти способів передачі документів, передбачених статтями 8 та 10, зокрема, відповідно до останньої статті — поштою. Відповідно при такому надсиланні немає потреби у перекладі документів, що надсилаються.

Крім того, знаючи про наявність суттєвих претен-

зії до себе в Україні, Компанія «Barlenco Ltd» повинна була б цікавитися наявністю відповідних судових процесів за своєю участю. Зокрема, слід зазначити, що в постанові від 14.02.2018 у справі № 910/33054/15⁷ Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, з посиланням на позицію

⁶ Прим.: переклад автора. Див. за посиланням: URL: cap.ru/home/25/pfo/6.2.3.5.html.

⁷ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/72178015.

рішень Європейського суду з прав людини, наголошено, що **сторони в розумні інтервали часу мають вживати заходів, щоб дізнатись про стан відомого їм судового провадження.**

Слід зазначити, що іноді судді, не бажаючи обтяжувати себе направленням документів у порядку Конвенції, застосовують своєрідний «мікс», зобов'язуючи позивачів перекладати відповідні документи. Наприклад, в ухвалі від 13.05.2021 у справі № 910/4732/21 Господарського суду міста Києва⁸ за позовом акціонера — фізичної особи до Компанії Barlenco Ltd, третя особа — ПрАТ «Запоріжжюкс», вказано:

«Розглянувши **клопотання третьої особи** про звернення до уповноваженого Міністерства юстиції і громадського порядку Республіки Кіпр з судовим дорученням про вручення компанії «Barlenco LTD» ухвали Господарського суду міста Києва від 30.03.2021 та позовної заяви з доданими до неї документами та про вручення документів відповідачу в порядку Конвенції <...> від 15.11.1965, суд зазначає наступне <...> Відповідно до ч. 1 ст. 5 Конвенції, Центральний Орган запитуваної Держави власноручно вручає документ або забезпечує його вручення відповідним органом: а) у спосіб, визначений його внутрішнім правом для вручення документів, складених в цій державі, особам, що перебувають на її території, або; б) в особливий спосіб, обумовлений запитуючим органом, якщо такий спосіб не є несумісним з законами запитуваної Держави. Частиною 1 ст. 10 Конвенції визначено, *якщо запитувана Держава не заперечує, то ця Конвенція не обмежує, зокрема, можливості надсилати судові документи безпосередньо поштою особам, які перебувають за кордоном.* Як вбачається, з офіційного інформаційного вебсайту Гаазької Конвенції www.hcch.net, центральний орган запитуваної держави Кіпр, не заперечує щодо можливості надсилання судових документів безпосередньо поштою *особам, які перебувають за кордоном*, у зв'язку з чим суд вважає за можливе направляти судові документи по розгляду даної справи безпосередньо на адресу відповідача — Компанії «Barlenco Ltd» <...> 3 огляду на вирішення направлення судових документів по розгляду цієї справи безпосередньо на адресу відповідача — Ком-

панії «Barlenco Ltd», провадження у справі зупиненню не підлягає, а тому суд відмовляє в задоволенні клопотання ПрАТ «Запоріжжюкс» про зупинення провадження у справі».

У цій частині нібито все викладене правильно. Однак далі суд несподівано вирішує покласти на позивача обов'язок підготувати нотаріально засвідчений переклад англійською мовою позовної заяви у 2 примірниках; нотаріально засвідчений переклад англійською мовою ухвали суду від 13.05.2021 у 2 примірниках.

Тобто отримуємо унікальний «мікс»: якщо суд знає, що Кіпр не заперечує доставку судового документа поштою, то переклад у такому випадку є точно не обов'язковим.

Разом із тим, коли компанії «Barlenco Ltd» це стає вигідним, вона легко відмовляється від отримання кореспонденції безпосередньо на Кіпрі. Так, у рішенні від 31.05.2021 у справі № 908/998/21 Господарського суду Запорізької області констатується⁹: «07.05.2021 до суду від Компанії «Barlenco Ltd» (відповідач 2) надійшла заява з проханням, з метою прискорення розгляду справи, здійснювати направлення усіх процесуальних документів та повідомлень по справі на адресу уповноваженого представника на території України. **Зазначив про відсутність потреби у направленні кореспонденції на адресу** <...> Nicosia, Cyprus». Отже, Гаазька Конвенція від 15.11.1965 стає очевидним знаряддям та способом утруднення доступу до правосуддя.

2. КОМПАНІЯ «METINVEST B.V.», НІДЕРЛАНДИ

Нідерланди не заявляли, що ця Держава заперечує проти надсилання судових документів поштою.

Так, на згаданому вище російськомовному сайті, де зібрані всі заяви Держав з приводу застосування Конвенції, розміщені такі заяви Нідерландів (див. на наступній сторінці).

Таким чином, Нідерланди не заявили, що заперечують проти способів передачі документів, передбачених ст. 8 та 10, зокрема, відповідно до останньої статті — поштою. Відповідно при такому надсиланні немає потреби у перекладі документів, що надсилаються.

⁸ ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96962864#.

⁹ ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/97557110.

«НІДЕРЛАНДИ

З такою заявою:

1. Прокурор Округного суду Гааги призначається для Нідерландів Центральним органом, відповідно до статті 2 Конвенції.

Офіс Прокурора розташований за адресою: Juliana van Stolberglaan 2-4, The Hague.

Згідно зі статтею 18, пункт 1, Конвенції, крім прокурора Гааги, прокурор будь-якого округного суду, також компетентний отримувати запити і вручати документи відповідно до статей 3 — 6 Конвенції в межах територіальної юрисдикції такого суду.

Прокурор округного суду в межах територіальної юрисдикції, де потрібно вручити документ, компетентний видавати підтвердження, як вказано в статті 6 Конвенції.

Прокурор округного суду в межах територіальної юрисдикції, де потрібно вручити документ, призначається для Нідерландів органом, зазначеним у статті 9, пункт I, Конвенції, який компетентний вручати документи, передані по консульським каналам.

Незважаючи на положення статті 15, пункт 1, Конвенції, суд Нідерландів може виносити рішення, навіть якщо не отримано підтвердження про вручення або доставку, якщо виконані всі наступні умови: документ був переданий одним із способів, передбачених цією Конвенцією; термін не менше 6 місяців, що розглядається суддею адекватним в даній справі, не закінчився з дня передачі документа; ніхто не отримав підтвердження про вручення або доставку, навіть якщо всі розумні зусилля були зроблені компетентними органами по його отриманню.

6. Клопотання про звільнення від відповідальності у зв'язку із закінченням терміну для подання апеляції, як передбачено статтею 16, приймається тільки, якщо воно подано протягом року, який обчислюється від дня винесення рішення.

Лист від 13 листопада 2002, Постійне бюро Гаазької конференції було проінформовано про нові контактні деталі Центрального органу:

De Officier van Justitie Postbus 20302 2500 EH THE HAGUE

Розширення

Королівство Нідерландів заявило, що застосування Конвенції має поширюватися на Арубу 28 травня 1986.

Вступ у силу для Аруби: 27 липня 1986.

Компетентний орган, призначений Арубою:

Procurator General (Генпрокурор)

L.G. Smith Boulevard 42-44 Oranjestad, Aruba: tel.: (297) 834-387 / 829-132, fax: (297) 838-891»

Натомість в ухвалі від 10.03.2020 у справі № 905/2291/19 Господарського суду Донецької області за позовом акціонера — фізичної особи до компанії «Barlenco Ltd», ПрАТ «Авдіївський коксохімічний завод» (відповідач 2), компанії «Metinvest B.V.», за наповнянням згаданого відповідача 2, зобов'язано позивача здійснити переклад англійською мовою ухвали Господарського суду Донецької області від 10.03.2020, позовної заяви з доданими документами та надати до суду нотаріально засвідчений переклад указаних документів у трьох примірниках¹⁰.

Разом із тим у згаданому вище рішенні від 31.05.2021 у справі № 908/998/21 Господарського суду Запорізької області констатується: «07.05.2021 до суду від Компанії «Metinvest B.V.» (відповідач 3) надійшла заява <...>

з проханням, з метою прискорення розгляду справи, здійснювати направлення усіх процесуальних документів та повідомлень по справі на адресу уповноваженого представника на території України. **Зазначив про відсутність потреби в направленні кореспонденції на адреси <...> Amsterdam the Netherlands».**

Отже, як констатовано вище, Гаазька Конвенція від 15.11.1965 стає очевидним знаряддям та способом утруднення доступу до правосуддя українських осіб.

Натомість захист прав українських позивачів доцільно здійснювати з використанням Практичного керівництва по застосуванню Гаазької Конвенції, а також з урахуванням заяв Держав з приводу застосування Конвенції.

¹⁰ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/88170506

ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ, ЯКЕ ПРИДБАНЕ ЗА ОСОБИСТІ КОШТИ (НА ПРИКЛАДІ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ- ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА)

Ольга Розгон, доцент, к. ю. н.

У цій статті ми розглянемо основні питання щодо поділу спільного майна подружжя на прикладі договору купівлі-продажу квартири. Особливу увагу приділено вирішенню питання укладання договору про намір і передання грошей, завдяки якому здійснилася купівля-продаж квартири, де продавець і покупець домовилися щодо отримання грошей за квартиру, але спірна квартира була придбана за власні кошти однією зі сторін до повторної реєстрації шлюбу між сторонами, однак договір купівлі-продажу було оформлено пізніше.

ПРАВО СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

Виходячи зі змісту нормативних положень гл. 7 та 8 Сімейного кодексу України,¹ *власність у сім'ї існує у двох правових режимах:*

- 1) спільна сумісна власність подружжя та
- 2) особиста приватна власність кожного з подружжя.

Залежно від кожного з них регулюється питання розпорядження таким майном.

Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом, і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права

спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення гл. 8 СК.

Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя (тобто перелік юридичних фактів, які складають підстави виникнення права спільної сумісної власності на майно подружжя) визначені у ст. 60 СК.

Так, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на *праві спільної сумісної власності*, незалежно від того, що один із них не мав із поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу).

Кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є *об'єктом права спільної сумісної власності подружжя*, за винятком виключеного з цивільного обороту.

Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм *на праві спільної сумісної власності*, якщо інше не встановлено домовленістю між ними (ст. 63 СК).

¹ Далі за текстом — СК.

Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу (ч. 1 ст. 68 СК). Оскільки найчастіше після припинення шлюбу колишнє подружжя бажають поділити своє майно, то розглянемо це питання.

ПОДІЛ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Відповідно до норм ст. 69, 70 СК дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу.

У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Схожа норма встановлена й у ч. 3 ст. 368, ч. 2 ст. 372 Цивільного кодексу України:² майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

У разі поділу майна, яке є у спільній сумісній власності, вважається, що частки співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними або законом.

У п. 20 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» роз'яснено, що при застосуванні ст. 74 СК, яка регулює поділ майна осіб, які проживають у фактичних шлюбних відносинах, судам необхідно враховувати, що правило зазначеної норми поширюється на випадки, коли чоловік і жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі та між ними склалися усталені відносини, притаманні подружжю.

Згідно з пп. 22, 30 цієї постанови поділ спільного майна подружжя здійснюється за правилами, встановленими ст. 69 — 72 Житлового кодексу Української РСР³ та ст. 372 ЦК.

У п. 23 цієї постанови визначено, що спільною сумісною власністю подружжя, яка підлягає поділу, можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які

згідно із законом не можуть їм належати (виключені з цивільного обороту), незалежно від того, на ім'я кого з подружжя вони були придбані чи внесені грошовими коштами, якщо інше не встановлено шлюбним договором чи законом.

ПРИДБАННЯ МАЙНА ОДИМ ІЗ ПОДРУЖЖЯ ЗА КОШТИ, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ОСОБИСТО

Не є об'єктом спільної сумісної власності та не підлягатиме поділу майно подружжя, яке належить кожному з них на праві особистої приватної власності.

СК містить перелік майна та обставин, що визначають певне майно особистою приватною власністю одного з подружжя, навіть якщо воно придбане в період шлюбу.

Так, особистою приватною власністю одного з подружжя є:

- майно, набуте до шлюбу;
- майно, набуте за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;
- майно, набуте за час шлюбу, але за кошти, які належали одному з подружжя особисто;
- житло, набуте одним із подружжя за час шлюбу внаслідок приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»;
- земельна ділянка, набута внаслідок приватизації, що перебувала в її/його користуванні, або отримана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або отримана із земель державної та комунальної власності у межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України.⁴

Наведемо деякі цікаві справи, які розглядалися ВС із приводу поділу майна, придбаного одним із подружжя за кошти, які належать йому особисто.

Так, у першій справі позивач (колишній чоловік) звернувся до суду з позовом про поділ майна між ним та відповідачкою (колишня дружина) внаслідок розірвання шлюбу. Спільна квартира придбана відповідачем за особисті кошти, частково отримані від її матері на підставі нотаріально посвідченого договору пожертви на виконання передбаченої цим договором

² Далі за текстом — ЦК.

³ Далі за текстом — ЖК.

⁴ Загрія Н. На 2 не ділиться. Коли набуто у шлюбі майно не вважається спільною сумісною власністю. Юридична газета. 2021. № 13 (743). URL: yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo-na-2-ne-dilitsya-koli-nabute-u-shlyubi-mayno-ne-vvazhaetsya-spilnoyu-sumisnoyu-vlasnistyu.html.

вимоги про те, що по жертва буде спрямована на купівлю квартири в особисту приватну власність, і кошти, отримані від позивача після продажу квартири. А після продажу квартири позивач повернув матері належні їй на підставі зазначеного договору по жертви кошти. Таким чином, відповідачем спростована презумпція спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними у період шлюбу, а саме поширення правового режиму спільного сумісного майна на квартиру, яка була придбана хоч і в період шлюбу з колишнім чоловіком, проте за його кошти⁵.

У другій справі, яку розглянемо, позивач (колишній чоловік) звернувся до суду з позовом про поділ спільного майна до відповідачки (колишня дружина). Під час перебування у шлюбі за спільні кошти позивач і відповідачка придбали однокімнатну квартиру. Позивач просив поділити майно, яке знаходиться у спільній сумісній власності сторін, шляхом визнання права власності на частку квартири у розмірі 1/2. Грошові зобов'язання за договором за придбання квартири відповідачкою виконані за рахунок коштів, які були нею отримані внаслідок продажу її квартири, що належала їй на праві приватної власності, тому спірна квартира є особистою приватною власністю відповідачки. Отже, спірна квартира належить колишній дружині на праві власності та не підлягає поділу, адже вона була придбана за кошти, виручені внаслідок майна, набутого нею до шлюбу⁶.

У третій справі, яка привернула увагу, позивачка (колишня дружина) звернулася до відповідача (колишній чоловік) із позовом про поділ майна подружжя. Позов мотивовано тим, що колишня дружина вважає, що половина спірної квартири належить відповідачу, оскільки половина вартості цієї квартири придбана за гроші, які відповідач отримав від продажу спадкового майна, тобто поділу між подружжям підлягає лише 1/2 частини квартири. Разом із тим вона вважає, що в неї наявні підстави для збільшення її частки у цій квартирі із 1/4 до 3/8, оскільки після розірвання шлюбу з нею проживає їхній неповнолітній син, який є особою з інвалідністю, повністю перебуває на її утриманні, а призначені за рішенням суду аліменти відповідач сплачує не в повному обсязі, у зв'язку з чим виникла заборгованість, яку він не погашає.

Верховний Суд погодився з тим, що суд апеляційної інстанції правильно виходив із того, що 57,7 % спірної квартири придбано за особисті кошти відповідача, а отже, є його особистим майном і не підлягає поділу між подружжям, при цьому 42,3 % квартири є спільним майном подружжя та підлягає поділу між сторонами у рівних частинах, оскільки договір позики, на який посилається відповідач, спростовуючи презумпцію спільності права власності подружжя, укладений в інтересах сім'ї, отримані в борг грошові кошти у розмірі 156 000,00 грн витрачені на придбання спірної квартири.⁷

Розглянемо приклад судової практики щодо поділу спільного майна подружжя з попереднім укладанням договору про намір і передання грошей, завдяки якому здійснилася купівля-продаж квартири.

У лютому 2015 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, третя особа — приватний нотаріус Нікопольського міського нотаріального округу Ю. А. Коляда про встановлення факту проживання однією сім'єю, визнання майна об'єктом спільної сумісної власності подружжя, визнання недійсним договору дарування та поділ спільного майна подружжя.

Уточнену позовну заяву мотивовано тим, що з жовтня 2006 року вона проживала з ОСОБА_2 однією сім'єю без реєстрації шлюбу у квартирі АДРЕСА_1, яка належить їй на праві приватної власності на підставі договору купівлі-продажу від 21.10.2004. Разом з ними проживала її дочка від першого шлюбу ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1. ІНФОРМАЦІЯ_2 у них з ОСОБА_2 народився син ОСОБА_6.

Із жовтня 2006 року до травня 2012 року вона разом з ОСОБА_2 постійно спільно проживали у зазначеній квартирі однією сім'єю без реєстрації шлюбу, вели спільне домашнє господарство та мали єдиний сімейний бюджет, піклувалися один про одного, виховували дітей, придбавали речі.

27.12.2011 вони з ОСОБА_2 зареєстрували шлюб у відділі державної реєстрації актів цивільного стану в місті Нікополі Нікопольського міськрайонного управління юстиції Дніпропетровської області та продовжували проживати у зазначеній квартирі.

06.06.2012⁸ рішенням Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області шлюб між нею та ОСОБА_2 було розірвано.

⁵ ЄДРСР // URL: reyestr.court.gov.ua/Review/95177297.

⁶ ЄДРСР // URL: reyestr.court.gov.ua/Review/94938475.

⁷ ЄДРСР // URL: reyestr.court.gov.ua/Review/95241648.

⁸ ЄДРСР // URL: reyestr.court.gov.ua/Review/25929512.

19.11.2013 вона з ОСОБА_2 повторно зареєструвала шлюб, який було розірвано 27.11.2014⁹ рішенням Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області.

За період її *спільного проживання* з ОСОБА_2 однією сім'єю без реєстрації шлюбу та під час перебування у шлюбі з листопада 2006 року до 06.06.2012 та з 19.11.2013 до 27.11.2014 за спільні кошти ними було придбано майно, зокрема: двокімнатна квартира АДРЕСА_2, що підтверджується договором купівлі-продажу від 15.08.2008, посвідченим Першою Нікопольською державною нотаріальною конторою; нежитлова будівля літ. «Б» АДРЕСА_3, що підтверджується договором купівлі-продажу від 06.07.2010, посвідченим приватним нотаріусом Нікопольського міського нотаріального округу М.; трикімнатна квартира АДРЕСА_4, що *підтверджується договором купівлі-продажу* від 26.11.2013, посвідченим державним нотаріусом Другої Нікопольської державної нотаріальної контори А.; автомобіль ВАЗ 21083, 1999 року випуску, реєстраційний номер НОМЕР_1, світло-синього кольору, номер кузова НОМЕР_2, що підтверджується договором купівлі-продажу на товарній біржі від 23.03.2010 № 100558, яке за їх спільною згодою було зареєстровано на ім'я ОСОБА_2.

Досягти згоди щодо поділу зазначеного майна вони не можуть, оскільки ОСОБА_2 вважає його своєю особистою власністю. Однак ОСОБА_1 вважає це майно спільною сумісною власністю подружжя.

08.12.2011 ОСОБА_2 без її згоди подарував квартиру АДРЕСА_5 своїй матері ОСОБА_4 на підставі договору дарування, посвідченого приватним нотаріусом Нікопольського міського нотаріального округу Ю. А. Колядою.

23.03.2016 ОСОБА_2 без її згоди продав автомобіль ВАЗ 21083, 1999 року випуску, світло-синього кольору, реєстраційний номер НОМЕР_3, своєму батькові ОСОБА_3 на підставі договору купівлі-продажу № 632/01/1245/2016.

Відповідно до звіту про оцінку транспортного засобу ВАЗ 21083, реєстраційний номер НОМЕР_3, від 10.01.2018 № 764-01, складеного оцінювачем ОСОБА_7, його ринкова вартість становить 49 640,00 грн.

Ураховуючи викладене, ОСОБА_1 просила:

— встановити факт проживання ОСОБА_2 і ОСОБА_1 з жовтня 2006 року до 27.12.2011 однією сім'єю без реєстрації шлюбу;

— визнати об'єктом спільної сумісної власності ОСОБА_2 та ОСОБА_1 двокімнатну квартиру АДРЕСА_2; нежитлову будівлю літ. «Б» на АДРЕСА_3; трикімнатну квартиру АДРЕСА_4; автомобіль ВАЗ 21083, 1999 року випуску, реєстраційний номер НОМЕР_3, світло-синього кольору, номер кузова НОМЕР_2;

— визнати недійсним договір дарування двокімнатної квартири АДРЕСА_5, укладений 08.12.2011 між ОСОБА_2 та ОСОБА_4, посвідчений приватним нотаріусом Нікопольського міського нотаріального округу К.;

— поділити спільне майно ОСОБА_2 та ОСОБА_1, визнавши за кожним право власності на 1/2 частину нерухомого майна, зокрема двокімнатної квартири АДРЕСА_2; нежитлової будівлі літ. «Б» на АДРЕСА_3; трикімнатної квартири АДРЕСА_4;

— стягнути з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 компенсацію вартості 1/2 частини відчуженого автомобіля ВАЗ 21083, 1999 року випуску, реєстраційний номер НОМЕР_3, світло-синього кольору, номер кузова НОМЕР_2 у розмірі 24 720,00 грн;

— витребувати зазначене нерухоме майно з незаконного володіння ОСОБА_2.

Рішенням Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 29.10.2019¹⁰, залишеним без змін постановою Дніпровського апеляційного суду від 20.05.2020¹¹, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Досліджуючи матеріали справи, суди враховували, що при застосуванні ст. 74 СК слід виходити з того, що ця норма поширюється на випадки, коли чоловік і жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі та між ними склалися усталені відносини, які притаманні подружжю.

Оскільки у період із листопада 2006 року до реєстрації шлюбу 27.12.2011 вони з відповідачем *не перебували у будь-якому іншому шлюбі, проживали однією сім'єю*, між ними склалися усталені відносини, які притаманні подружжю, вели сумісне господарство, придбавали речі, житло, а потім зареєстрували шлюб, *ніяких договорів щодо майна, набутого за час спільного*

⁹ ЄДРСР // URL: reestr.court.gov.ua/Review/41622096.

¹⁰ ЄДРСР // URL: reestr.court.gov.ua/Review/85248339.

¹¹ ЄДРСР // URL: reestr.court.gov.ua/Review/89373143.

проживання без шлюбу, вони не уклали, ОСОБА_1 вважає, що вищезазначене майно, набуте ними за сумісні кошти за цей період, належить їй та відповідачу на праві спільної сумісної власності, незважаючи на те, що було зареєстроване на ім'я відповідача.

Добровільно вони не домовлялися з відповідачем про частки у майні або про його поділ за взаємною згодою, а також між ними не укладався шлюбний договір, отже, виходячи із принципу рівності часток, кожен із них має право на 1/2 частину як майна, набутого під час проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, так і майна, набутого у шлюбі. Крім того, за положеннями ст. 65 СК, дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою.

При укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її/його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Оскільки відповідач без згоди ОСОБА_1 розпорядився квартирою АДРЕСА_2, яка була придбана в період спільного проживання, подарувавши її своїй матері ОСОБА_6, чим порушив права ОСОБА_1 на сумісне майно, позивачка вважає, що договір дарування зазначеної квартири має бути визнаний недійсним.

Вартість майна, що підлягає поділу, визначається за погодженням між подружжям, а при недосягненні згоди — виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи. У випадку, коли при розгляді вимоги про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість ураховується при поділі.

Оскільки автомобіль ВАЗ 21083, світло-синього кольору, державний номер НОМЕР_3, 1999 року випуску, проданий ОСОБА_3 без згоди ОСОБА_1, ринкова вартість якого згідно зі Звітом про оцінку транспортного засобу № 764-01 від 10.01.2018, складеним оцінювачем ОСОБА_12, складає 640,00 грн., і автомобіль є непо-

дільною річчю, то розмір компенсації частини вартості відчуженого автомобіля, що підлягає стягненню з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1, становить 49 640,00 грн (2 = 24 720,00 грн). За таких обставин звернулася до суду і просить установити факт проживання однією сім'єю ОСОБА_3 і ОСОБА_13 із жовтня 2006 року по 27 грудня 2011 року без реєстрації шлюбу.

Крім того, просить визнати недійсним договір дарування двокімнатної квартири АДРЕСА_2, укладений між ОСОБА_3 і ОСОБА_6, посвідчений приватним нотаріусом Нікопольського міського нотаріального округу Ю. А. Колядою, реєстр. № 1619. А також поділити спільне майно ОСОБА_3 і ОСОБА_1, визнавши за кожним право власності на 1/2 частину нерухомого майна: двокімнатної квартири АДРЕСА_2, загальною площею 45,9 кв. м.; нежитлової будівлі «В» за адресою: АДРЕСА_3; трикімнатної квартири АДРЕСА_4, загальною площею 73,5 кв. м. Крім того, стягнути з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 компенсацію вартості 1/2 частки відчуженого автомобіля ВАЗ 21083, світло-синього кольору, державний номер НОМЕР_3, 1999 року випуску, номер кузова НОМЕР_2, у сумі 24 720, 00 грн і витребувати зазначене майно з незаконного володіння ОСОБА_3. А також стягнути з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 сплачений судовий збір.

Відповідач ОСОБА_3 зазначив, що належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільністю участі подружжя коштами або працею в набутті майна (ухвала Верховного Суду України від 26.03.2008 у справі № 6-25432св07¹², від 20.08.2008 у справі № 6-5349св08¹³ та постанова від 02.10.2013 у справі № 6-79 цс13¹⁴).

Досліджуючи судову практику щодо зміни правового режиму майна подружжя у випадку його поділу, необхідно звернути увагу на постанову Верховного Суду України від 03.06.2015 у справі № 6-38цс15.¹⁵ У цій постанові суд назвав критерії, які дозволяють надати спірному набутому майну режим спільного майна, зокрема, це: час набуття такого майна, кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття), мета придбання майна, яка дозволяє надати йому правовий режим спільної власності подружжя.

¹² ЄДРП // URL: reyeestr.court.gov.ua/Review/1681885.

¹³ ЄДРП // URL: reyeestr.court.gov.ua/Review/2312148.

¹⁴ ЄДРП // URL: reyeestr.court.gov.ua/Review/34180776.

¹⁵ ЄДРП // URL: reyeestr.court.gov.ua/Review/44666116.

Застосовуючи норму права щодо належності майна до спільної сумісної власності подружжя (ст. 60 СК) та визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, суд повинен *установити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й той факт, що джерелом його набуття є спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя* (постанова Верховного суду України від 01.07.2015 у справі № 6-612цс15¹⁶ та від 16.12.2015 у справі № 6-2641цс15¹⁷).

Щодо встановлення факту проживання однією сім'єю у період із листопада 2006 року по 06.06.2012 суд звертає увагу на таке. Відповідно до довідки Управління праці та соціального захисту населення Нікопольської міської ради у період з 01.01.2006 по 01.01.2011 ОСОБА_1, яка мешкає за адресою: АДРЕСА_1, *отримувала субсидію та надавала довідки про склад сім'ї*, в яких ОСОБА_3 зазначений не був. Згідно з паспортом громадянина України ОСОБА_3 у період з 08.08.2006 по день реєстрації шлюбу — 15.09.2011 — був зареєстрований за адресою: АДРЕСА_7.

Також звертає увагу на його листи до КП ЖК № 6 про *неналежне виконання договору на утримання будинку АДРЕСА_8*, де він проживав. Належний на даний момент його батькові ОСОБА_5 автомобіль марки ВАЗ 2108, д. н. НОМЕР_3, 1999 року випуску *не може бути визнаний об'єктом спільної сумісної власності*, оскільки автомобіль було придбано ним *на гроші, взяті 16.07.2010 у борг у його батька* у розмірі 20 000 грн на придбання зазначеного автомобіля, з домовленістю, що надалі він розрахується з ним. Борг він повинен був сплатити до 01.12.2014.

Але розрахуватися йому не вдалося, оскільки 26.11.2013 він *придбав трикімнатну квартиру*, розташовану за адресою: АДРЕСА_9, і такої можливості вже не мав.

Рішенням Нікопольського міськрайонного суду від 07.04.2015 на підставі позовної заяви його батька від 17.12.2014 (тобто яку було подано до подання позовної заяви ОСОБА_1) було задоволено позовні вимоги і *стягнуто на користь батька загальну суму боргу* у розмірі 30 000 грн. Вартість зазначеного автомобіля насправді складала на час придбання 20 000 грн і не може складати 49 440 грн на цей момент, як визначає позивачка (вартість авто значно завищена позивачкою).

Взагалі машина придбавалася для допомоги його матері, яка є підприємцем і має магазин, розташований за адресою: АДРЕСА_10, для перевезення на автомобілі товару, оскільки матір не є водієм, а батьки взагалі живуть окремо, про що відомо позивачці. Оскільки він зміг повернути лише частину боргу станом на 01.12.2014, то йому довелося *повернути батьковій машину в розрахунок боргу*. Таким чином, зазначений автомобіль марки ВАЗ 2108, д. н. НОМЕР_3 було придбано *не за сумісні, як визначає відповідачка, кошти, а за кошти, які він узяв у борг для потреб матері*, тому спільною сумісною власністю бути визнаний автомобіль не може.

Відповідно до наданої позивачкою довідки про реєстрацію автомобіль був зареєстрований за адресою: АДРЕСА_7, а не за адресою позивачки. 15.08.2008, дійсно, на його ім'я було придбано двокімнатну квартиру, розташовану за адресою: АДРЕСА_11 за таких обставин. Його батьки розлучені та його матір, ОСОБА_6, шукала собі житло. У 2008 році вона накопичила певну суму і навесні 2008 року почала його шукати. Приблизно на початку літа 2008 року вона через свого знайомого, ОСОБА_14, дізналася, що його знайомі продають двокімнатну квартиру в районі площі Незалежності. Квартира була на двох власників.

Оскільки квартира її влаштувала, то вона дала завдаток. На той час він підшукував собі квартиру для переобладнання її під офісне приміщення і знайшов таке в тому ж районі. Але господарі хотіли на обмін за їх однокімнатну квартиру двокімнатну. Він умовив матір поступитися йому її двокімнатною квартирою, за яку вона внесла завдаток. 15.08.2008 — у день купівлі-продажу квартири — матір зняла з особистого рахунку, який був відкритий на її ім'я, свої гроші (довідку з ПАТ «Укрсоцбанк» додає) у сумі 100 000 грн, яка перевищувала вартість квартири, та віддала йому з умовою, що він продасть належну йому однокімнатну квартиру за адресою: АДРЕСА_7, в якій він був зареєстрований.

Про це додатково він склав *боргову розписку, про наявність якої знає позивачка*. Позивачка взагалі не була присутня при купівлі-продажу і навіть не уявляє, як купувалася ця квартира (копію розписки відповідач додає). Надалі він не зміг домовитися із власниками однокімнатної квартири про обмін, оскільки

¹⁶ ЄДПСП // URL: reyeestr.court.gov.ua/Review/46301638.

¹⁷ ЄДПСП // URL: reyeestr.court.gov.ua/Review/54513240.

вони хотіли ще значну доплату, що не входило до їх домовленості, тому він не був проти, аби його матір, яка на той час не мала власного житла, взагалі переїхала туди, зробила ремонт і жила у квартирі, на яку вона дала свої гроші. Починаючи із придбання квартири у 2008 році і до січня 2015 року питання про належність квартири у позивачки не виникало.

У рішенні Нікопольського міськрайонного суду від 06.06.2012 про розірвання шлюбу у своїй позовній заяві ОСОБА_1 зазначила, що спору стосовно поділу майна з ним не має (копію рішення додає). Оскільки квартира була придбана виключно на гроші його матері, свого житла в неї не було, починаючи із самого придбання квартири вона в ній мешкала, зробила там за свої власні кошти ремонт, то 08.12.2011 він переоформив *зазначену квартиру на матір через договір дарування*. Таким чином, зазначена квартира була придбана не за сімейні кошти і не для потреб сім'ї. Позивачка не була стороною позики, з 2008 року по теперішній час не була власницею квартири. У квартирі її речей ніколи не було, квартирою вона не користувалася.

Після першого розлучення, яке відбулося 06.06.2012, у відповідача виникла необхідність у пошуках власного житла. Належну йому квартиру, в якій він раніше мешкав, було продано. До того ж позивачка віддала йому їх спільного сина ОСОБА_15, і зникла у пошуках пригод. Через це його матір виїхала з належної їй квартири до його бабусі, а він із сином переїхав до неї. Півтора роки вони жили удвох із сином, він займався пошуком грошей і квартири. На початку літа 2013 року в нього з'явилися гроші та він знайшов квартиру, яка реалізовувалася через банк «Райфайзен Банк Аваль» та яка розташована за адресою: АДРЕСА_12. Боржником перед банком був ОСОБА_17, і він був не проти, аби зазначену квартиру викупив саме він, про що в приміщенні банку вони написали відповідні заяви (копії заяв відповідач додає). Вартість квартири складала 130 200 грн. Тобто *на час окремого проживання в нього була накопичена зазначена сума*. Але потім купівля-продаж не склалася, і він знову почав далі шукати житло. На початку осені 2013 року він знайшов трикімнатну квартиру АДРЕСА_4.

Оціночна вартість квартири згідно з висновком від 30.10.2013 — 99 973 грн (копію висновку про оціночну вартість квартири відповідач додає). 04.11.2013 ним було надано як завдаток за зазначену квартиру

власнику ОСОБА_18 суму в розмірі 110 000 грн. Фактично це була повна вартість квартири, включаючи гроші у розмірі 10 000 грн на витрати з переоформлення квартири, сплачену продавцем оцінку тощо. Зранку цього дня сума у розмірі 117 389,80 грн була знята ним з особистого рахунку ПАТ КБ «Правекс-Банк», що підтверджується випискою з банку від 04.11.2013, копію якої відповідач додає.

Просить суд звернути увагу, що *другий шлюб із позивачкою вони оформили лише через 15 днів після сплати вартості квартири* — 19.11.2013, тобто вже після того, як він повністю розрахувався належними йому коштами.

Відповідно до п. 2.1 договору купівлі-продажу зазначеної квартири, копію якого відповідач додає, гроші у розмірі 99 973 грн отримані продавцем до підписання договору купівлі-продажу, що відповідає дійсності. Відповідно до п. 3.1 зазначеного договору купівлі-продажу, *право власності на квартиру, що є предметом спору, виникає у покупця з моменту державної реєстрації*. Таким чином, зазначена квартира була придбана ним до шлюбу, за його власні кошти, що підтверджується випискою з банку, тому відповідно до ст. 57 СК є його особистою приватною власністю і не може бути поділена з позивачкою. 06.07.2010 ним було придбано приміщення колишнього тиру — нежитлова будівля «А», розташована за адресою: АДРЕСА_13, за таких обставин.

Зазначене приміщення придбавалося для здійснення підприємницької діяльності його матір'ю ОСОБА_6 за її власні кошти. Так, грошові перекази на рахунок продавця — Міськвиконкому здійснювались у 3 етапи: 04.07.2010, 06.07.2010 та 15.07.2010, що підтверджується наданими відповідачем копіями відповідних доручень і доданими квитанціями. Ці гроші знімалися у *ці дні його матір'ю з її особистого рахунку* та передавалися йому для здійснення проплати (копії відповідач додає). Така ситуація виникла через те, що в нього було як у орендатора переважне право на викуп. З цієї причини матір не могла викупити приміщення, а в нього не було грошей на його придбання. Про отримання від матері грошей він склав боргову розписку, копію якої додає. Планувалося, що приміщення буде використовуватися під складські приміщення для здійснення підприємницької діяльності матері.

Таким чином, твердження позивачки про те, що *придбання приміщення колишнього тиру* — не-

житлової будівлі «А» було придбано за спільні гроші, не відповідає дійсності. На підставі наведеного відповідач просить суд у позовних вимогах ОСОБА_1 до нього та його матері, ОСОБА_6, відмовити.

Представник позивачки — ОСОБА_19 позовні вимоги своєї довірительки підтримала та додатково суду пояснила, що сторони у справі ОСОБА_1 та ОСОБА_3 проживали однією сім'єю з жовтня 2006 по 27.12.2011. Тому майно, придбане за період сумісного проживання, є спільним. У зв'язку з чим вони вимагають рівного поділу всього майна по 5 частин, а за автомобіль — компенсацію, рівну 5 частині автомобіля. На запитання представника відповідача пояснює, що її довірителька з вересня 2005 року по час декретної відпустки працювала в РДА. Після декрету з червня 2010 рік до листопада 2012 року також працювала в РДА. Її заробіток складав близько 3 000 грн. На її утриманні ще знаходилася донька від першого шлюбу.

Відповідач ОСОБА_3 у судовому засіданні позовні вимоги не визнав і просив суд відмовити у позові в повному обсязі. Додатково суду пояснив, що докладно свої заперечення виклав у своєму відзиві на позов. Однак наголошує, що до шлюбу з позивачкою однією сім'єю не проживав. Він і після реєстрації шлюбу з позивачкою практично не жив.

Частина 2 ст. 372 ЦК і ч. 1 ст. 70 СК установлюють презумпцію рівності часток співвласників у праві спільної сумісної власності.

Ця презумпція може бути спростована домовленістю (договором) між співвласниками, законом або рішенням суду.

ОЦІНКА ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ЗАЯВЛЕНОГО ПОЗОВУ ТА ЗІБРАНИМ У СПРАВІ ДОКАЗАМ З УРАХУВАННЯМ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ І ЗАСАД ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН

Як установлено в судовому засіданні, 27.12.2011 ОСОБА_1 у позовній заяві зазначила, що суперечок про розподіл сумісної власності немає. Крім того, відомостей про те, що до реєстрації шлюбу сторони проживали декілька років однією сім'єю, позивачкою в позові також зазначено не було. Ба більше, відповідно до довідки Управління праці та соціального захисту населення Нікопольської міської ради у період з 01.01.2006 по 01.01.2011 позивачка у справі ОСОБА_1 мешкала за адресою: АДРЕСА_1 та отримувала субси-

дію, надавши довідки про склад сім'ї, в яких відповідач ОСОБА_3 зазначений не був. Тобто з абсолютною впевненістю факт проживання сторін у справі однією сім'єю з жовтня 2006 року по 27.12.2011 свідок ОСОБА_22 підтвердити не змогла. У своїх показаннях посилалася на те, що їй так здалося.

За таких обставин суд вважає показання свідка ОСОБА_22 стосовно предмета доказування *непереконливими* і не може взяти їх до уваги, оскільки вони не містять доказової інформації щодо предмета доказування. Крім того, суд вважає неналежним і недопустимим доказом *Акт про проживання* у квартирі від 28.12.2014, оскільки він не містить підпису та печатки посадової особи, яка його завірила, тому на законних підставах визнав *зазначений акт неналежним і недопустимим доказом*.

Інших доказів проживання однією сім'єю сторін у справі в період із жовтня 2006 року по 27.12.2011 позивачкою суду не надано. Народження спільної дитини, на думку суду, також не є доказом сумісного проживання однією сім'єю та наявності спільного бюджету у сторін у справі. Таким чином, суд вважає позовні вимоги ОСОБА_1 у частині проживання з відповідачем у справі ОСОБА_3 однією сім'єю з жовтня 2006 року по 27.12.2011 *непереконливими* і такими, що *не підлягають задоволенню*.

Крім того, суд вважає за необхідне відмовити у задоволенні позовних вимог стосовно майна, зазначеного вище, у зв'язку із пропуском позивачкою ОСОБА_1 строків позовної давності.

СПІР СТОСОВНО СПІРНОЇ ТРИКІМНАТНОЇ КВАРТИРИ

Стосовно спірної трикімнатної квартири слід зазначити таке, що вона придбана відповідачем у справі на підставі договору купівлі-продажу від 26.11.2013, посвідченого державним нотаріусом Другої Нікопольської державної нотаріальної контори А. Тобто фактично через 7 днів після повторного укладення шлюбу сторін у справі. Свідок ОСОБА_36 суду пояснив, що він працює приватним нотаріусом і, дійсно, посвідчив договір купівлі-продажу, укладений між ОСОБА_33 та ОСОБА_3. Під час посвідчення договору пересвідчився, що ОСОБА_3 у шлюбі не перебуває, ніяких заборон чи обтяжень на квартирі не було. Керувався Законом і тими фактами, які могли посвідчити сторони договору та він сам. Перед тим як посвідчити

договір, надав сторонам проект договору, сторони його вичитали, він усе їм роз'яснив, узяв у сторони заяву про те, що він у шлюбі не перебуває. І після цього посвідчив договір.

ДОГОВІР ПРО НАМІР І ПЕРЕДАННЯ ГРОШЕЙ

У матеріалах справи міститься копія розписки відповідача ОСОБА_11 від 04.06.2013, посвідчена уповноваженою особою ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» В. А. Солоха, де зазначено, що ОСОБА_3 готовий придбати трикімнатну квартиру, розташовану АДРЕСА_12, за ціною оцінки 130 200 грн, яка підтверджує доводи позивача про його намір придбати для себе трикімнатну квартиру ще до повторної реєстрації шлюбу з позивачкою.

Ця квартира була добровільно реалізована ОСОБА_17 як іпотечне майно. Відповідно до наданого відповідачем ОСОБА_3 договору про намір і передавання грошей від 04.11.2013 гроші за спірну квартиру в сумі 11 000 доларів США (що еквівалентно 88 000 грн) були передані відповідачем ОСОБА_3 продавцеві ОСОБА_18 саме 04.11.2013. Дослідивши договір про намір передавання грошей, який датовано 04.11.2011, між ОСОБА_2 та свідком ОСОБА_13 суд установив, що про продаж квартири продавець і покупець домовилися 04.11.2013 і в цей день продавець отримав гроші за житло, доказом особистих коштів, які були внесені відповідачем ОСОБА_16 за купівлю зазначеної квартири, є виписка ПАТ КБ «Правекс-Банк» від 04.11.2013, тобто фактично ця спірна квартира була придбана відповідачем до повторної реєстрації шлюбу між сторонами, однак договір купівлі-продажу було оформлено пізніше, 26.11.2013, уже після повторної реєстрації шлюбу між сторонами, у зв'язку з чим позивачка як дружина покупця була зазначена в цьому договорі, тобто надані відповідачем докази підтверджують, що спірне житло було придбаним не в період перебування сторін у шлюбі.

Таким чином, у суду не виникає сумніву в тому, що домовленість між відповідачем ОСОБА_37 та ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» і ОСОБА_18 (як безпосереднім продавцем) стосовно спірної квартири була досягнута ще задовго до повторного шлюбу між сторонами і гроші на купівлю цієї квартири були зняті з особистого рахунку відповідача також до укладення повторного шлюбу. Суд також не визнає квартиру спільною сумісною власністю подружжя і вважає

за необхідне в позовних вимогах у цій частині також відмовити.

Отже, висновок суду про те, що квартиру АДРЕСА_4 не можна визнати спільною сумісною власністю подружжя, оскільки вона придбана не в період шлюбу, а раніше, у зв'язку з чим вимоги позивачки і в цій частині не можуть бути задоволені, колегія суддів вважає правильним і з ним повністю погоджується, оскільки такий висновок суд зробив на підставі досліджених ним доказів, наданих сторонами.

Висновок суду про те, що позивачкою не доведено факт проживання однією сім'єю сторін у справі в період із жовтня 2006 року по 27.12.2011, колегія суддів вважає правильним, як і висновок про те, що народження спільної дитини не доводить факт сумісного проживання сторін однією сім'єю і наявності у них спільного бюджету.

Отже, суди виходили з того, що позивачкою не надані суду належні та допустимі докази її спільного проживання з ОСОБА_2 із жовтня 2006 року до 27.12.2011 однією сім'єю без реєстрації шлюбу, тому позовні вимоги про встановлення факту спільного проживання без реєстрації шлюбу відповідно до ч. 2 ст. 3, ст. 74 СК не підлягають задоволенню.

Таким чином, відповідно до ст. 60, 61, 63, 70 СК, ст. 368, 372 ЦК також відсутні підстави для задоволення позовних вимог про визнання спірного майна спільною сумісною власністю та поділ майна подружжя.

З огляду на те, що позивачці відмовлено у задоволенні її вимог щодо встановлення факту сумісного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, у визнанні спірного майна спільною сумісною власністю сторін і його поділі, а вимоги щодо визнання недійсним договору дарування квартири є похідними вимогами, суд також відмовив у їх задоволенні.

ОСОБА_1 подала касаційну скаргу. Ухвалою Верховного Суду від 16.07.2020 касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 29.10.2019 та постанову Дніпровського апеляційного суду від 20.05.2020 залишено без руху для усунення недоліків. Ухвалою Верховного Суду від 05.10.2020 поновлено ОСОБА_1 строк на касаційне оскарження рішення Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 29.10.2019 та постанови Дніпровського апеляційного суду від 20.05.2020, відкрито касаційне провадження за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення

Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 29.10.2019 та постанову Дніпровського апеляційного суду від 20.05.2020 і витребувано з Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області цивільну справу № 182/670/15-ц.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ¹⁸

ОСОБА_1, звертаючись до суду з позовом у цій справі, посилалася на підтвердження факту спільного проживання з ОСОБА_2 у період з 2006 року до 2011 року без реєстрації шлюбу на акт проживання ОСОБА_2 в її квартирі АДРЕСА_1. Суди першої та апеляційної інстанцій установлено та не спростовано позивачкою і матеріалами справи те, що цей акт не містить підпису та печатки посадової особи, яка його завірила, тому не може бути належним і допустимим доказом спільного проживання сторін у зазначеній позивачкою період.

Народження у ОСОБА_1 та ОСОБА_2 *спільної дітини саме по собі не може доводити факт ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету і взаємних прав та обов'язків, притаманних подружжю*, не може свідчити про те, що між сторонами склалися і мали місце протягом зазначеного позивачкою періоду часу усталені відносини, притаманні подружжю.

Крім того, матеріали справи містять докази, які підтверджують факт проживання ОСОБА_2 у спірний період часу у квартирі АДРЕСА_7: зокрема, довідку Управління праці та соціального захисту населення Нікопольської міської ради Дніпропетровської області від 29.06.2016, паспорт громадянина України ОСОБА_2, лист Комунального підприємства житлово-експлуатаційної контори № 6 від 22.04.2008.

Таким чином, ухвалюючи оскаржувані судові рішення, суди попередніх інстанцій на підставі належної оцінки зібраних у справі доказів *дійшли правильного висновку про те, що позивачка не надала належних і допустимих доказів на підтвердження факту її проживання однією сім'єю з ОСОБА_2 без реєстрації шлюбу на час придбання ним майна*, зокрема, двокімнатної квартири АДРЕСА_2; нежитлової будівлі літ. «Б» на АДРЕСА_3; автомобіля ВА3 21083, 1999 року випуску, реєстраційний номер НОМЕР_3, світло-синього кольору, номер кузова НОМЕР_2, і придбання цього

майна за спільні кошти. При цьому суди правильно визначили, що надані позивачкою докази не підтверджують факт ведення спільного господарства, наявності спільного побуту і бюджету, взаємних прав та обов'язків подружжя, набуття майна тощо.

У правовій позиції, яка висловлена Верховним Судом України в постанові від 05.04.2017 у справі № 367/5390/14-ц¹⁹, звертається увага на підстави отримання статусу майна як спільної сумісної власності. Зокрема, зазначається, що належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна. Суд повинен установити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й той факт, що джерелом його набуття були спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя.

Тобто критеріями, які дозволяють надати *спірному набутому майну режим спільного майна*, є: 1) час набуття такого майна; 2) кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття); 3) мета придбання майна, яка дозволяє надати йому правовий режим спільної власності подружжя.

У разі *придбання майна хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя*, це майно не може вважатися об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а є особистою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане.

Спірна трикімнатна квартира АДРЕСА_9 придбана ОСОБА_2 на підставі договору купівлі-продажу від 26.11.2013, посвідченого державним нотаріусом Другої Нікопольської державної нотаріальної контори А., тобто *через 7 днів після повторного укладення шлюбу сторін*.

Тобто фактично ця спірна квартира була *придбана до повторної реєстрації шлюбу між сторонами*, однак договір купівлі-продажу було оформлено пізніше, вже після повторної реєстрації шлюбу між сторонами, у зв'язку з чим позивачка як дружина покупця була зазначена в цьому договорі. Крім того, у матеріалах справи *міститься розписка*, яка підтверджує доводи ОСОБА_2 про його намір придбати для себе трикімнатну квартиру ще до повторної реєстрації шлюбу з позивачкою. Таким чином, трикімнатну квартиру

¹⁸ ЄДРСР // URL: reyestr.court.gov.ua/Review/99818833.

¹⁹ ЄДРСР // URL: reyestr.court.gov.ua/Review/65884771.

АДРЕСА_9 не можна визнати спільною сумісною власністю подружжя.

Ураховуючи викладене, колегія суддів вважає, що, вирішуючи цей спір, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, *правильно застосував* наведені вище норми матеріального права, надав належну оцінку правовим підставам заявленого позову та зібраним у справі доказам, з урахуванням принципу диспозитивності цивільного процесу і засад змагальності сторін, у зв'язку з чим дійшов обґрунтованого висновку про недоведеність факту спільного проживання однією сім'єю сторін без реєстрації шлюбу та набуття сторонами у спірний період у власність спірного нерухомого і рухомого майна під час ведення спільного господарства, побуту, виконання взаємних прав та обов'язків, внаслідок спільної праці або за спільні кошти, і з цих підстав правильно відмовив у задоволенні позову.

Ураховуючи наведене, колегія суддів вважає, що оскаржувані судові рішення ухвалено з дотриманням норм матеріального і процесуального права та підстави для задоволення касаційної скарги відсутні.

Таким чином, **робимо висновки:**

— правовий статус майна як спільної сумісної власності подружжя визначається *не придбанням майна за спільні кошти, а наявністю укладеного відповідно до закону між жінкою та чоловіком шлюбу або ж проживання однією сім'єю;*

— якщо купівля-продаж нерухомого майна (наприклад, квартири) здійснилася завдяки *договору про намір і передання грошей*, де продавець та покупець домовилися щодо отримання грошей за таке майно у момент, коли сторони не перебували в зареєстрованому шлюбі, то *доказом унесення* особистих коштів для купівлі-продажу зазначеного майна може бути виписка банку;

— якщо договір купівлі-продажу нерухомого майна (наприклад, квартири) було оформлено *після реєстрації шлюбу* між сторонами, у зв'язку з чим дружина покупця була зазначена у цьому договорі, але це майно було придбане покупцем за *особисті кошти*, що *підтверджує* виписка банку, і не в період перебування сторін у шлюбі, то майно є особистою приватною власністю покупця (чоловіка).

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо правил покладення солідарної відповідальності на керівника підприємства у справі про банкрутство

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду 14 вересня 2021 року розглянув справу № 902/1023/19 за касаційною скаргою ОСО-БА_1 на постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 01.06.2021 за заявою Velgevos Enterprises Limited (Velgevos Enterprises Limited) до Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія «КМТ» про визнання банкрутом.

Господарський суд Вінницької області ухвалою у справі № 902/1023/19 про банкрутство ТОВ відмовив у задоволенні заяви кредитора про покладення на керівника боржника солідарної відповідальності за вимогами кредитора з мотивів відсутності на це правових підстав.

Північно-західний апеляційний господарський суд скасував ухвалу суду першої інстанції та ухвалив нове рішення — про часткове задоволення заяви кредитора та покладення солідарної відповідальності на керівника боржника. При цьому суд апеляційної інстанції вказав на бездіяльність керівника товариства щодо вжиття заходів з ініціювання скликання загальних зборів учасників товариства боржника з метою розгляду питання щодо шляхів покращення фінансового стану товариства, його оздоровлення у зв'язку з існуванням заборгованості перед кредитором або ініціювання відкриття провадження у справі про банкрутство.

За результатами касаційного перегляду цих судових рішень Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду їх скасував, справу направив на новий розгляд до суду першої інстанції, вказавши на таке.

З уведенням у дію 21 жовтня 2019 року КУзПБ запровадив солідарну відповідальність у разі порушення вимоги цього Кодексу щодо обов'язку та строку для звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство (зокрема, у разі загрози неплатоспроможності). Так, суб'єктом цієї відповідальності визначено лише керівника боржника та встановле-

но строк для виконання боржником відповідного обов'язку — один місяць. Будь-яких інших підстав притягнення до солідарної відповідальності положення КУзПБ не передбачають.

Підставою для вимог кредитора про солідарну відповідальність керівника боржника стало порушення, прямо визначене ч. 6 ст. 34 КУзПБ, а саме недотримання боржником вимоги щодо обов'язку в місячний строк звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі загрози неплатоспроможності (якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами).

Тож, звертаючись із заявою про солідарну відповідальність керівника боржника через порушення положень абз. 1 ч. 6 ст. 34 КУзПБ з підстав, наведених в абз. 2 ч. 1 цієї статті, особа має довести перебування боржника у стані загрози неплатоспроможності.

Ухвалюючи оскаржувані судові рішення, суди наведеного не врахували та помилково дослідили у спірних правовідносинах ознаки неплатоспроможності, а не ознаки загрози неплатоспроможності, як цього вимагають норми ч. 6 ст. 34 КУзПБ, що призвело до неправильного застосування судами положень ч. 6 ст. 34 КУзПБ щодо правил покладення солідарної відповідальності у справі про банкрутство.

Крім того, суд касаційної інстанції зазначив, що встановлений ч. 6 ст. 34 КУзПБ обов'язок боржника звернутися до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство в разі загрози неплатоспроможності боржника, від імені якого відповідно до положень статей 92, 97, ч. 2 ст. 98, частин 1—3 ст. 99 ЦК України діє його виконавчий орган (керівник), є імперативним і презюмується в силу наведеної норми КУзПБ та встановленими законом правилами.

Тому є помилковим висновок судів попередніх інстанцій про істотність і необхідність дослідження

визначеної Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» і статутними документами процедури та обставин узгодження керівником боржника із загальними зборами товариства (його учасниками тощо) питання щодо звернення

із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/99860458.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо підтвердження стажу роботи на посадах, що надають право на призначення пенсії на пільгових умовах

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду 23 вересня 2021 року розглянувши в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами у касаційній інстанції адміністративну справу №227/4273/16-а, адміністративне провадження № К/9901/43242/18, за позовом ОСОБА_1 до Добропільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області про визнання дій неправомірними, скасування рішення та зобов'язання вчинити певні дії, провадження по якій відкрито за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 24 січня 2017 року, та ухвалу Донецького апеляційного адміністративного суду від 14 березня 2017 року.

Громадянин звернувся з позовом до суду, в якому просив визнати незаконним та скасувати рішення Добропільського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Донецької області про відмову в призначенні пенсії, зобов'язати відповідача зарахувати до пільгового стажу роботи відповідні періоди роботи на гідрошахті «Красноармійська» та періоди роботи ствольним підземним у ТОВ «Техіновація», а також призначити пенсію відповідно до ст. 14 Закону України «Про пенсійне забезпечення».

Відмовляючи в задоволенні позову, суди попередніх інстанцій виходили з відсутності необхідного пільгового стажу в підземних роботах — 25 років.

Позивач не погодився з такими рішеннями судів і оскаржив їх до Верховного Суду.

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу, скасував рішення судів попередніх інстанцій та ухвалив нове рішення — про задоволення позову.

Суд зазначив, що Порядок підтвердження періодів роботи, що зараховуються до трудового стажу

для призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, затверджений постановою Правління Пенсійного фонду від 10 листопада 2006 року № 18-1, визначає механізм підтвердження періодів роботи, що зараховуються до трудового стажу для призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, установлені для окремої категорії працівників у разі ліквідації підприємства, установи та організації без визначення правонаступника.

Відповідно до п. 3 цього Порядку підтвердження періодів роботи, що дає право на призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, здійснюється комісіями з питань підтвердження стажу роботи на посадах, що дають право на призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років.

Суд дійшов висновку, що необхідність звернення до комісії з питань підтвердження стажу роботи на посадах, що дають право на призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, є лише в тому випадку, коли в трудовій книжці відсутні дані про безпосередню зайнятість протягом повного робочого дня у виробництві зі шкідливими умовами праці.

Проте в цій справі в трудовій книжці позивача чітко зазначено періоди роботи, її характер, що виключає необхідність звернення до комісії з питань підтвердження стажу роботи на посадах, що дають право на призначення пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, при Головному управлінні Пенсійного фонду України в Донецькій області. Отже, період роботи позивача на гідрошахті «Красноармійська» підлягає включенню до пільгового стажу.

Крім того, колегія суддів зауважила, що шахта «СвятоПокровська» ТОВ «Техіновація» (на якій працював позивач, перебуваючи у трудових відносинах із ТОВ

«Техіновація») включена до Переліку вуглевидобувних підприємств, розташованих на підконтрольній українській владі території.

З урахуванням того, що до пільгового стажу позивача також підлягають зарахуванню відповідні періоди роботи на гідрошахті «Красноармійська» та в ТОВ «Техіновація», що в сукупності становить більше ніж

необхідних 25 років, вказане свідчить про наявність у позивача передбаченого ст. 14 Закону України «Про пенсійне забезпечення» права на призначення пенсії на пільгових умовах.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/99860870.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо подвійного притягнення до відповідальності

Велика Палата Верховного Суду переглянула рішення попередніх судових інстанцій з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань.

Велика Палата Верховного Суду 29 червня 2021 року розглянула справу № 1-464/2008, провадження № 13-17зв021, розглянула в судовому засіданні заяву ОСОБА_1 про перегляд вироку Зарічного районного суду м. Суми від 29 грудня 2008 року, ухвали Апеляційного суду Сумської області від 10 березня 2009 року та ухвали Верховного Суду України від 24 вересня 2009 року з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Так, постановою судді Зарічного районного суду м. Суми від 21 червня 2007 року особу притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 173 КУпАП (дрібне хуліганство) та піддано адміністративному стягненню у виді адміністративного арешту на строк три доби.

Прокурор, вважаючи, що дії особи містять ознаки злочину, подав протест на цю постанову, тому що заявникові пред'явлено обвинувачення за ч. 3 ст. 296 КК України. 6 лютого 2008 року суддя місцевого суду задовольнив протест прокурора, скасував постанову від 21 червня 2007 року та закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення. Апеляційний суд залишив це судові рішення без змін.

Вироком Зарічного районного суду м. Суми від 29 грудня 2008 року особу було визнано винною у вчиненні хуліганства, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК

України, та засуджено до покарання у виді позбавлення волі на строк два роки один місяць. Апеляційний суд змінив вирок місцевого суду в частині покарання та позбавив особу волі на строк два роки. Верховний Суд України відмовив у перегляді цього судового рішення.

Рішенням Європейського суду з прав людини від 10 грудня 2020 року у справі «Чернов проти України» констатовано порушення ст. 4 Протоколу № 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з тим, що заявника двічі було притягнуто до суду та покарано за одне й те саме правопорушення.

Переглядаючи рішення судів, Велика Палата ВС констатувала, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

За висновком ЄСПЛ, адміністративне правопорушення «дрібне хуліганство», передбачене ст. 173 КУпАП, підпадає під визначення «кримінальна процедура» у розумінні ст. 4 Протоколу № 7 Конвенції.

З огляду на це ВП ВС дійшла висновку, що застосування судом до заявника адміністративного стягнення за вчинення цього правопорушення є покаранням (засудженням) у порядку кримінального провадження, а постанова Зарічного районного суду м. Суми від 21 червня 2007 року — вироком. Тому порушена кримінальна справа щодо особи підлягає закриттю, а всі судові рішення скасуванню.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/98235795.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо юридичного факту (окреме провадження), що встановлюється у позовному провадженні

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду: 03 листопада 2021 року у справі № 691/1237/20, провадження № 61-14225св21, розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Городищенського районного суду Черкаської області від 19 травня 2021 року та постанову Черкаського апеляційного суду від 20 липня 2021 року.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову про встановлення факту родинних відносин та визнання права власності на земельну частку (пай) у порядку спадкування за законом.

Судові рішення мотивовані тим, що цивільна правоздатність баби та матері позивачки, факт родинних відносин між якими вона просила встановити, припинена у зв'язку з їхньою смертю, унаслідок чого звернення позивачки з вимогою про встановлення факту, що має юридичне значення, в інтересах померлих суперечить нормам цивільного права та процесуального законодавства. Вимога про визнання права власності на пай у порядку спадкування похідна від попередньої, тому також не підлягає задоволенню.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду скасував судові рішення та передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зробивши такі правові висновки.

Спірні правовідносини щодо встановлення факту, який має юридичне значення, регулюються гл. 6 розд. IV ЦПК України.

Факти, що мають юридичне значення, — це факти, з якими закон пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин, а саме з питанням спадкування.

Аналіз положень ст. 315 ЦПК України свідчить про те, що факт родинних відносин між фізични-

ми особами встановлюється у судовому порядку, коли цей факт безпосередньо породжує юридичні наслідки.

Висновок судів про те, що цивільна правоздатність баби та матері позивачки припинилася після їхньої смерті, тому вимога про встановлення між останніми як матір'ю та дочкою родинних відносин суперечить нормам цивільного права, є безпідставним, оскільки позивачка просила встановити факт родинних відносин між її матір'ю та бабою тому, що він безпосередньо породжує юридичні наслідки, а саме право матері позивачки на спадщину — спірну земельну частку, у порядку спадкування за законом.

Суди не врахували, що встановлення юридичного факту — родинних відносин між померлими бабою та матір'ю позивачки, не несе юридичного наслідку щодо вирішення їхніх прав та обов'язків, оскільки його встановлення буде лише підтвердженням народження бабою матері позивачки.

По суті, суди застосували правову позицію Верховного Суду про те, що стосовно померлих позовні вимоги не можуть заявлятися, оскільки померлі особи не мають цивільної процесуальної правосуб'єктності. Проте суди не звернули уваги на те, що такий висновок стосується виключно позовного провадження, де заявлені вимоги щодо спору про право. Водночас у цій справі заявлено вимогу про встановлення факту родинних відносин у порядку окремого (безспірного) провадження (п. 1 ч. 1 ст. 315 ЦПК України).

Позивачка подала позов, а не заяву в порядку окремого провадження, виключно через те, що іншою вимогою у цій справі був спір про право (право на спадщину), а тому всі ці вимоги розглядаються у позовному провадженні.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/100884870.

ВЕЛИКА ПАЛАТА

Верховного Суду переглянула рішення попередніх судових інстанцій з підстави встановлення ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань у справі «Горяйнова проти України»

Велика Палата Верховного Суду 07 липня 2021 року у справі № 2-а-256/08, провадження № 11-41зв21, розглянула в судовому засіданні заяву ОСОБА_1 про перегляд за виключними обставинами постанови Приморського районного суду м. Одеси від 29 травня 2008 року, постанови Одеського апеляційного адміністративного суду від 25 лютого 2009 року, ухвали Вищого адміністративного суду України від 27 квітня 2010 року та ухвали Вищого адміністративного суду України від 31 грудня 2010 року у справі № 2-а-256/08 за позовом ОСОБА_1 до Прокуратури Одеської області (правонаступник — Одеська обласна прокуратура), Генеральної прокуратури України (правонаступник — Офіс Генерального прокурора) про визнання наказу незаконним, поновлення на роботі, стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу, відшкодування моральної шкоди.

Велика Палата Верховного Суду переглянула рішення попередніх судових інстанцій з підстави встановлення Європейським судом з прав людини порушення Україною міжнародних зобов'язань у справі «Горяйнова проти України» (рішення набуло статусу остаточного 8 січня 2021 року).

Заявниця звернулася з позовом до Прокуратури Одеської області, Генеральної прокуратури України про скасування наказу про притягнення її до дисциплінарної відповідальності шляхом звільнення із займаної посади в органах прокуратури, поновлення на посаді та стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу і моральної шкоди.

Приморський районний суд м. Одеси позов задовольнив частково. Одеський апеляційний адміністративний суд скасував це судові рішення, а в задоволенні позову відмовив. Вищий адміністративний суд України залишив без змін постанову суду апеляційної інстанції та відмовив заявниці в допуску справи до перегляду Верховним Судом України. Не погоджуючись із цими судовими рішеннями, заявниця звернулася до ЄСПЛ.

Із рішення ЄСПЛ у справі «Горяйнова проти України» випливає, що заявниця скаржилася на те, що її звільнення з посади прокурора у зв'язку з публікацією в мережі «Інтернет» відкритого листа до Генерального прокурора України, у якому вона критикувала органи прокуратури, становило порушення її права на свободу вираження поглядів, гарантованого ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ЄСПЛ наголосив на тому, що у своєму відкритому листі заявниця порушила дуже чутливе та важливе питання, що становило суспільний інтерес. Однак національні суди детально не розглянули (якщо взагалі розглянули) зв'язок між обов'язком заявниці бути лояльною щодо свого роботодавця і суспільним інтересом бути поінформованим про протиправні дії та корупцію в системі органів прокуратури.

Суд постановив, що було порушено ст. 10 Конвенції, та зобов'язав Україну відшкодувати заявниці моральну шкоду й компенсувати судові витрати.

Велика Палата Верховного Суду не знайшла підстав для скасування постанови Приморського районного суду м. Одеси, адже цей суд позов частково задовольнив і встановив, що відкриті листи заявниці були критичними зауваженнями стосовно керівництва прокуратури, загальною оцінкою його дій без зазначення конкретних фактів. Натомість зауважила, що усунути констатовані ЄСПЛ порушення Конвенції можливо шляхом скасування рішень судів апеляційної та касаційної інстанцій.

За результатами перегляду справи ВП ВС скасувала постанову Одеського апеляційного адміністративного суду та ухвалу ВАСУ про залишення цієї постанови без змін, а справу передала на новий розгляд до П'ятого апеляційного адміністративного суду як суду апеляційної інстанції.

Повний текст постанови Верховного Суду розміщено в ЄДРСР за посиланням: URL : reyestr.court.gov.ua/Review/98524294.

АДВОКАТ МИКОЛА ВАСИЛЕНКО — ДРУГИЙ ПРЕЗИДЕНТ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

Ірина Василик, керівник Центру досліджень адвокатури і права, проректор Вищої школи адвокатури НААУ

У 2021 році відзначаємо 155 років від дня народження адвоката, визначного українського державного та громадсько-політичного діяча Миколи Прокоповича Василенка. Голова Ради Народних Міністрів Української Держави, міністр народної освіти і мистецтва, Президент Державного Сенату — це лише стислий перелік державних посад, які він обіймав у буремний період Української революції 1917 — 1921 років. Ключовою заслугою Миколи Василенка вважається активна участь у створенні Української академії наук: від озвучення ідеї про створення державної наукової установи до керівництва академією, коли століття тому він став наступником першого президента УАН Володимира Вернадського.

Микола Прокопович Василенко народився у 1866 році у селі Есмань на Чернігівщині. Батько служив становим приставом, багато родичів по чоловічій лінії теж мали справу з юриспруденцією. Микола закінчив історико-філологічний факультет Дерптського університету. Отримав звання кандидата російської історії. Працював у гімназіях Києва та Київському статистичному комітеті, був співредактором часопису «Киевская старина».

У 1905 — 1907 роках Микола Василенко редагував газету «Киевские отклики». За публікацію у ній статей «крамольного содержания» був засуджений до року ув'язнення, яке відбував у сумнозвізних петербурзьких «Крестах». У в'язниці вивчав правничі дисципліни і згодом склав іспит за програмою юридичного факультету у Новоросійському університеті та здобув ступінь магістра права. Через неблагонадійність йому було заборонено викладати у вищій школі, відтак розпочав адвокатську кар'єру. Микола Василенко працював помічником адвоката (присяжного повіреного) округу Одеської судової палати та адвокатом (присяжним повіреним) округу Київської судової палати.

Будучи послідовним противником царату, після революції 1905 — 1907 років Микола Василенко всту-

пив до Партії народної свободи, був обраний членом її керівних органів. Кадети, як скорочено називали членів цієї політичної сили, мали ліволіберальні погляди і вимагали реформ.

ВНЕСОК В ОСВІТНІ РЕФОРМИ: МИКОЛА ВАСИЛЕНКО НА ЧОЛІ КИЇВСЬКОГО ШКІЛЬНОГО ОКРУГУ

У 1917 році, після падіння самодержавства в Російській імперії, був утворений Тимчасовий уряд, як того і добивалися кадети. Діячі цієї партії зайняли у ньому ключові пости. Як члена центрального комітету партії кадетів нова влада одразу ж залучила Миколу Василенка до праці у своїх структурах. Йому запропонували очолити Київський шкільний округ, який охоплював п'ять губерній: Київську, Полтавську, Подільську, Волинську та Чернігівську. Микола Прокопович Василенко мав власну програму невідкладних реформ у сфері освіти. У першу чергу необхідна була її українізація. Слід було зробити українську мову мовою початкової освіти, допустити її до вивчення у середній школі, а також дозволити читання окремих лекцій українською в університетах, організувати курси з україно-

знавства, налагодити підготовку народних учителів, надати державну фінансову підтримку Українському науковому товариству в Києві та «Благодійному товариству видання дешевих і корисних книжок» рідною мовою. 22 березня 1917 року Тимчасовий уряд видав указ про призначення М. П. Василенка попечителем (куратором) Київського шкільного округу.

У ВИХОРИ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ І ПРИЗНАЧЕНЬ

Високе призначення Миколи Прокоповича Василенка схвально сприйняли в Українській Центральній Раді (далі УЦР). Він був однолітком Михайла Грушевського і товаришував із ним. Микола Василенко також став членом УЦР, проте активної участі в її діяльності не брав. 3 серпня 1917 р. він був призначений заступником міністра освіти Тимчасового уряду. Микола Прокопович виїхав до Петрограда, де займався підготовкою звіту міністерства освіти Установчим Зборам та реформами освітніх структур. Після більшовицького перевороту у жовтні 1917 року М. Василенко повернувся з Петрограда до Києва та викладав на Вищих жіночих курсах і в Українському народному університеті. Була продовжена і практична юридична кар'єра. 2 квітня 1918 р. Мала рада обрала М. П. Василенка до складу Генерального суду — найвищої інстанції судової гілки влади Української Народної Республіки.

Відомо також, що адвокат знав про плани німецького командування в Україні замінити соціалістичну за своєю політикою Центральну раду на більш консервативну владу. Від початку правління Гетьмана П. Скоропадського М. Василенко став одним із по-

кликаних до уряду міністрів та очолив міністерство освіти, а вже 30 квітня 1918 року, через недугу голови Ради міністрів М. Устимовича, на нього були покладені обов'язки голови уряду і завдання сформувати кабінет міністрів. Водночас Микола Василенко залишався міністром народної освіти та мистецтва. Реформування освіти, відкриття Українського у Києві та Кам'янець-Подільського державних університетів, заснування Академії наук, розвиток національного мистецтва — основні здобутки у діяльності міністра Миколи Василенка.

АДВОКАТ МИКОЛА ВАСИЛЕНКО — ОДИН З БАТЬКІВ-ЗАСНОВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

Незаперечною заслугою адвоката і вченого є його участь у заснуванні Української академії наук. Ще восени 1917 року у Петрограді Микола Василенко познайомився з Володимиром Вернадським. За твердженням президента Української Академії наук уперше про ідею її організації він почув саме від Миколи Прокоповича. У травні 1918 року міністр Василенко запросив В. І. Вернадського до Києва. При міністерстві освіти було організовано три комісії: зі створення Національної бібліотеки, з питань наукових інституцій та вищої школи, з вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук. Останню очолив В. І. Вернадський, а до роботи долучилося 15 видатних учених та організаторів науки. Сам Микола Прокопович брав участь майже у всіх засіданнях. Уряд виділив 200 тисяч карбованців для підготовчої роботи комісії. У середині вересня 1918 року комісія завершила роботу, підготувавши законопроект про заснування Академії, проекти статуту і штатного розпису, розрахунки на її утримання у третьому кварталі 1918 р. Розгляд законопроекту щодо УАН у Раді Міністрів якраз припав на час жовтневої урядової кризи. В останні дні роботи міністра М. Василенка, 14 жовтня 1918 року законопроект про створення Української Академії наук з визначенням фонду її фінансування було затверджено, а далі Микола Василенко подав у відставку.

Після відставки адвокат зберіг посаду президента Державного сенату, який був утворений у липні 1918 р. замість Генерального суду, який функціонував ще з часів УНР. Ця інституція мала контролювати роботу всіх судів Української держави. Зосередившись на роботі у Державному сенаті, М. Василенко зробив спробу

впровадження у судових засіданнях української мови, але змушений був змиритися з фактичним пануванням російської. До того ж це відповідало його переконанням «ненасильства у культурі». У листопаді-грудні 1918 р. Микола Прокопович очолив комісію з розробки проекту положення про вибори до Українського Державного Сейму. Комісія провела 16 засідань, на яких точилися гострі дискусії щодо майбутнього України.

Восени 1918 року, після повалення гетьманської влади і відновлення Української Народної Республіки, завершилася активна державна і політична діяльність М. П. Василенка. Надалі він присвятив себе викладацькій та науковій роботі.

У Київському університеті М. Василенка обрали професором. У 1920 році він став академіком, а 18 липня 1921 року Миколу Прокоповича обрали президентом Всеукраїнської академії наук. Навколо його особи почали гуртуватися наукові сили Києва. Були обрані нові академіки, серед них Д. К. Заболотний. Було організовано Інститут експериментальної медицини та епідеміології, лабораторію дослідів центральної нервової системи, утворено комісії для вивчення складу атомів і з питань геофізики. На кафедрі індустріально-технічного циклу був обраний Є. О. Патон.

На жаль, на посаді президента ВУАН талановитому організатору науки Миколі Прокоповичу Василенку довелося пропрацювати менше року. Радянська влада зволікала із затвердженням ученого на посаді. Також Народний комісаріат освіти не затверджував склад Президії академії через небажаність М. П. Василенка на посту президента. За таких обставин 27 лютого 1922 року Микола Василенко з великою гіркотою склав з себе обов'язки президента ВУАН. В останній промові перед академіками він зазначив, що не з власної волі змушений зробити цей крок.

Однак праці в академії М. П. Василенко не полишив. До 1933 року Микола Прокопович очолював Комісію ВУАН для виучування західноруського й українського права, а також до 1929 року головував у соціально-економічному відділі. М. Василенко був на чолі Товариства правників та Історичного товариства Нестора-літописця.

Учений мав багато наукових та організаційних планів і задумів, проте втілити їх майже не довелося. Радянська влада вкрай упереджено ставилася до діячів «старої професури». У вересні 1923 р. М. Василенко був заарештований у справі «Київського обласного центру дій». 7 квітня 1924 року судовий процес завершився для М. Василенка вироком про десятирічне ув'язнення. Кілька місяців колеги із Всеукраїнської академії наук, громадські діячі та дружина, відома історикиня та археолог Наталія Полонська-Василенко¹, вели активну кампанію за помилування академіка. Ухвалою Президії ВУЦВК у лютому 1924 року М. Василенка було звільнено.

Професор зосередився на науковій роботі в академічній комісії з вивчення історії західноруського та українського права, його наукова спадщина налічує більше 500 праць. За редакцією Миколи Василенка вийшло сім випусків «Праць комісії...» та шість томів «Записок соціально-економічного відділу». Побачили світ ґрунтовні праці вченого: «Матеріали до історії українського права», «Територія України XVII віку», «Правне положення Чернігівщини за польської доби» та інші. Микола Прокопович опублікував фундаментальні розвідки про джерела права України — «Литовський статут», «Права, за якими судиться малоросійський народ», «Конституція Пилипа Орлика».

Василенко Микола Прокопович болісно переживав широкомасштабні «чистки» і репресії 1930-х років, які хвилею прокотилися і по Академії. Навіть у 1934 р., коли М. Василенко вже був важко хворий, його зарахували до «ворожої організації» «Молода Академія». Учений був глибоко відданий справі Академії та розвитку української правової науки, долею яких переймався і в свої останні дні.

Помер М. Василенко 3 жовтня 1935 року. Похований на Лук'янівському цвинтарі.

На другому засіданні Української Академії наук у 1918 році було схвалено особливого листа до Миколи Прокоповича Василенка. У ньому були справедливі слова: «Ви всією душею поклопоталися про заснування УАН та й записали нестертими буквами своє ім'я в історію Академії».

¹ Наталія Полонська-Василенко, дружина адвоката і ученого Миколи Василенка — відомий український науковець, історик, археолог, архівіст, доктор історичних наук, одна із провідних представниць державницької школи в українській історіографії, авторка майже 200 наукових праць у царині історії Запоріжжя та Південної України.